

COLUMNA LUI TRAIANU

REVISTA MENSUALĂ

PENTRU

ISTORIA, LINGUISTICA ȘI PSICOLOGIA POPORANĂ

SUB DIRECȚIUNEA

D-lui B. P. HASDDŪ.

NOUA SERIA

ANULŪ III.

Redacțiunea și administrațiunea se află în *cartea Bisericii Mihailovodă* și la *Tipografia Academiei Române*.

Abonamentele se primescū numai pe anū : 20 lei pentru România, 30 franci pentru străinătate.

Veđi Sumariulū din dosulū acestei pagine.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMĀNE (LABORATORII ROMĀNI)

No. 26 — Strada Academiei. — No. 26.

1882

SUMARIULŢ N-RULŢ 10—12 :

- B. P. Hasdeu** : *Doina* restornă pe Rösler.
- ZilotŢ RomânulŢ** : Inainte de TudorŢ Vladimirescu. O cronică inedită dintre 1800—1821.
- B. P. Hasdeu** : *CrescetŢ şi urdică*. Etimologia poporană din epoca formaŢiunii limbei române.
- N. DensuŢianu** : Monumente pentru istoria terei Făgăraşului.
- Chr. Negoescu** : Căntece soldăteşti din ultimul resboiu.
- B. P. Hasdeu** : *Domname* şi *Turcame*. SufixulŢ romaniceu -ame la Macedo-romăni.
- Climescu, Curpănu, PetrovŢ şi PătŢ** : Din obiceiile juridice ale poporului românŢ in districtulŢ Bacău.
- B. P. Hasdeu** : *Ghiogă*. O pagină din istoria armaturei române.
- I. Bianu** : Alexandru DascălulŢ. UnŢ scriitorŢ de peste OltŢ din secolulŢ XVII.
- B. P. Hasdeu** : Apendice la NotiŢa d-lui Bianu.
- P. Ispirescu** : *Judecata Vulpei*. Snovă din gura poporului.
- G. Chitu** : Cuvintele creştine in limba română. Note filologice.
- B. P. Hasdeu** : *ŞugubetŢ şi şugubină*. UnŢ restŢ din influinŢa juridică a SlavilorŢ.
- Dr. At. Marienescu** : *Gruia lui Norăci şi fata de LatinŢ*. Baladă poporană de peste CarpaŢi.
- B. P. Hasdeu** : ManuscriptulŢ românescŢ din 1574 aflătorŢ la London in British Museum.
- T. CalimahŢ** : Originea familiei CalimahŢ. Două acte comunicate.
- B. P. Hasdeu** : *Nu e in tôte zile Pascile*. Originea creştinismului la Romăni.
- Cronica.*

 RedacŢiunile ziarelorŢ şi revistelorŢ sunt rugate a reproduce sumariulŢ de faŢă.

COLUMNA LUI TRAIANU

OCTOBRE — DECEMBRE 1882

ISTORIA. — LINGUISTICA. — LITERATURA POPORANĂ.

„DOÎNA“ RESTORNĂ PE RÖSLER

DE

B. P. Hasdeu.

În studiul despre «Doîna», publicat în N-rul precedent (pag. 397—406), am lăsat cu desăvîrşire la o parte pe reposatul Rösler. Ținta noastră fundamentală era de a demonstra paralelismul în originea ante-romană a poeziei poporane neo-latine : la apus prin Celți, la răsărit prin Traci. Ne-am ferit dară de a atinge măcar în trecăt o altă cestiune tot atăt de importantă, dar cu totul diferită : ne'ntreputa continuitate a elementului românesc între Carpați și Dunăre. În adevăr, acolo ne interesa, în tesă generală, sorginea muzei lirice la Români, iar nici decum migrațiunile curate politice, cis- și trans-danubiane, ale străbunilor noștri în cursul de un mileniu și jumătate.

Din fericire, cuvîntul doîna, după ce a revărsat o rață asupra începuturilor poetice ale națiunii române, poate să mai concurgă acuma, într'un chip neașteptat, la deslegarea celorlalte probleme.

După Rösler, coloniile romane, aduși de Traian în cucerita Dacia, nu vor fi avut timp de a se fusiona cu indigenii, căci Aurelian, după mai puțin de doi secol, i-a strămutat peste Dunăre, de unde o parte din posteritatea lor se va fi întors în Carpați târziu, foarte târziu, abia în secolul XII sau chiar XIII. Mai pe scurt, noi suntem o ruptură medievală din actualii Macedo-români.

În opozițiune cu acéstă teoriă, eū m'amū încercatū a dovedi în *Istoria critică a Românilorū*, cumcă regiunea destulū de întinsă «dela Severinū pînă 'n Hașegū, delamunții Temeșianei pînă 'n Oltū» (t. 1, ed. 2, p. 306), adevă întréga Olteniă cu fășiele învecinate din Banatū și din Transilvania, n'a încetatū nicī o dată, dar nicī o dată, de a fi romănescă. Același rezultatū l'amū dobânditū apoi în studiulū meū : «*Țina Filma*» (Bucur. 1877).

Pentru a decide într'unū modū definitivū între ambele direcțiuni, trebuia unū textū pozitivū, pe care l'a și descoperitū de curēndū profesorulū Vasilievski în biblioteca Sinodală dela Moscva. Este unū «*Στρατηγικόν*», scrisū în a doua jumătate a secoluluī XI de cătră unū mare boerū bizantinū Kekaumenos, amestecatū personalmente în tóte afacerile de atunci ale Bulgariei. Între cele-l'alte pasage din acestū manuscriptū, iată anume acela, care ni se pare a fi categoricū contra luī Rösler și aprópe în aceiași măsură favorabilū teoriei mele :

Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλαχῶν γένος ἄπιστόν τε παντελῶς [ἐστὶ] καὶ δισετραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθήν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενῆ, ἢ φίλον, ἀλλὰ ἀγονιζόμενον πάντας καταπραγματεῖσθαι· φεβδέται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάντο· ὀμνόμενον καθ' ἐκάστην ὄρκους φρικωδεστάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν ῥαδίως· ποιῶντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεχνίας καὶ σοφίζόμενοι διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἀπλουστέρους· οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξεν πίστιν πρὸς τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραιανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἐάλωσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπιδώρατος ἀναρτηθέντος ἐν μέσῃ τῇ πό-

Să sciți dela mine, voi și nepoții voștri, că alū Vlachelorū nēmū e necredinciosū la culme și stricatū, nicī luī Dumneșeū ținēndū credință dréptă, nicī împēratuluī, nicī rudei saū amicului, ci silindu-se a-ī amāgi pe toți. Marī minciunoși și tâlharī vestiți, ei sunt pururea gata a jura prietenilorū cele mai grozave jurăminte, și a le călca apoi cu ușurință, făcēndū frății de cruce și cumetrii, meșteri de a înșela prin ele pe cei proști. Nicī o dată n'aū fostū ei cuī-va cu credință, nicī chiarū vechilorū împērați ai Romănilorū. Împēratulū Traianū îi atacase, l'a strivitū de totū și l'a robitū, uciđēndū pe împēratulū lorū Decebalū, alū căruia capū a fostū înfiptū într'o suliță în mijloculū orașuluī Roma. Ei sunt așa numiți

λει Ῥωμαίων. Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ λεγόμενοι Δάκαι καὶ Βέσσοι; ᾤκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἔνθα Σέρβοι ἀρτίως οἰκοῦσιν, ἐν ὄχρωις καὶ δυσβάταις τόποις. Τούτοις θαρροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δουλώσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὄχρωμάτων ἐληίζοντο τὰς χώρας τῶν Ῥωμαίων ἔθεν ἀνακτήσαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτούς. Οἱ καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπειρῷ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν Ἑλλάδα...

(Vasilievski, *Совѣты и разказы византийскаго боярина XI вѣка*, Petersb., 1881, p. 106—2, 169.)

În acestŭ pasagiŭ cată să distingemŭ trei elemente diverse :

1°. Caracteristica Românuului din punctulŭ de vedere alŭ inamicilorŭ seî trans-danubianî, căroră le venîă fôrte la socotêlă, negreşitŭ, de a đice că străbuniî noştri îî învingeăŭ tăl-hăresce, iar nu voînicesce; ce-va analogŭ cu chipulŭ cumŭ ne-aŭ zugrăvitŭ totŭ-d'a-una şî ne mai zugrăvescŭ Unguriî, ba nu tocmai departe şî de opiniunea medievală a Bulgarilorŭ despre «Românŭ — piscă» (cfr. Hasdeŭ, *Cuvente den bătrăni*, t. 2 p. 185).

2°. Confuse reminiscențe literare : pare-se din Constantinŭ Porfirogenetŭ despre riulŭ Sava în legătură cu Dunărea (*De administr. imp.* XLII); din Dione Cassiŭ despre tăierea capuluî luî Decebalŭ (ed. Gros, IX, 419); apoi nu mai scimŭ de unde despre Bessi, probabilmente din Strabone, unde acestŭ poporŭ tragicŭ din Balcanî figuréză ca «tălharî peste tălharî» : Βέσσοι, «δὲ ὅπερ τὸ πλέον τοῦ ἔρους νέμονται τοῦ Αἴμου, καὶ ὁ πὸ τῶν ληστῶν λησταὶ προσαγορεύονται... (Strab. VII. 5 § 12), ceîă ce va fi îndemnatŭ pe Kekaumenos de a-î înrudi cu Româniî, caracterisațî de cătră dînsulŭ în acelaşî modŭ : «ψέβεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνυ».

Dacŭ şî Besi. De 'ntăiŭ locuiseră în vecinătatea Dunării şî a fluviuluî Saŭ, numitŭ astăđî Sava, unde acumŭ locuescŭ Serbiî, în locuri tarŭ şî grele de străbătutŭ, pe carŭ răđemându-se, fățărîăŭ iubire şî supunere cătră vechiî împêrațî, pe cândŭ din întăririle lorŭ năvălîăŭ şî pustîăŭ provinciile Romanilorŭ, încătŭ aceștiă, perđendŭ răbdarea, precumŭ amŭ spus'o, î-aŭ strivitŭ. Atunci fugindŭ de acolo, ei s'aŭ respânditŭ în totŭ Epirulŭ şî Macedonia, ceî mai mulțî s'aŭ aședatŭ în Elada...

3°. Tradițiunea despre venirea Macedo-românilor din regiunea serbescă a Dunării.

Numai acestu din urmă elementu oferă o adevărată însemnătate. Este învederat că Bulgarii, cu cari Kekaumenos era amic, și Români, în mijlocul cărora elu trăia în Tesalia, i-au povestit că : « lăgănul Vlachilor, de unde ei s'au respăndit apoi în Epiru, în Macedonia, în Elada, a fostu la Dunăre, fiindu goniți de acolo prin năvălirea Serbilor. » Acesta este fondul tradițiunii. Restul, unde însuși împăratul Traianu ni se represintă ca strivind și alungându pe Români și cele-l'alte, aparține cu deplinătate lecturilor celor nerumegate ale lui Kekaumenos în Dione Cassiu și pe ațuri. În acea tradițiune nu este nemică despre Aurelianu. E vorba de un șir de migrațiuni cu multu posterioare, prospete încă pe atunci în memoriă, tôte dela nordu spre sudu, dela Dunăre pînă 'n fundul Greciei, nici cumu în linia diametralmente opusă, pe care și-o închipuia Rösler. Și să se observe bine că acei Români venia din Serbia, adecă anume din direcțiunea Banatului și a Olteniei. Serbi năvălind dela crivățu, trebuia să împingă spre mēdă-și pe oricâți Români au găsit în calea lor ; dar oricâți n'au fost în drumul invasiunii, care nu s'a atinsu de Oltenia și de latura orientală a Banatului, aceta toți au ramas neclintiți pe locu : « dela Severin pînă 'n Hațegu, dela munții Temeșiane pînă 'n Oltu ». Acești în să, străini luptelor din Bulgaria, nu interesa pe Kekaumenos, după cumu nu'lă interesa nici Ungurii sau Nemții.

Iată în ce modu descoperirea profesorului Vasilievski aruncă lumină asupra așa numitei probleme rösleriane. Și totuși noi persistăm a crede, că studiul metodic al limbei române, în tôte fazele ei și după tôte dialectele, limpedesce și nu va înceta de a limpeși acēstă cestiune mai bine decâtu orice textu curatu istoric, fie chiaru atâtu de prețiosu ca celu de mai susu din Kekaumenos.

În opera sa capitală « Romänische Studien », apărută la 1871, Rösler nu vorbește nicăiri despre *doină*. În orice

casă, pe atunci elă n'ară fi fostă dispusă de a atribui acesteï vorbe o origine dacică, de vreme ce într'ună pasagiū de acolo (pag. 127) abia admite, ca ună dubiosă «póte», amestecul coloniloră romanī cu «óre-care» sânge dacicū: «die «vielleicht mit einigem dacischen Blute vermischten «römischen Provincialen». Celū multū, moștenitorū alū ideelorū lui Sulzer, elū arū fi repetatū după acesta, că la Romānī *doi-na* pentru cântecele lumescī corespunde lui *te-ri-rem* pentru cânturī religiōse, și că Slovaciī, de câte orī fredonéză fără textū, o facū «mit dem fast gleichlautenden Worte», pe cândū Nemțīl în asemenī ocașiunī preferă pe *ti-di-ri-tall-tam* (Sulzer, *Gesch. d. transalpin. Daciens*, t. 2, p. 322-3); o minunată combinațiune, pe care păcatū că n'a cunoscut'o d. Cihac. Eī bine, departe de a r'emprospēta pe *te-ri-rem* alū magistrului seū Sulzer, Rösler apare, peste doi ani după desvoltarea cea laboriōsă și multū meșteșugită a sistemēi sale, cu unū articolū intitulatū «Ce-va despre limba tracică» (*Einiges über das Thrakische in Zeitschr. f. die österreich. Gymnasien*, 1873, p. 106), în care iată ce ȃice :

«Wenn das walach. *doĭnă* Lied alt ist, so könnte es leicht «aus dem Dakischen, oder dem Getisch-Thrakischen (Moesiens) stammen, denn von den Nachbarsprachen des Römānischen kennt es keine und das entfernte Litauisch (*dāinā* «Volkslied) stand niemals mit ihm in Berührung...»

Adecă :

«Dacă vorba romānă *doĭnă* «cântecū» e veche, atunci ea «póte lesne să derive din limba dacică saū geto-tracică din «Mesia, fiind-ca din grațurile învecinate n'o cunósce nici unū, iar depărtațīl Litvanī cu *dāinā* «cântecū poporanū» «n'au statū nici o dată în contactū cu Romānīl...»

Sunt curiōse cele doue reserve, pe carī le stabilește aci Rösler :

1º «d a c ā vorba romānă *doĭnă* e veche...»

2º «din limba dacică saū geto-tracică din Mesia...»

Câtŭ pentru prima rezervă, vechimea cuvîntului *doină* la Români e mai pe susŭ de ori-ce îndoelă. Elŭ resună de secolŭ pretutindenŭ pe totă întinderea Daciei lui Traianŭ, ŝi mai alesŭ în creeri Carpaŭilorŭ, ast-felŭ cã popa Sava Bãrcianu îlŭ ŝi traduce fórte bine prin «cãntecŭ de munte»: «*doina*, ein Gebirgslied» (*Roman.-deutsches Worterb.* p. 72). Resultă dară, chŭiarŭ după Rosler, cã noi amŭ luatŭ pe *doina* dela Daci. Fiindŭ însã cã acesta l'arŭ fi pusŭ în contradicŭiune cu cele spuse altă dată despre pré-puŭinulŭ amestecŭ alŭ colonilorŭ romanŭ cu Daciŭ, elŭ se grãbesce a adãoga: «saŭ din limba geto-tracică din Mesia».

Ramura nordicã a Tracilorŭ pare a fi diferitŭ prin limbã de ramura sudicã aprope totŭ aŝa precumŭ diferã cele doue ramure ale familiei lingvistice leto-slavice. Litvaniŭ aŭ pe *daina* «cãntecŭ poporanŭ»; Slavii n'o aŭ de locŭ. În acelaŝi modŭ e posibilŭ ca sã fi avutŭ Daciŭ pe a nostrã *doină*, fãrã s'o aibã în acelaŝi timpŭ fraŭii lorŭ de peste Dunãre. La Albanesi, uniculŭ restŭ directŭ din ramura tracicã sudicã, nu existã nici o urmã de *doină* în nici unulŭ din sub-dialectele celorŭ doue mari dialecte albanese. Albanesce «cãntecŭ» se chiamã *kanga* saŭ *kanka*, adãogându-se cãtrã celŭ «de amorŭ» epitetulŭ *daŝurie*, cãtrã celŭ «voinicescŭ» *haidutarie*. Pe de altã parte Bulgariŭ, la prima venire a cãrora în Mesia se mai gãsia încã acolo pînã în secolulŭ VII unele remãŝite de Traci, dupã cumŭ a demonstrat-o însuŝi Rosler într'unŭ studiŭ specialŭ (*Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau*, Wien, 1873, p. 42), n'aŭ moŝtenitŭ dela acestea nemicŭ măcarŭ înruditŭ cu *doină*. Bulgãresce «cãntecŭ» se ice cu termenulŭ generalŭ pan-slavicŭ *přasnja* saŭ *přasenŭ*. Prin urmare, pînã la probã contrarã, se înlãturã ŝi a doua rezervă a lui Rosler: «din limba geto-tracică din Mesia».

Urmezã darã cã Româniŭ din Carpaŭi aŭ pe *doina* anume dela Daci. Cumŭ remãne însã atunci cu teoria despre eŝirea cea pré-timpuriã peste Dunãre ŝi re'ntorcerea cea pré-tãriã

de acolo a străbunilor noștri? În aparență, cestiunea e foarte simplă. Românii — ară fi putut răspunde Rösler — au luat cu sine la plecare pe *doïna*, au colindat cu *doïna* în cursul de vr'o mie de ani pe unde mai trăescă pînă astăzi Macedo-românii, și apoi deslipindu-se de aceștia, cu cari formați înainte un singur corp în intervalul de aproape zece secolii, s'au întors în Dacia lui Traian ducându-lăși cu sine pe *doïna*. În realitate însă cestiunea e departe de a fi atât de simplă. Dacă în cursul de o mie de ani noi am fost una cu Macedo-românii în Balcani și la Rodop, cum dară Macedo-românii nu cunosc și ei pe *doïna*? Faptul pozitiv este că ei n'o cunosc, întocmai după cum n'o cunosc Albanesii și n'o cunosc Bulgarii. Peste Dunăre, afară numai d'ora-lungul ei pe la coloniile moderne daco-române, *doïna* nu se află nicăiri.

Să aplicăm acum acest fenomen către ambele ipoteze în luptă: de'ntăiu, către ipoteza ne'nteruptei continuități a Românilor în Carpați, și anume în Banat și'n Oltenia, precum am susținut-o eu și precum o confirmă textul lui Kekaumenos; apoi către ipoteza cea opusă a lui Rösler.

Dacă Românii n'au deșertat nici o dată Dacia, ci numai din timp în timp, în tot cursul véculei de mijloc, revărsă peste Dunăre stoluri, din cari descind în mare parte actualii Macedo-români și actualii Istro-români, atunci e foarte natural ca *doïna*, deși se conservă în cuibul său, unde nemic n'o sdruncină, totuși să se fi perdut la acele depărtate colonie, puse în alte condițiuni teritoriale, culturale și etnice.

Dacă, din contra, totalitatea elementului românesc a părăsit Dacia sub Aurelian pe la 270, rămânându de aci în Balcani și la Rodop pînă pe la 1200, după cum susține Rösler, adecă cel puțin vr'o nouă secolii, la expirarea căroră abia o parte s'au întors la Dunăre, atunci este învederată că în cursul de acei nouă secolii toți Românii aveau pe *doïna*, de vreme ce unii din ei au putut s'o readucă în Dacia,

și deci pînă pe la 1200 o cunoscea și actualii Macedo-români, fără ca să mai vorbim de cei din Istria. Ce minune dară că de o dată, mănținându-se în aceleași condițiuni teritoriale, culturale și etnice, tocmai Macedo-românii o perdă cu desăvîrșire după anul 1200, pe cîndu noi aștia o strecurăm în tactă prin atâtea și atâtea schimbări de pozițiune geografică, de dezvoltare socială, de contacte cu diferite popore străine? E peste putință!

Prin cuvîntul *doină*, însuși Rösler își restornă întreaga teorie.

INAINTE DE TUDORŪ VLADIMIRESCU.

O CRONICĂ INEDITĂ A ȚEREI-ROMĂNEȘI DINTRE 1800 — 1821, SCRISĂ ÎN VERSURI ȘI ÎN PROZĂ SUB PSEUDONIMULŪ DE ZILOTŪ ROMANULŪ.

(Urmare Veșii No. 3, 4, 5, 6 7 — 9)

Dar vino la minciună, minciunile — mă crede —
 Este un foc mai reu decăt cel ce se vede,
 Căci de un reu ce 'l vești mai lesne ai scăpare,
 Iar reul cel ascuns este primejde mare.
 Să tălmăcim așa : vești pe dușman că vine,
 Te 'ncredințezi atunci și fugi să scapi pe sine;
 Dar cînd numai l'auști, tu stai la indoală :
 Orî fi-va—dici—sau nu, și poți face greșelă;
 Și pôte ș'adevăr să fie așdirea,
 Și tu, gîndind minciună, stai și 'ți găsești peirea.
 Noi așdiam atunci vorbe nenumărate,
 Dar vremea ne făcea de le credeam pe tôte,
 Căci judecam așa : pôte minciunii să fie,
 Dar pôte ș'adevăr, și cum scapi de urgie?
 De-aceia să fugim, să mergem mai nainte
 Cu toții hotărîm, și proști și cei cu minte,
 Ș'asa tot hotărînd ne-am pomenit pre munte
 Suind și coborînd, cu alte patimi multe
 Care a le-arăta tôte cu amăruntul

Nici în condeiu nu poartu, nici măcar cu cuvîntul,
 Decît marginî, mijloc, din multele ispîte
 Dator sînt să le scriu pre cât volu ține minte.
 Privelisca de foc pre munți se aprinsese :
 Nici drumuri, nici cărări pustii nu rămăsese,
 Tóte pline de om, pline fără mincîună,
 Incât munții urlând, părea că cerul tună.
 Toți cu un glas striga : «aideți, aideți mai tare !
 Nu stați cătuși de cât, căci e nevoie mare !
 Când Vodă și boeri, ei mai nainte fuge,
 Iată lucru curat că focul ne ajunge !
 Să mergem, să nu stăm, căci după cum se vede,
 Pînă acum n'au fost; țera noastră se perde;
 Incaî să ne scăpăm nevestele, copiii,
 Să nu cădem și robî în mâinile urgiei.»
 Oh, și să fi vedut ce amestecătură,
 Ce fierbere de om, toți strigând cu o gură :
 «Mai îndemnați, copii, să câștigăm scăpare» ;
 Dar unde poți pe munți cu carul să mergi tare
 Acei mai mulți mergea pē jos spre ușurință,
 Carălor ajutând pe cât era putință;
 Vedeai ómeni cinstiți, ajunși de bătrânețe,
 De frică munți urcând, ca 'n cele tinerețe;
 Une-orî ș'ajutând cu biata lor spinare
 La cară, când vre un urcuș era mai tare;
 Iar cei bătrâni, adică slăbănogiți cu totul,
 Trei-patru îi suia pre sus, cum duce mortul,
 Cariî dicea gemend : «de ce n'avui o parte
 Să fiu mort decît viu, viață ca o mórte!»
 Iar bieteles muierî, cocóne, și mai próste,
 De multe osteneli căduseră pe cóste,
 Nu mai putea suind ; iar vaî de cele grele,
 Și de lehuse vaî în dîilele acele !
 Cu cărduri de coconî, pre care să pădésca ?
 Pre care mai întătu să nu'l primejduésca ?
 Cară, carăte, butei pe drum sta înșesate ;
 Drumul strimt ca pre munți; unde loc la vr'o parte,
 Pe acólé mergea și ele 'nghesuite ;
 Când și când audiaî : «vaî noă ! ce ispîte !
 Incet că 'mî prăpădescî copilul, vaî de mine !»
 Uita lîngă copil a mai griji de sine ;

Cele bătrâne iar, sărmanele și ele,
 Mirare cum urca acele drumuri rele ;
 Care avea feciori, avea vr'o mângâere,
 Iar care nu avea, vai d'ale ei picere !
 Aceste pătimiri și altele mai multe ;
 Dar carăle și butci câte pe drumuri frânte !
 Altele în prăpăști cădute, fărimate,
 Cine mai sta atunci ce aș pierdut să cate ?
 «S'aș dus ! — Ținea — s'aș dus, nainte mergeți tare!
 Ce pierdem să lăsăm, și să cătăm scăpare!»
 Dar câți s'aș schidolit (sic) și s'aș sdrobot în parte ?
 Picioare frânte, râini, alți aș cercat și mörte.
 Ferescă Dumneșeu ast reu să nu mai fie
 La noi, nici la dușmanii acest fel de urgie!
 Ș'acestea, pentru ce? Țeu, nimenea nu scie
 Cum, de ce și ce fel? să dea pliroforie,
 Fără decât atât, atât putem a țice
 Că Dumneșeu, când va cetatea să o strice,
 Întăiu pre cetățeni întunecă la minte
 De nu pot judeca nici ce le stă 'nainte.
 Așa a 'ntunecat pre noi toți, ticăloșii,
 Pentru căci am greșit pré förte păcătoșii,
 De n'am putut nici cum măcar a ne pricepe
 Pricina cestei fugi de unde se începe.
 Tocmai ne-am semuit cu un bolnav când zace :
 De bolă zăpăcit, el nu scie ce face,
 Pe care de-l întrebă să-ți spue unde-l dóre,
 De are dor la cap, el spune la picioare.
 Așa fiind bolnavi și noi întru păcate;
 Căđut'am zăpăciți cădere ca de mörte;
 Și de ne întreba nescine ce ne dóre,
 De cine am fugit, de ce vėrsăm sudóre?
 Fel de fel respundeam respunsuri zăpăcite,
 Doi nu puteam să fim cu vorbe potrivite:
 Unul țicea un fel, altul altfel răspunde,
 Săracul adevěr cum supt minciunii s'ascunde!
 Deci dar într'acest chip, cu cest fel de necazuri,
 Cu cest fel de nevoi suind pre munți și deluri,
 Mergând din loc în loc făr'a băga de sér
 Și fără a gândi, ne-am pomenit prin vai
 Frica nu ne lăsă nici acolo în pace,

Ci mare zor ne-a dat să facem ce vom face
 Năuntru să intrăm în țera cea nemțescă,
 Ca inima de grijă să ni se odihnescă.
 Așa dar pré puțină mai rămând în țără,
 Ceii mai mulți au eșit, plângând; din ea afară,
 Unii pre la Brașov, alții prin altă parte.
 Boerii cei mai mari au tras toți în cetate,
 Că tot li se părea Cârjaliu că vine:
 D'aceea s'ascundea unde era mai bine.
 Asemenea era și ceea-l'altă parte,
 Partea de peste Olt întru sudorii mari forte,
 Ea mai virtos întâiu aceea se fripsese
 De focul cestui reu, și năvală dedese
 Ceii mai mulți din boerii la Sibiū în cetate,
 Iar alții mai de jos p'afară pe la sate.
 Acum cești din Sibiū, cum spun, au dus'o bine:
 Cu toții și-au găsit odihnă pentru sine,
 Lipsă nimic având sau altă suferare,
 Li se părea a fi tocmai la o plimbare;
 Și nu știu ce să dic, ori că locuitorii
 Sînt mai cu Dumneșeu, sau că stăpănitorii.
 Iar vino la Brașov, acolo strimtorare,
 Acolo mai la toți destulă suferare,
 Și de te priimă și 'ți dă loc de odihnă,
 Dar ore îți era în liniște și 'n tihnă?
 Ba pociu dice că nu, cu dreptă socotélă.
 Când d'așa foc fugiam, la dînșii dând năvală,
 Ore vecini fiind urma ca să dorască
 De soțiile lor și să-î și miluiască?
 Dar ei nu au urmat firescei datorie,
 Ci ne-au mai aruncat amar peste urgie,
 Cu cereri de chirii grele nesuferite,
 Chirie de un an pe lună potrivite!
 Ce eram să facem? cătam a da ce cere,
 Că pe drumuri a sta vedea că nu-î putere!
 Dar cătături cruciș și vorbe poncișate,
 Parcă vedea în ochii negrele lor pécate;
 Dicând că le-am scumpit bucatele în țără,
 Lócuste ne numia și alte vorbe-amare!
 De nevoie răbdam aceste nevoi tóte,
 Că tóte ne curgea de multele pécate;

Măhnire îns'aveam pentru neomenie.
 Dar dea-le Domnul lor tot bine să le fie,
 Că 'ncaî ne supëram de vorbe săŃiöse,
 De traîu înghesuit, de uliŃi puturöse,
 Dar frica ne-aũ lipsit, Ń'încaî aveam o pace,
 Grijă nu mai era Cârjalii să ne calce ;
 D'aceea iarăŃi dic țerii lor bine fie
 Pururea Ńi acum Ńi 'n vécul de vecie,
 Că nu numai acum l'acéstă întâmplare,
 Ci Ńi în alte vremi am căŃtigat scăpare.
 Decî să venim acum la altele urmate
 În țéră Ńi'n Brașov, lucruri fórte cîudate.
 Dacă s'astîmpêră norodul la odină,
 Un urlet auđiaî tocmăi ca de stupină :
 Prin ulițe, prin curți, vedeaî adunați pîlcuri,
 Prietenî, cunoscuți, toți făcênd fugei tâlcuri ;
 Prin case iarăŃi strînși făcênd destule sfaturî,
 Tôte numai minciuni, tot smorfuri Ńi tot halturi ;
 Un adevêr era : toți topiți de nevoe,
 Par'că i-ar fi coprins alt potop ca la Noe,
 Acesta se vedea, cesta era de față,
 La toți se vedea scris Ńi zugrăvit pre față ;
 Gândia ce aũ lăsat în urma lor în țéră :
 Case, namestiî, vii, Ń'ardea în foc Ńi'n pară ;
 Gândia Ńi cum petrec cu-atâta scumpătate,
 Ohta puind în gând a țeri-efținătate.
 Acei mai mari boeri pe loc cum s'aședără,
 De Vodă cercetând conacul i'l aflare,
 S'aũ dus, l'aũ întălnit, vorbiră ce vorbiră,
 Nu sciũ la ce s'aũ dus, nu sciũ cu ce eșiră.
 De acolo eșind, se duc pe la conace,
 Osebî se socotesc ce vor mai puté face :
 Mirare avea toți, nu se putea pricepe ;
 Acest reũ care fu de unde se începe ;
 Singurî eî pătimași, singurî nu pot a spune,
 Ń'așa încheind dic c'acéstă fu minune.
 Ń'adevêrat aũ fost minune 'nvederată,
 Multora rêutăți Dumneđeescă plată:
 Printre acestea dar, Vodă face gătire
 Să plece din Brașov, Ńi își face pornire.
 Boeriî staũ pe loc, că n'aũ unde să mérgă,

Și'ncep a chibzui ce s'aũ stricat să drégă.
 Dar ce să facă ei? n'aũ în mână nimica,⁵
 Ori încotro pornesc îi împedecă frica;
 Și altele lăsând, că nici nu le sciũ bine,
 Și și câte aș sci sint de sfială pline,
 Mă 'ntorc a povesti prin țeră ce mai curge,
 După ce cei mai mulți peste hotară fuge.
 Fraților, aici ved cumcã se implinesce
 Cuvintul cel curat; un sfânt proroc grăesce :
 «Certatu-m'aũ — aũ dis — dar iar nu m'aũ dat morții»;
 Certatu-ne-aũ — dic eu, și să grăim cu toții —
 Dar cine ne-aũ certat? stăpânul cel din ceruri,
 Pentru că i-am greșit greșeli în multe feluri;
 Dar iar El, fiind bun și milostiv din fire.
 Pre moștenirea sa n'aũ dat'o la perire,
 Căci unde ne aflam la desnădăjduire
 Cu toții hotărind desăvirșit peire,
 Începură-a lua vestiri din țeră bune
 Atât cât ne părea că par'c'ar fi mincune,
 Cumcã în Bucuresci nu s'aũ clătit nimica,
 Cum și de Cârjalii s'aũ mai micșorat frica.
 În Bucuresci viind Hasan-Pașa bătrânul
 Și Trestenic-zade Rusciucului stăpânul,
 Cari cum aũ vedut a țerii risipire,
 Din Pronie cădend la milă și dorire
 Aũ început a da nizamuri îndestule—
 Și de era turcesci, dar după vreme bune :
 Tăia și spindura fără milostivire
 Pe cei care-i simția în vre o rea pornire,
 Din care se născu o frică și o gróză
 La toți ce avea 'n gând să frigă și să ardă.
 Ș'atât în Bucuresci cât ș'afară în țeră
 Grija nu mai era nici capul să te dóră;
 De hoți nu s'auđia, cum se cădea să fie
 'ntr'o vreme când era de ighemon pustie ;
 Pădurile gema tot pline de băjâni,
 Prin găuri petrecend, prin găuri de jigâni,
 Dar unde s'aũ simțit de hoți vr'o bântuire :
 Păr din capul cuivași nu aũ cercat clătire ;
 Și nu era din alt decât multa pornire
 A celor de mai sus spre-a țerii ocrotire :

Vedând și auzind cei rei că vor bune [?]
 Decât cumcă pe toți peșin la ștréng îi sue,
 Gândul și-l'au schimbat de rele a mai face,
 Ș'asa toți petrecea despre acésta'n pace.
 Despre Cârjalii iar nădejde de scăpare,
 Șcire curat luând Nazirul cumcă-î are
 Dela Oene goniți cu multă sfărîmare
 Și cumcă au plecat spre Drăgășani la vale,
 La Caracal trăgând pentru să se unescă
 Cu cei de acolo să se 'ntovărășescă.

Pînă aci am venit cu istoria alcătuită precum se vede; apoi în povărându-mă tréba și grija stăpânescă, am contenit a scrie, și numai însemnam cele în vremi întâmplăte, ca când voiă afla prilej iarăși să scriu. Acum dar, după trecere de 12 ani înprelugindu-mă puțin, cetii cu luoare a-minte acele mai întâmplăte în țéră.

ÎNTĂIA DOMNIE A LUI ALEXANDRU-VODĂ SUȚUL.

Așa aflându-se lucrurile turburate și locuitorii țării risipiți și necăjiți, s'au înscințat Pórta, și pentru mai în grab trimise poruncă lui Aleco-Vodă Suțul, ce-î dicea și Dracache, aflându-se Domn Moldovei, să se scóle, să vie și să facă țéra zapt, orinduindu-l Domn peste dînsa. Carele îndată viind și întâlnindu-se cu Hasan-pașa și Trestenic-zade, începu a da nizamuri după a sa părere; dar Mitropolitul cu cei mai mari boeri aflându-se, cum am arătat, în Brașov și cu totul scârbindu-se pentru acest Domn, căci îi sciea faptele lui cele rele care le făcuse la Moldova, numai decât făcură arz la Pórta, cerénd Domn pe Costandin-Vodă Ipsilant, fiul lui Alexandru-Vodă Ipsilant, după care arz se și orândui; iar Aleco-Vodă Suțul cu mare pripă se întórse la Moldova, și peste puține zile îl mazili Pórta și d'acolo, după jalba Moldovenilor pentru reutățile lui; ș'asa din Domn de doé prințipaturî ca acestea se duse mazil la Tarigrad, rămâind cu ponosul de *Románomahos*. Însă pînă a veni în Scann Costandin-Vodă Ipsilant, după silința ce puseră numitele de mai sus căpetenii Turci, se goniră Pazvangiîi din țéră, rămâind numai

cu greutatea oștirilor împărătesei, pe care și acestea le curățî Domnul Ipsilant, plătindu-le lefile pînă la una.

Și așa scăpă țera de totă spurcăciunea ce era pre dînsa; și fără zăbavă se întórseră și cei dela Brașov și prin alte părți mari și mici risipiți boerî, neguțători și alte bresle toți, pe la casele lor, mulțumind lui Dumneșeu și bucurându-se căci se mai vîdura la patria lor, găsind tóte cu puțină vătămăre din cea ce le-au fost lăsat când au fugit, că așa au bine-voit D-șeu a griji singur pentru robii sei, căci nimeni nu putea crede că vor mai găsi cinevași, în vreme ce remăseseră tóte pustii fără nădejde de vr'o strejuire, iar D-șeu trimise pe numiții mai sus căpetenii Turci, cu atata dorire și strășnicie încât se asemănară cu cei mai doritori părinti și buni patrioți. Cări și ei, după ce vîdură țera în odihnă, se întórseră la locurile lor, cu mulțumire mare și cinste despre partea norodului. Iar Domnul aședău-du-se în Scaun—a căruia intrare în pămîntul țerii au fost în létul 1802 Octomvrie 14, în ziua Prepodómnei (sic) Paraschiva, când s'au întamplat și gróznicul cutremur, din care s'au dărîmat multe ziduri vechi și noi, între care și vestitul turn Colțea din Bucuresci, încă și omoruri de ómeni s'au făcut, și pe la multe locuri izvóre de apă s'au pistosit, iar altele s'au dat de față, și alte schilăvituri ale pămîntului s'au făcut, care ve sta semne spre vecinica aducere aminte,—Domnul incepu a oblădui țera cu bune începături: pre boerî cinstindu-i și inlesnindu-i, pre săraci dorindu-i și miluindu-i; aședămînt făcu în tótă țera de se cumpără tóte breslele la darea dăjdiilor după stare și putere; și cu un cuvînt se arată așa de nu se căia țera căci l'au cerut Domn; fără numai căți se boeriseră în șilele lui Mihaiu-Vodă Suțul și Aleco-Vodă Suțul, s'au mahnit asupra-i, căci tóte ale acestor doi Domni boerî prin ferman împărătesc s'au stricat, și era bănuială că de dînsul se lucrăse la Pórtă una ca acésta.

(Va urma)

CRESCETŪ ȘI URȬICA

ETIMOLOGIA POPORANĂ DIN EPOCA FORMAȚIUNII LIMBEI ȚROMĂNE

DE

B. P. HASDEŪ

Lexiconulŭ Budanŭ (pag 146) explică vorba «*crescetu* vel *creștetu*» prin «vertex capitis, Wirbel», și o derivă celŭ de'ntăiŭ din latinulŭ *crista*, de unde noi avemŭ deja *créstă*.

D-lui Cihac (*Dict.* I. 62) plăcându-i această etimologiă, d-sa o mai completéză prin ipotesa unuŭ prototipŭ latinŭ *cristetum*.

D. Miklosich (*Beitr. z. Lautl. d. rumun. Dial. Conson.* II. p. 83) apróbă derivaȚiunea lui *crescetŭ* din *crista*, mai adăogându că ș în locŭ de *s* nu se pôte explica decâtŭ prin influinȚa formeŭ albanese *kreștă* «créstă»: «*st* ist nur aus dem Albanischen zu erklären» (cfr. Miklosich, *Ruman. Untersuchungen*, II, p. 21).

În fine, d. dr. Gaster (*Revisia pentru istoriă*, I pag. 31) se acașă la rîndulŭ seŭ de aceiașă etimologiă, desvoltând'o în următorulŭ modŭ: «Dela lat. *crista* avemŭ românește: *crea-stă*; de aci însă nu se poate deriva directŭ *creștetŭ* cu ș palatalŭ, pentru care nu există nici o causă fonologică; pentru «terminaȚiunea *-et* propune Cihac ca etimon latinescŭ *cristetum*, «dar nici așa ș palatalŭ nu este explicatŭ. Numai dacă «priimimŭ mijlocirea albanesului *kreștă* putemŭ ajunge la rom. *creștetŭ*.»

Pentru d. Gaster, a căruia tendinȚă mai multŭ decâtŭ rösleriană noi amŭ indicat'o deja în *Columna lui Traianŭ* (pag. 528), această arŭ fi încă o dovadă, totŭ așa de solidă ca tôte pe câte le aduce, cumcă Româniŭ aŭ venitŭ aci din prejmeteŭle Epiruluiŭ abia în véculŭ de mijlocŭ.

Din fatalitate pentru o asemenea teorie, alu nostru *crêscetŭ* are a face nu numai cu *créstă*, dar încă și cu «a *cresce*», măcarŭ că nu se trage d'a-dreptulŭ din «a *cresce*», după cumŭ o credea d. Raoul de Pontbriant (*Dict.* p. 163) și repositiŭ Laurianŭ-Massimŭ (*Dict.* ad. voc.), acești din urmă mai punându-lŭ în paralelă cu italianulŭ *crescita*, de totŭ diferitŭ prin origine, prin formă și prin sensŭ.

Sub numele de «etimologiă poporană», nemțesce *Volksetymologie*, este cunoscutŭ în Linguistică unŭ fenomenŭ fôrte interesantŭ, pe care pe la 1850 l'a studiatŭ pentru prima ôră mai de aprôpe profesorulŭ Förstemann și care consistă în tendința poporului de a modifica forma unuŭ cuvîntŭ isolatŭ sau rarŭ, fie elŭ străinŭ ori pămîntênŭ, după calapodulŭ altorŭ cuvinte mai respândite, mai clare, mai avute în derivate.

Din cele scrise pînă acum asupra acestuŭ importantŭ fenomenŭ, vomŭ indica aci :

Förstemann, *Ueber deutsche Volksetymologie*, în Kuhn's *Zeitschr.* t. 1 (1852) p. 1—25 și t. 23 (1877) p. 375—84 ;

Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*, t. 3. p. 344—51 ;

Andresen, *Ueber deutsche Volksetymologie*, ed. 2, Heilbronn, 1887, în-8.

Dossius, *Einige Beispiele der Volksetymologie im Neugriechischen*, în Bezzenberger's *Beiträge*, t. 2 (1878) p. 338—40 și t. 3 p. 87 ;

Weise, *Volksetymologische Studien*, *ibid.* t. 4 (1879) p. 68—94 ;

Malinowski, *Zur Volksetymologie*, în Kuhn's *Beiträge*, t. 6 (1870) p. 300—305 ;

Karłowicz, *Sloworód ludowy*, Kraków, 1878, în-8 ;

Kruszewski, *Ob analogii i narodnoj etimologii*, în Kolosow, *Russkij filologičeskij vjestnik*, t. 2. (1889) p. 109—20 ;

Appel, *Ź slavjanskomu narodnomu slovoproizvodstvu*, *ibid.* t. 3. (1880) p. 86—90 și t. 4 (1880) p. 63—6 ;

Caix, *Studi di etimologia italiana e romanza*, Firenze, 1878, p. 191—6 ; etc.

Așa Italianulŭ din *veletta*, deminutivŭ dela *vela* = lat. *vigilia* «strajă», a făcutŭ *vedetta*, ca și cândŭ s'arŭ trage din *vedere*, de vreme ce o sentinelă, în adevêrŭ, trebuŭ să v ê đă bine ; iară Spaniolulŭ din lat. *vagabundus* a făcutŭ *vagamundo*, ca și cândŭ arŭ însemnă «retăcitorŭ prin l u m e».

Ei bine, totu de o asemenea origine ca *d* pentru *l* în *vedetta* din *veletta*, sau ca *m* pentru *b* în *vagamundo* din *vagabundo*, este și trecerea lui *s* în *ș* în românul *creștetu* în locu de *crestetu*.

Dacă vomu admite unu prototipu latinu *cristetum*, propusu de *d*. Cihac, deși elu nu ne mulțumesc, atunci Românul trebuia să formeze mai întâiu *crestetu*, de unde însă se simția vrându-nevrându împinsu la *crescetü* prin etimologia poporană dela *crescere*, de oră ce o *créstă* nici nu este alt-ceva decât o «excreșcență»: «crête, une ex c r o i s s a n c e», după definițiunea lui Littré (*Dict.* p. 893).

Amu spusu că prototipulu *cristetum* nu ne place. În adeveru, dintr'unu *cristetum* s'arü fi făcutu românescu *crestetu* cu accentulu pe ultima silabă, fiindu că sufixulu latinu *-etum* era totu-d'a-una accentatu pe *-e*. E multu mai probabilu că Românii d'a-dreptulu din *créstă* au formatu *créstätü* după analogia lui *capätü* dela *capü*, prin urmare deja într'o epocă post-latină.

În ori-ce casu, fie plecându dela dubiosulu latinu *cristetum*, fie dela o formațiune românescă analogică *créstätü*, totu încă noi nu putemu ajunge la *crescetü* decâtu numai prin etimologia poporană dela *crescere*.

Este influința fonetică a unui cuvintu românescu asupra unui altu cuvintu românescu, înlesnită prin asemănarea materială a ambelorü și provocată prin asociațiunea lorü ideologică. Totu așa în Meșo-latinulu *moriment* dintr'o inscripțiune (Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-halbinsel*, Wien, 1882, pag. 55) și'n alü nostru *mormintü*, sonulu *n* din latinulu *monumentum* arü fi resistatu de a trece în *r*, dacă destinațiunea funerară a monumentelorü nu făcea să se nască o etimologiă poporană dela *morior* sau *mortuus*. În tóte acestea — nemicu albanesu!

Crescetü, ca rezultatü alü etimologiei poporane, se formulează dară în următorulu modü :

$$crescetü = créstätü (créstă + [cap]ätü) + cresc[re].$$

Dacă nu datéză chiărü din fasa cea de'ntăiu a limbei nóstre,

în orî-ce casă elă este fórte vechiă, de oră ce 'lă găsimă și 'n dialectul macedo-română sub forma *créstedu*, la Kavalliotis κριάσσιντου «κορυφή, cacumen» (ap. Thunmann p. 203), în care finalul -*d* pentru -*t* merită o deosebită atențiune. Din latinulă *languidus* Macedo-românăi aă făcută *lăngetu* (Petrescu, *Mostre de dialectul macedo-român*, II p. 156), în care media (*g*)+media (*d*) s'aă dissimilată în mediă (*g*) + tenue (*t*). Același fenomenă de dissimilațiune fonetică ne întimpină în forma macedo-română *créstedu*, în care tenuia (*st*) + tenuia (*t*) se înlocuescă prin tenuiă (*st*) + mediă (*d*). Forma *crésetu*, ală nostru *crescetă*, este dară cea primitivă.

Orî-cătă de vechiă ară fi la noi *crescetă*, totuși și mai venerabilă, de astă dată chîră din epoca formațiunii limbei române, este ună altă productă ală etimologiei poporane, care aruncă în același timpă o lumină asupra vieței intime a străbuniloră noștri.

Din latinulă *urtica* «urțică» s'aă născută ital. *ortica*, sardulă *ortigga* și *ortija*, span. și portug. *ortiga*, provenț. *urtica* saă *ortiga*, franc. *ortie*, vallon. *ourtièie*, reto-rom. *urtia* etc.

În tôte aceste forme romanice s'aă conservată sonulă *t*, și chîră întréga silabă accentată -*ti*- din prototipulă latină *urtica*.

Există numai două excepțiuni, datorite ambele etimologiei poporane : siciliano-neapolitanulă *ardica* saă *ardicula* și românulă *urțică*.

Pe neapolitanulă *ardica* și sicilianulă *ardicula* deja Schuchardt (*Vokal*. t. 1 p. 184, t. 3 p. 97,344) le-a explicată fórte bine ca derivândă din *urtica* prin etimologia poporană dela *ardere*. Se scie că însuși latinulă *urtica* are o filiațiune logică identică dela *uro* «ardă» (Corssen, *Ueb. Aussprache*, ed. 2 t. 1 p. 349). Cu tôte acestea, pentru ca *urtica* să se fi transformată în *ardica*, printr'o schimbare nu numai consonantică, dar încă și vocalică, noi credemă că, pe lîngă etimologia poporană dela *ardere*, ba chîră pe prima liniă, a trebuită să concurgă o influință elenică, fórte naturală în acea parte a Italiei care se numă «Magna Graecia» și unde elementulă grecă nică o dată

n'a despărutū cu desăvîrşire. Unulū dintre numile elene ale «urdicei» este ἀδικη (Henr. Stephanus, ad voc.). În acestū modū, pentru excepţiunea sudico-italiană din nomenclatura romanică a acestei plante vomū avé formula :

ardica = lat. *urtica* + grec. ἀδικη + lat. *ard*[ere].

Înainte de a trece la românulū *urđică*, să observămū în parentesī o scăpare de condeiu a d-nei Carolina Michaëlis, unica linguiştă contimpurană şi care ocupă acumū cu dreptū cuvîntū unū locū de distincţiune între romanişti. Găcindū în Schuchardt (t. 3 p. 344) pe *ardica* între «romanische (mlat. alban.) Formen», unde «alban.» se referă la cuvintele albanese *buză*, *şkietulă* etc., d-na Michaëlis a cređutū că şi *ardica* e albanesă, încâtū o vedemū pe neaşteptate đicēndū : «albanesisch *ardica* für *urtica*» (Michaëlis, *Stud. z. roman. Wortschöpfung*, p. 104). Nu cumū-va d. Gaster să se ũea după acēstă greşelă pentru a albanisa apoi pe a nōstră *urđică* după cumū a albanisatū pe *crescetū*. Albanesce «urđică» se chiamă *hithet*, *hinsāl* sau *hinhās*.

Excepţiunea siciliano-neapolitană ũşi are dară raţiunea sa de a fi. Ce să facemū ũnsă cu anomalia română? În locū de corectul *urđică* sau *urđică*, care singurū arū corespunde latinulū *urtica*, toţi Romāniū aū pe срзникъ sau среникъ, moldovenesce *urdzică*, macedonesce *ορνιζήκα*.

Simţindū dificultatea, Miklosich (*Beitr. z. Lautl. Consonant.* I p. 69) observă că : «macedo-rom. *ορνιζήκα* *urtica* (Kav. 230), «daco-rom. *urđică*, arū trebui să fie *urtsikă* ; compară pe nea-«pol. *ardica* (Wentrup 8), sicil. *ardicula* (ibid. 17, Schuchardt I. 184).»

După Miklosich, prin urmare, forma siciliano-neapolitană arū fi pututū să influinţeze asupra formei române, de vreme ce ambele sunt alăturate. Dar cumū şi'n ce modū? Romāniū n'au ei *ardere*, din care aū şi trasū pe *ardeiu* «poivre rouge», dacă arū fi vrutū să apropie de acolo pe latinulū *urtica*? Ş'apoi, ũn acestū casū, se schimba mai ũntăiū de tōte *u* ũn

a, ca în sudul Italiei. În fine, saltul geografic din Neapole la Dunăre, fără nici un intermediu în drum, ar fi elu singur de ajuns pentru a opri pe ilustrul slavist de a risca asemeni «comparațiunii». Dacă însă Miklosich a alăturat pe urțică de *ardica* numai pentru a arăta că ambele, prin diverse căi, se datoresc de o potrivă etimologiei poporane, atunci îi cerem scuse, mărginindu-ne a regreta că a dat intențiunii sale o expresiune pré-indoiósă.

Precum latinul *urtica* s'a întâlnit în regiunea meridională a Italiei cu grecul *ἄρτιχα*, totu așa în Dacia elu a dat peste un nume indigen alu acestei plante cu sonul *d*. Azardul a voit ca anticitatea să ni'lă transmită în nomenclatura botanică din Dioscoride : «Ῥωμαῖοι ὀρτιχα, Ἄρτιχοι δὲ βυ». Dăcesce dară «urțică» se numă *dyn*, cuvintu despre care au scris :

- J. Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, p. 211 ;
- Leo, în Kuhn's *Zeitschr.* t. 3 (1854) p. 192 ;
- Ellias, *The armenian origin of the Etruscans*, London, 1861, p. 76 ;
- Diefenbach, *Origines Europae. Die alten Völker Europas*, Frankf. a. M., 1861, p. 329—30 ;
- Hehn, *Kulturpflanzen und Hausthiere in ihrem Übergang aus Asien*, ed. 3, Berlin, 1877, p. 523 ;
- Rösler, în *Zeitschr. f. österr. Gymnasien*, 1873, p. 115 ;
- Pictet, *Les origines indo-européennes*, ed. 2, Paris, 1878, t. 1 p. 400 ;
- Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, Buc. 1880, p. 205—6, etc.

Forma dacică *dyn* ar fi provocat d'a-dreptul la Români trecerea lui *t* în *d* din latinul *urtica* numai atunci cându între ambele cuvinte ar fi o mai mare asemănare! Casul acelu e cu totul altu-felul decâtu între sud-ital. *ardica* și elenul *ἄρτιχα*, cari diferă abia prin *r*. Cată dară, fără a renunța la influința dacicului *δβν*, s'o punem pe un plan secundar și să urmărim pe aiuri *causam causantem* a lui *d* pentru *t* în românu urțică.

Mai întâiu vom consulta pe naturaliști asupra unor proprietăți ale acestei plante, în privința cărora filologul trebuie să meargă în școlă la botanicu.

Weddell, scriitorul cel mai competente în privința urtica-

telorū în genere, ne spune : « Au point de vue industriel, les « Urticées méritent particulièrement de fixer l'attention ; en « effet, grâce à l'extrême ténacité de leurs fibres corticales, la « plupart des espèces vivaces peuvent être regardées comme « les émules du Chanvre, et plusieurs d'entre elles fournissent « déjà au commerce des produits d'une haute importance. Les « Urticées dans lesquelles la propriété en question a d'abord « été reconnue sont les espèces vivaces des climats tempérés « des deux mondes, telles que l'*Urtica dioica*, l'*U. cannabina* « et le *Laportea canadensis* ; ces deux dernières ont même été « soumises, comme le Chanvre, à une culture régulière. Les « peuples du nord de l'Europe et de l'Asie en particulier, se « servent depuis longtemps des fibres de l'Ortie, souvent à « l'exclusion de toutes autres, pour en confectionner leurs fi- « lets etc. » (*De la famille des Urticées*, în Decaisne, *Annales des sciences naturelles, Botanique*, sér. 4, t. 7, 1857, p. 347-8) ;

N'amù avé trebuință de a lămuri, că « *Urtica dioica* », despre care vorbesce Weddell, este urdica cea propriă ȕisă saū așa numita « urdică-mare », prin opozițiune cu urdică-mică », în nomenclatura botanică « *Urtica urens* » (cfr. Brândză în *Col. Tr.* III. p. 395).

În Suedia se face pînă astăȕi pânză din fibrele acestei urdici e, cea ce a provocatū nu de multū și'n Francia o încercare fôrte instructivă : « Ses tiges (de l'Ortie), coupées au « milieu de l'été et rouies, donnent une filasse qui n'est que « peu inférieure à celle du Chanvre ou du Lin. On les emploie « sous ce rapport en Suède, et la Société d'agriculture d'Angers « a fait différents essais qui constatent combien il serait inté- « ressant de le faire aussi en France. La toile qui en a été fa- « briquée a été trouvée de la meilleure qualité, et reconnue « prendre le blanc avec plus de facilité que toute autre. Les a- « vantages de la culture de cette plante, dit cette Société d'a- « griculture, sont bien sensibles, puisqu'elle n'exige ni culture, « ni engrais, ni terrain particulier, ni presque aucune dépense. « Il n'est point de propriétaire qui ne puisse cultiver, dans

«les lieux inutiles de sa ferme, assez d'orties pour se fournir «du linge nécessaire à son usage etc. «(*Section d'agriculture de l'Institut de France, Nouveau cours complet d'agriculture, s. a. t. XI p. 92*).

Deci urȚică este o plantă din care se pôte «urȚi pânză», aprópe totŭ așa ca din inŭ saŭ din cânepă. Expresiunea «a urȚi» în privința pânzei ne-a remasŭ noue din moștenirea romană : «telam *ordiri*», de unde fr. *ourdir*, provenț. *ordir*, it. *ordire*, sp. *urdir* etc., în texturŭ medio-latine : «*orditorium ad ordiendum telam*», «*orditura = textura*» și altele (Du Cange, *Gloss. med. lat. ad voc.*). In scurtŭ, *t* din latinulŭ *urtica* s'a prefăcutŭ la noi în *d* prin etimologia poporană dela *urȚire*, ajutată de numele dacicŭ alŭ «urȚiceŭ» *δῶν*.

Dar acestŭ procesŭ ideologicŭ nu este o proprietate exclusivă a Românilorŭ. Să auȚimŭ pe Pictet : «On sait que l'Ortie «fournit une filasse qui a été utilisée dans le nord de l'Europe «et chez quelques peuplades de l'Asie septentrionale; mais «cet emploi n'a jamais pris d'extension en présence de la supériorité du chanvre et du lin. On trouve cependant, dans «les langues germaniques et celtiques, quelques indications «qui paraissent témoigner d'une haute antiquité de cet emploi de l'Ortie, bien qu'on ne puisse le faire remonter avec «sûreté jusqu'à l'époque arienne. En anc. allemand, l'Ortie «s'appelle *nazza*, *nezzila*, en ang. saxon *netele*, en scand. *nötr*, «d'où sans doute le lithuanien *nuotere* (anc. prus. *noatis*, lett. «*nahtres*). L'analogie avec le nom du filet, en goth. *nati*, ang. «sax. et scand. *net*, anc. allem. *nezzi*, *nezzili*, est évidente, et «l'origine de ces termes doit être la même, etc.» Mai departe, vorbindŭ despre vechiulŭ irlandesŭ *snathe* «firŭ, aȚă», Pictet observă : «A la même racine *nadh*, avec réduplication, «se rattache l'anc. irl. *nenaid* Ortie, devenu plus tard *neuntog*, «*neantog*» (*Les origines*, t. 1, ed. 2, p. 398—400).

A se vedé de asemenea Hehn (*Kulturpflanzen*, ed. 3 p. 522-3) și Angelo de Gubernatis (*La Mythologie des plantes*, t. 2,

1882, p. 272—3), iar dintre cei vechi pe Nemnich (*Polyglotten-Lexicon der Natur-geschichte*, Hamburg, 1793, p. 1534).

La Români între *urdică* și *urdire* legătura e și mai evidentă decât la Germani între *Nessel* «urdică» și *Netz* «rețea». Este interesantă că, precum în a noastră *urdică* s'a amalgamat latinul *uro* «ardă» și *ordior* «urdesc», totu așa termenul german modern mai obicnuit *Brennessel*, adică *brennessel*, înseamnă propriamente în compoziție «ardătoare-urditore», întrunind ast-fel ambele trăsuri principale din caracteristica poporană a acestei plante. Slavii posedă chiar o dublă nomenclatură a «urdicei»: în unele dialecte dela жиг- «ardere»; în altele коприва cu derivatele ei, de același origine, diferind numai prin sufix, cu paleo-slavicul коприва «metasă» (Mikl., *Lexic. ad voc.*). Exemplul din urmă nu e tocmai sigur, de vreme ce *kopriva* cu sensul de «metasă» nu se găsește nicăiri în dialectele slavice dela nord, încât ar putea să fie vre-un cuvânt străin slavizat de către Serbi și Bulgari (cfr. Matzenauer, *Cizii slova ve slovanskych recech*, Brn, 1870, p. 213); dar și'n acestă casă, numele neslavic al unei stoffe fiind modelat după numele slavice al urdicei, amă ave iarăși o etimologie poporană prin care s'ar proba relațiunea ideologică în limbile cele mai diverse între «urdică» și «urdire». Ori-cum, tradițiunea despre aplicarea urdicei la urdită trăsce pînă astăzi chiar la Slavii dela nord: la Rusali, țerancele din Rusia-albă, printr'ună usă devenită simbolică, ieau câte ună mănunchiu de urdice și simulază a tórce (Sobotka, *Rostlinstvo a jeho význam v národních písniach*, Praha, 1879, p. 323).

Așa dară *d* pentru *t* în numele român al acestei plante ne duce la etimologia poporană curată indigenă :

urdică = lat. *urtica* + lat. *ordi*[ri] = dac. *đó*[v]

care n'are de loc a face cu *d* pentru *t* în etimologia poporană sudico-italiană :

ardica = lat. *urtica* + gr. *ἀδίκη* + lat. *ard*[ere].

Dar pentru ca în Dacia să se fi putut nasce o asemenea etimologie poporană, urmază ca în epoca formațiunii limbei române «urtica dioica» să se fi întrebuițat la străbunii noștri pentru urdîire, după cum totu prin Linguistică se constată întrebuițarea ei analógă într'o epocă primordială la Germani, la Celți, la Slavi, pe cându în Suedia și'n unele regiuni din Asia acéstă industriă există *de facto* pînă 'n zilele noastre...

MONUMENTE

PENTRU

ISTORIA ȚĂREI FĂGĂRAȘULUI

adunate de

NIC. DENSUȘIANU.

(Urmare.—Veđi No. 1, 2, 3, 4, 5, 6 și 7—9.)

XXIII.

1518, Ianuarie 12.

Actu de adopțiune. Paulu Thomori castelaulu Muncaciulu și alu Fagarașulu adeveresce, că în ziua de 12 Ianuariu 1518 ținendu Tribunalu cu Boeril din Țera Făgărașulu, atunci Boeriu Aldea Bica din Voivodeni-mari a declarat, că dînsulu a adoptatu ca eređi și fiu în Boeronatul se u pe Ion și pe Manu feciorii Dómuiei Stanca fetei lui Mursa.

Nos Paulus de Thomor Castellanus castrorum de Munkach et Fagaras damus pro memoria, quod agilis *Algya Byka* de Vajdafalva feria tertia proxima post festum beati Pauli primi Heremitae in oppido Fagaras, cum in Sede Judiciaria hujus districtus pro tribunali consedissemus de medio aliorum nostri exsurgens in praesentiam, sponte et libere fassus est hoc modo : Quomodo ipse matura deliberatione praehabita, tum ex eo, item quod videns se ipsum jam proli-bus penitus destitutum, in signum fraternae dilectionis agiles ado-

et Radul item Ztan Sudele, Oprea Woikoan, Bogdan Woikoan, Fraczila Opra, ac Toder Ztoika, de Also Arpas ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis novae nostrae donationis titulo ex lege, conditione, et jure dandam donandam conferendam duximus, quibus reliqui hujus terrae nostrae Fogaras Bojeronas promiscue possident Bojeronatum; *administrandis videlicet, et praestandis iis quae ad arcem nostram praedictam administrare, et praestare debent, jure et consuetudine veteri* a praenominatis Ztanchul, Opra, Radul, Bogdan, altero Ztanchul, Nanes, altero Radul, Ztan Sudele, Opra Vojkoan, Bogdan Vojkoan, Fraczila Opra, Toder Ztoika de praedicta Also Arpas ipsorumque heredibus et posteritatibus universis colonisque in praefata medietate unius integri dicti Bojeronatus, ipsorum haeredibus, prout damus, donamus, et conferimus, jure perpetuo, ac irrevocabili tenendam possidendam pariter et habendam salvo jure alieno, commitentes nihilominus vobis Egregiis Francisco Literato arcis nostrae Fogaras Provisori nec non *agilibus Bojeronibus duodecim Assessoribus videlicet Sedis nostrae Judiciarum Fogaras juratis*, quatenus eosdem Opra, Radul, Ztanchul, Bogdan, alterum Ztanchul, Nanes, alterum Radul, Ztan Sudele, Opra Woikoan, Bogdan Woikoan, Fraczila Opre, ac Toder Ztoika in dominio praescripto unius integri Bojeronatus possessionis dictae Also Arpas introducere, eandemque eisdem, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis simul cum cunctis suis utilitatibus, pertinentiis quibuslibet juxta morem antiquitus observatum consuetudinemque ejusdem terrae nostrae Fogaras vetustam statuere debeatis jure perpetuo, et irrevocabili possidendam si contradictum non fuerit, contradictores vero, si qui faerint, ex parte eorum jus, et justitiam administrare, tandemque seriem hujusmodi statutionis, et introductionis modo praemisso factae ut fuerit peracta, praesentibus Literis nostris in margine, aut in tergo pro majori fide describere debeatis, et teneamini. In cujus rei memoriam, perpetuamque firmitatem praesentes literas nostras, manus nostrae subscriptae, pendentisque sigilli nostri munimine roboratas, et conunitas, eisdem praenominatis Ztanchul, Opra, Radul, Bogdan, alteri Ztanchul, Nanes, alteri Radul, Ztan Sudele, Opra Woikoan, Bogdan Woikoan, Fra-

czilae Opre, ac Toder Ztoika, ipsorumque haeredibus, et posteritatibus universis dandas duximus, et concedendas. Datum iu Civitate Alba Julia die tertia Mensis Martii Anno Domini Millesimo Quingentesimo Nonagesimo primo.

Balthasar Bathori
de Somlio mp.

(Copiă făcută de cuartierul generală din Orlatū în Archiva Districtului Făgărașu, comunicată de D-lă Ion Gane, functionarū acolo.)

XXV.

1596, Augustū 8.

Sigismundū Bathori Principele Transilvaniei conferesce lui Bogdanū din Arpașul-de-josū titlulă de nobilū unghurescū cu dreptulă de a purta insigniă nobitari: unū scutū representândū la mijlocū unū cerbū traversatū cu o sagetă prin gătū, etc.

Nos Sigismundus Dei Gratia Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae, et Sacri Romani Impery Princeps, partium regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos cum ad nonnullorum fidelium dominorum Consiliariorum nostrorum humillimam intercessionem Serenitati nostrae propterea factam: tum vero attentis et consideratis fidelitate, et fidelibus servitiis Nobilis *Bogdan* Also Arpasy de eadem Also Arpas quae ipse nobis, et huic regno pro locorum, et temporum varietate fideliter exhibuit et impendit ac in futurum quoque exhibiturus, et impensurus est. Eundem *Bogdán* Also Arpassy ex statu, et conditione plebea, et ignobili in quo natus est, et hactenus perstitit eximendum, ac in coetum, et numerum verorum et indubitatorum regni Transilvaniae et Hungariae Nobilium adnumerandum aggregandum, cooptandum, et ascribendum duximus, prout adnumeramus aggregamus, cooptamus, et ascribimus ¹⁾. Decernentes expresse, ut a modo deinceps idem *Bogdán*

¹⁾ (1) După cum se constată din actele publicate în această colecțiune, *Bogdănescii* din Arpașul-de-josū constituie o vechiă *familiă boerescă*. Dar Sigismundū, în diploma de față, nevoindū să recunoscă legalitatea boeriel române, confere lui Bog-

Also Arpassy eiusque heredes et posteritates utriusque sexus universae pro veris et indubitatis Nobilibus habeantur, et reputentur. In signum autem huiusmodi verae, et perfectae Nobilitatis eorum haec arma seu Nobilitatis insignia scutum videlicet triangulare coelestini coloris, in cuius campo, seu viridi cespite cervus per collum sagitta transfixus et naturali suo colore depictus stare conspicitur; supra scutum galea militaris clausa est posita diademate regio exornata ex quo cervus sagitta similiter per collum transfixus, priori per omnia similis eminere videtur, ex cuius cono teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utramque scuti partem pulcherrime ambiunt, et exornant, prout haec omnia in capite, seu principio praesentium literarum nostrarum docta manu, et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur, animo deliberato, et ex certa scientia, et liberalitate nostra praefato Bogdán Also Arpassy, ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus univiersis clementer dedimus et contulimus. Annuentes et concedentes, ut ipsi praescripta arma seu nobilitatis insignia, more aliorum verorum et insignitorum Nobilium armis utentium ubique in praeliis hastiludiis torneamentis duellis monomachiis ac aliis quibuslibet exercitiis, nobilitariibus et militaribus, necnon sigillis, vexillis, cortinis, annulis, armillis, auleis, domibus, clypeis, tentorys, velis, sepulchris, et generaliter quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub vere, et sincere nobilitatis titulo quo eos ab universis et singulis cuiuscunque status conditionis dignitatis et praecminentiae homines existant, dici teneri nominari, et reputari volumus, ferre et gestare omnibusque et singulis ys honoribus gratys privilegys indultis libertatibus, et immunitatibus, quibus caeteri, veri et nati nobiles, ac militares homines praedicty regni huius Transilvaniae et Hungariae, quomocunque de jure vel consuetudine

dană în schimbă titlul de nobilă unguresc. Însă Bogdănescii urmară și de aci încolo a se considera totu ca boerî, și nici de cumă ca nobilî. Acésta se vede din ună actă relativă la familia Bogdănesciloră din Arpașul-de-josă din anulă 1629, adecă numai cu 33 de anî după diploma lui Sigismundă, în care se dice: «și să restitue pămîntulă de arătură *familiei Bogdănesciloră*, fiindă că se ține de *boeria loră* părintescă ereditară, și pînă unde ajunge memoria ómeniloră pămîntulă a fostă totă în *liniă boerescă*». Cu cincî anî mai târziu adecă la 1634 Pălcu Bogdană și Stană Bogdanesi din Arpașul-de-josă se subsemneză într'ună actă publică ca *boerî*, dar lu ca *nobilî*. (A se vede documentele sub N-rii IV și VIII).

utuntur fruuntur, et gaudent perpetuo uti frui ac gaudere possint et valeant. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas memorato Bogdan Also Arpassy ipsiusque heredibus, et posteritatibus utriusque sexus universis clementer dandas duximus, et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia die octava Mensis Augusti Anno Domini Millesimo Quingentesimo Nonagesimo sexto.

Sigismundus Princeps mp.

Stephanus Josica

Cancellarius mp.

Iohannes Balasfy

Secretarius mp.

Productis in Originali Armalibus sequentia indorsata reperiuntur :
Juxta Ritum et veterem hujus terre Fogarasiensis consuetudinem presentes Literae Armales seu Nobilitares pro parte Bogdan Arpasy de Also , non obstante diuturnitate Literarum in frequenti et Sede superiori arcis Fogarasiensis publicate proclamate, tribus sedibus et in vigore suo nemine contradicente relictæ in Anno Domini 1639 Diebus Octobris.

Publicatae per me Andream Liratum Juratum Notarium Sedis Nobilium Fogarasiensis. Idem Notarius.

(Copia din anul 1821 în archiva comitatului Făgăraș, comunicată de d-lă Iónă Ganea funcționariu la prefectura de acolo.

În legătură cu această diplomă publicăm aici următorul certificat :

Zeugnisz.

Dasz der pensionirte Herr Lieutenant David Papp von Alsó Arpasi vermög dem durch denselben im Originali uns vorgezeigten durch den damaligen Landesfürsten Sigismund am 8-ten Aug. 1596 dem Unter Arpaser Bogdan v. Alsó Arpási und seiner sämtlichen Nachkommenschaft verliehenen Adelbrief ein unbezweifeltes wahrer hungarischer Edelmann sey, wird anmit bestätigt. Fogaras am-28 ten Februarii 1829.

durch

(L. S.) Ioseph Jaksi m. p.
Distr. Iur. Assessor.

(L. S.) Iohann Bauer m. p.
Grenz Procurator.

Originalul pe hârtiă în archiva d-lui A. Densușianu.)

XXVI.

1598, Iuliū 1.

Maria Christierna soția Principelui Sigismundū Bathori ajungându după abdicarea bărbatului său la guvernul Transilvaniei, confirmă actul de adopțiune al ũ boeriului Aldea Bica din Voivodeni-mari, făcutū in anulū 1518.

Nos Maria Christierna, Dei Gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Walachiae Transalpiniae etc. Princeps, Partium Regni Hungariae Domina et Siculorum Comes, nata Archidux Austriae, [Dux Burgundiae et comes Tyrolis, Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod ex parte et in personis Agilium *Coman Byka*, *Radul Byka*, filiorum quondam Ioannis Byka, item alterius *Radul Byka* et *Aldae Byka* filiorum quondam Manni Byka Bojaronum nostrorum de Nagy Vaydafalva in districtu inferiori terrae nostrae Fogaras existente habita, exhibitae sunt nobis quaedam Literae Magnifici quondam Pauli de Thomor alias castellani arcis nostrae Fogaras in pergameno patenter confectae sigilloque ejus pendenti in cera rubra impressivae communitae, quibus mediantibus agilis Algyo Byka de Vaydafalva matura inde deliberatione praehabita, videns se prole jam penitus esse destitutum, in signum paternae dilectionis Joannem et Mann progenitores videlicet dictorum exponentium nepotes quondam Radul Byka in filios ascivisset et adoptasset, eosque una cum haeredibus eorum et posteritatibus universis, in omnibus suis juribus possessionariis et portionibus quae in possessione Nagy Vajdafalva de jure et ab antiquo *ad Boieronatum suum* spectarent et pertinerent, una cum omnibus pertinentiis emolumentis ac quibusvis immunitatibus legitimos perpetuosque haeredes suos pronuntiasset, dictamque ejus adoptionem idem Paulus de Thomor literis suis confirmasset tenoris infrascripti, supplicatumque quoque nobis est humillime, ut nos easdem literas omniaque et singula in eisdem contenta, ratas gratas et accepta habentes, clementer approbare, ratificare et confirmare dignaremur, quarum quidem literarum tenor talis est.

(Urméază documentulū din 1518 sub No. XXIII).

Nos itaque praemissa supplicatione, nobis modo quo supra porrecta elementer exaudita et admissa, praescriptas Literas dicti quondam Pauli de Thomor non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes, praesentibus Literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, quo ad omnes earum continentias, articulos, clausulas et puncta eatenus quatenus eadem rite et legitime existunt emanatae, viribusque eorum veritas suffragatur, ratas, gratas et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus memoratis Koman Byka, Radul Byka alteri Radul Byka, Salamon Byka, Stancesul Byka et Alda Byka, ipsorum haeredibus et posteritatibus universis perpetuo valituras, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. In quorum omnium inviolatum robur, fidemque perpetuam, praesentes Literas nostras pendentes et authentici sigilli nostri munimine manusque propriae subscriptione corroboratas eisdem ac haeredibus et posteritatibus eorum universis elementer dandas duximus et concedendas. Praesentibus perlectis exhibenti restitutas. Datum Albae Juliae die prima Julii Anno Domini Millesimo quingentesimo nonagesimo octavo.

Maria Christierna mp.

(L. S. P.)

(Colecțiunea d-lui Ioană cavaleră de Pușcariu, Tom. III, pag. 72, în Biblioteca Academiei Române).

XXVII.

1613, Februariu 25.

Gavrilă Bathori-Principele Transilvaniei conferesce intendentului seă Hangulă Șofariu saă Boeriă din Viștea-de-josă titlulă de nobilă transilvană cu dreptulă de a purta insigniă nobilitariă ună scută representândă la mijlocă ună lupă ridicată în două picioră ținendă în laba drăptă o sabiă, iar în cea stângă ună cuțită, etc.

Nos Gabriel Dei Gratia Transsilvaniae, Valachiae Transalpinaeque Princeps, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes

quibus expedit universis. Quod nos cum ad nonnullorum fidelium dominorum Consiliariorum nostrorum singularem intercessionem propterea nobis factam, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis fidelis nostri nobilis *Hanguli Safar* alias *Boer* de Also-Vist dispensatoris ⁽¹⁾ nostri Fogarasiensis, quae ipse a compluribus jam annis Principibus regni hujus Transsilvaniae praedecessoribus nimirum nostris, ac nobis etiam quo Dei benignitate ad hunc principatus nostri gradum electi et erecti sumus, et in omnibus occasionibus et rebus fidei et industriae suae commissis juxta possibilitatis suae exigentiam fideliter, summaque cum animi sui promptitudine exhibuit et impendit ac in futurum quoque exhibiturus et impensurus est. Eundem igitur *Hanguly Sáfár* alias *Boer* antea quoque uti intelleximus nobilem, de speciali nostra gratia et potestatis plenitudine denuo et ex novo in coetum et numerum verorum regni nostri Transsilvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum nobilium annumerandum, aggregandum, cooptandum et adscribendum duximus, prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et adscribimus, decernentes expresse, ut a modo deinceps idem *Hanguly Sáfár* alias *Boér*, haeredesque et posteritates ipsius utriusque sexus universae pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem hujusmodi verae et perfectae nobilitatis eorum haec arma seu nobilitatis insignia scutum videlicet militare coelestini coloris, in cujus campo sive area lupus integer naturali colore depictus, postremis duobus pedibus stare, anterioribus autem elevatis, dextro ense evaginatum, sinistro autem similiter pedibus cultrum cisorium tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit corona regia, gemmis et unionibus orata. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout haec omnia in capite seu principio praesentium literarum nostrarum docta manu et arte pi-

(1) Dispensator : qui *expensa et accepta compensat et impendit*. Sed proprie Dispensator dictus, qui in palatiis Regum aut Principum *Oeconomus, Major domus*, nostris *Maître d'hôtel*. *Du Cange*, Glossarium med. et inf. latinitatis, II pag. 881.

ctoris clarius expressa et depicta esse cernuntur. Animo deliberato et ex certa scientia liberalitateque nostra praefato Hanguli Sáfár alias Boer, ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus et contulimus. Annuentes et concedentes, ut ipsi praescripta arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et insignitorum nobilium armis utentium, ubicunque in praeliis, hastiludiis et torneamentis, duellis, monomachiis ac aliis quibusvis exercitiis nobilitaribus et militaribus, nec non sigillis, vexillis, cortinis, velis, annulis, auleis, domibus, clypeis, tentoriis, sepulchris, generaliter vero quarum libet rerum et expeditionum generibus, sub verae et sinceræ nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cujuscunque status, ordinis, dignitatis, conditionis et praeeminentiae hominibus existant, dici, teneri, nominari et reputari volumus, ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus et praerogativis, quibus caeteri veri nati et indubitati nobiles et militares dicti regni nostri Transilvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum quomodocunque de jure et consuetudine antiqua utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti frui et gaudere valeant atque possint. Et nihilominus pro ampliori benignitatis nostrae erga eundem declaratione, domum ejusdem in jam dicta possessione Also Vist, cui ab una Opra *Dendrum*, ab alia autem partibus Raduli Bachila providorum domus vicinantur, in districtu seu terra Fogarasiensi, comitatuque Albensi Transsilvaniae existente habitam ab omni censuum, taxarum contributionum nostrarum tam ordinariarum quam extraordinarium subsidiique et lucri camerae nostrae solutione, servitiorumque quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione, item seminaturas, allodiaturas, agricolationes et alias quaslibet haereditates eorum, quas in dicta possessione Also Vist et territoriis ejus juste et legitime tenerent a decimarum nonarum et capetiarum nobis et succesoribus nostris quotannis provenire debentium pensione, servitiorum quorum libet plebeorum et civilium exhibitione in perpetuum eximendum supportandum et nobilitandum duximus, prout eximimus, supportamus et nobilitamus praesentium per vigorem. Quocirca vobis universis et singulis generosis egregiis, nobilibus, Capitaneo, Provisori, Castel-

lanis arcis nostrae Fogarasiensis, item decatoribus, decimatoribus, connumeroribus et exactoribus quarum libet contributionum nostrarum et successorum nostrorum, nec non providis iudici et juratis Civibus annotatae Possessionis Also Vist eorumque vices gerentibus modernis et futuris quoque pro tempore constituendis, cunctis etiam aliis quorum interest seu intererit, praesentium notitiam habituris, harum serie commitimus et mandamus firmiter, ut vos quoque a modo deinceps successivis semper temporibus praefatum Hanguli Safar alias Boer haeredesque et posteritates ipsius utriusque sexus universas ratione praedictae domus, allodiaturarum seminaturarum et agricolationum haereditatumque suarum praemissarum, ad nullam censuum, taxarum et contributionum nostrarum tam ordinariarum quam extraordinarium, subsidiique et lucri camerae nostrae solutionem, servitorum quorum libet plebeorum et civilium exhibitionem, decimarum nonarum et capetiaram pensionem cogere, compellere vel propterea eundem haeredesque et posteritates ipsius utriusque sexus in personis rebus et bonis ipsorum quibusvis impedire, turbare, molestare, seu quovis modo damnificare debeatis aut sitis ausi modo alicui. Sed eandem domum, seminaturas, allodiaturas, agricolationes et alias quaslibet haereditates jam nominati Hanguli Sáfár, modo praemisso exemptas supportatas et nobilitatas in perpetuum habere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restituti. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas memorato Hanguli Safar alias Boer ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Cibiniensi die vigesima quinta mensis Februarii Anno Domini Millesimo sexcentesimo decimo tertio.

Gabriel Princeps mp.

(L. S. P.)

(Colecțiunea d lui Ioan cav. de Pușcariu, Tom. III, pag. 73, in Biblioteca Academiei Române).

XXVIII.

1628, Aprilie 20.

Gavrilă Bethlen Principele Transilvaniei, ține armilustriū (revistă militară) cu Boerii din Țera Făgărașului și confirmă în statulū boerescū pe Dumitru Comănicī saū Solomonū și pe Stoica Solomonū din Veneția-de-josū, întărindu-le totū odată și pămînturile de boeriă de'mpreună cu tôte folósele și dependințele, cu vecinī și cu țiganī.

Nos Gabriel Dei Gratia Sacri Romani Imperii, et Transilvaniae Princeps, Partium Regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, ac Oppoliae et Ratiboriae Dux, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod cum nos statum et conditionem universonum, et singulorum Boeronum, et Libertinorum nostrorum Districtus Terrae Fogaras cognoscere volentes, *ipsis Armilustrium Fogarasinum indicissemus*¹⁾, tunc frequenti numero eo convenientes inter alios strenui quoque *Dumitru Komanicz*, alias *Salamon*, et *Sztojka Salamon* de Also Venetia, coram Serenitate nostra comparuerunt, quorum conditione, et ad serviendum sufficientia, per Nos probe investigata, et cognita, quia digni a Celsitudine nostra habiti sunt, qui in statu Boeronali permaneant, ea ratione id eisdem Dumitru Komanicz, et Sztojka Salamon Boeronibus annuendum, et concedendum duximus, ut omnibus, et singulis iis privilegiis, libertatibus, immunitatibus et praerogativis, quibus veri Boerones dictae Terrae Fogaras ab antiquo usi, et gavisī sunt, ipsī quoque et sui haeredes universi successivis semper temporibus uti

(1) La Romăni era o vechiă datină ca Voivodulū să țină în fie-care anū o revistă militară cu boerii seī, și acestū armilustriū se numia în limba română din secolulū alū XVI și XVII-lea *căutarea oștei*. Négoe Basarabū în «Invēțăturile» sale cătră fiulū seū Teodosie și cătră cei alți succesorī ai seī, dice: «Așiderea cândū veți eși să faceți *căutarea oștilorū vóstre la anulū cum le este obiceiulū*, toți boerii și căpitaniī și tôte slugile vóstre cată nădejde să aibă dela voi cinste și darū și dreptate și slujbe» (Hasdeū, Arch. ist. I. 2. pag. 123). Acéstă vechiă consvetudine o vedemū că se păstrase în Țera Făgărașului, chiarū și după rumperea acestui ducatū din corpulū Țerei-Romănescī. Așa, la anulū 1628 ține armilustriū cu boerii din Țera Făgărașului Principele Transilvaniei Gavrilă Bethlen, iar la anulū 1657, revista militară o face Susana Lorantī văduva Principelui George Racoți, careia Camera transilvană 'i zălogise Țera Făgărașului (A se vedē documentulū sub No. XI.)

frui, et gaudere valeant atque possint. Et nihilominus pro amplioris Principalis munificentiae nostrae erga eosdem Dumitru Komanicz et Sztojka Salamon Boerones declaratione, totales quoque, et integras portiones ipsorum possessionarias Boerones aviticas, in possessionibus Also Venetia, et Kutsulata nuncupatis, in praeallegato Districtu Terrae Fogaras existentes, habitas, in quarum quieto, et pacifico dominio tam progenitores ipsorum, quam etiam ipsi ab antiquo perstitisse, et nunc quoque persistere, litteras solummodo nostras superinde concessas sibi ipsis dari postulare perhibetur, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibus libet, *vicinis* ¹⁾ nempe et Cinganis, terrisque arabilibus cultis, et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, alpbis, vallibus, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum, et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis de jure et ab antiquo ad easdem spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris metis, et antiquis limitibus existentibus, memoratis Dumitru Kománitz, alias Salamon, Sztojka Salamon, et *Sandrino* similiter *Salamon*, qui etiam *verus Boero a nobis declaratus*, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis novae nostrae Donationis titulo, gratiose dedimus, donavimus, et contulimus, prout damus, donamus, et conferimus jure perpetuo, et irrevocabiliter tenendas, possidendas pariter et habendas, salvo jure alieno, in eisdem omnibus et singulis ipsos clementer confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Quas Nos de more praetacti Districtus Fogarasiensis in sede frequenti publicari et proclamari volumus, atque jubemus. Datum in Civitate Nostra Alba Julia, Die vigesima Aprilis Anno Domini Millesimo, sexcentesimo, vigesimo octavo.

(Transumptulă Guvernului transilvană cu data Clujă 7 Maiă 1831, în care documentul se descrie astă-felă :

Et subscriptum erat Gabriel m. p. sequebaturque sigillum pendens, ab extra autem in dorso earundem habebatur publicatio adscripta his verbis :

(1) În privința *vecinilor* din Țera Făgărașului a se vedé nota dela documentul No. VIII.

Anno Millesimo sexcentesimo trigesimo, die trigesima Aprilis in *Sede Juridicali Duodecim Boeronam* exhibitae, et publicatae tribus vicibus secundum antiquam consuetudinem hujus Districtus Terrae Fogaras nullo penitus contradictore comparente. Martinus Felvinci Provisor Fogarasiensis m.p.)

XXXI.

1630, Maiu 28.

Caterina de Braudeburg Principesa Transilvaniei confirmă în statulă boerescū pe Bucur ū Monea și pe feciorii lui din Vineția-de josă.

Nos Catharina Dei Gratia nata Marchionissa Brandenburgica; Sacri Romani Imperii et Transilvaniae Princeps, partium Regni Hungariae Domina, Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos cum ad nonnulorum fidelium. Consiliariorum nostrorum singularem intercessionem
 sedis judicariae arcis nostrae Fogaras sententialibus clare intelig. strenuum *Bukur Monye* de inferiori Venicze exem. *Boeronal* . . . *stirpis progenitoribus* quorundam fidelium nostrorum relationibus in praesenti. . . . etiam Boer
 gaudere super temporibus iusto Dei iudicio ad paupertatem redactum Boeronali sta
 malitiorum amississe praerogativam, sed ex gravamini. . . .
 tia nostra Principali illi denuo resti
 Salamonem Mone filios eius natos iam et nascituros deinceps statui et conditioni ipsorum scientia nostra concedentes Bukur, Man, Bogdan et Salamon M huius terrae Fogaras Boiaronibus habe.
 omnibusque tatibus et praerogativis Boerones a maioribus suis utuntur tur et gaudent uti frui et gaudere valeant atque possint erga eosdem Bukur M . . . B declaratione, totalem et integram portionem

ipsorum Boeronalem qu . . sorte divisionaria cum a liis
. districtu terrae Fogaras existentem ha-
bitam in quar pacifico dominio tum progenitores
eorundem quam perstitisse et nunc
pers terras ara sibi ipsi dari
postulare perhibentur simul cum cunctis suis utilitatibus et perti-
nentiis quibuslibet cultis et incultis
. silvis nemoribus vallibus, alpibus .
. . . . vineis vinearumque promontoriis fluviis piscinis
piscaturis aquarumque decursibus dem locis . .
. nominis vocabulo vocitatis ad eandem de iure et
ab antiquo spectantibus, et pertinere debentibus sub suis veris me-
tis existentibus
. posteritatibus universis ratas nempe et congruas unicuique suas
porciones novae nostrae donationis do-
navimus et contulimus habendas.
Salvo iure alieno. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum
. districtus terrae Fogaras sede frequenti
. volumus et Datum in Arce nostra Fo-
garas die vigesima octava mensis May Anno Domini Milesimo sex-
centesimo

Catharina mp.

(L. S. P.)

În dosü :

Anno 1630 die 9 Juli Juxta ritum et consuetudinem huius terrae Foga-
ras publicatae tribus in facie selis ju-
diciariae nemine contradicente in vigore

Martia . . . mp.

Anno 1641 20 febr. Istaе literae Boeronales per nos praefectum et exacte-
rem fiscales Albensesque Requisiteores ab Domina Principissa
Anna Bornemisza domina terrae Fogaras ad revidenda boeronum suorum
jura deputatos commissarios visae et in vigore relictae. In Fogaras anno et
die

Originalulü pe pergamenă stricată prin umeđelă, in posesiunea lui Ionü Monea

din Veneția-de-jos N-ru 14. Sigilul pendentu imprimatü în cêra alba. Acestü documentü dîmpreună cu mai multe altele relative la familia l-îi Monea ni s'a comuni. catü în copiă din partea D-lui Ioan cavalerü de *Puşcariü* consiliarü la înalta curte de justițüă din Pesta, pentru cari i suntem adâncü recunoscëtorî.)

(Va urma.)

CÂNTECE SOLDĂȚESCİ DIN ULTIMULÛ RESBOIÛ

adunate de

CHR. NEGOESCU.

1.

Frunđuliță siminoc,
Acuma la Plevina!
Tot orașul cu noroc,
Acuma la Plevina!
Numai Plevna arde 'n foc,
Acuma la Plevina!
Osman-pașa la mijloc,
Acuma la Plevina!
Strigă pașa 'n gura mare,
Acuma la Plevina!
«Săriți Turci, săriți agale,
Acuma la Plevina!
«Cu tunuri și bumarale,
Acuma la Plevina!
«Că vinü Curcanii pe vale,
Acuma la Plevina!
«Imbrăcați în mușamale,
Acuma la Plevina!
«Cu sulitele 'n spinare!
Acuma la Plevina!
«De scipesc ca mândrul sóre,
Acuma la Plevina!
«Și ne taiă, ne omórá,
Acuma la Plevina!
«De nu mai eşimü la țéră,
Acuma la Plevina!

2.

Frunđuliță trei lămii!
Oștire de unde vii?
— Dela Plevna trec la Diu *)
Cu cincî miî de călărași,
Cu-o sută de piotași,
Să luăm Diu 'ntr'un cês!

Frunđuliță trei lămii,
F...mi-te 'n bot de Diu,
Tótă iarna te păđii
Cu ranița 'n căpétiiü,
Cu bucele pe zăpadă,
Cu pușculița 'ncărcată,
Și aveam de așternut
Foi de vișin și de nuc!

Frunđă verde ș'o lalea!
Rîndunică, soru-mea,
Du-te la nevéstă-mea
Să 'mî triméță haîne 'ncoa,
Că mi s'aü rupt țolele
Lovindu-le glónțele!

3.

Frunđuliță florî mărunte!
Trec Dunărea ca pe punte,

(*) Numele popular al Vidinului.

Trec soldații Dunărea
 Câte doi alătura,
 Și la Plevna se ducea,
 Iar Plevna e recoroasă :
 Cine intră, nu mai iese !
 Dela Plevna pîn' la Lom
 N'a ramas picior de om !

4.

Cântă cucul vinerea,
 Carol trece Dunărea,

Drept la Osman că trăgea,
 Pe Osman că mi 'l găsea,
 Și'ntr'o casă 'l închidea :
 Osman-pașa se preda,
 Lui Carol întreg se da.
 Iar Carol că mi-î ținea :
 «Osman-pașa, dumnéta
 «Ce ți-ai făcut oștile ?
 «Le-aū mâncat cadănele !
 «—Óstea mea cea măricea
 «Mi-ai mâncat'o dumnéta!»
 Iar Carol că mi-î zimbăia :
 «Să'mi trăiescă România,
 «C'aū luat sate 'n Turchia!»

DOMNAME și TURCAME.

SUFIXULŢ ROMANICŢ -AME LA MACEDO-ROMÂNŢ.

NOTIŢĂ

de

B. P. HASDEŢ

Intr'unŢ studiŢ a-parte (*Col. l. Tr. III* p. 480—86), noi amŢ atinsŢ originea sufixului colectivall -ame în limbile romanice occidentale și amŢ arŢtatŢ vicisitudinile lui în dialectulŢ daco-românŢ, unde elŢ s'a confundatŢ pe deplinŢ cu sufixulŢ -ime, astŢfelŢ cŢ abia ilŢ mai gŢsimŢ în cele douŢ cuvinte *mișe-lame* și *voinicame* în texturŢ din secolulŢ XVI.

N'amŢ vorbitŢ nemicŢ despre dialectulŢ macedo-românŢ, cŢci acolo, întru cŢtŢ ilŢ cunŢscemŢ dupŢ materialulŢ lexicograficŢ adunatŢ de Kavalliotis și de DaniilŢ, nu ni s'a oferitŢ nici o urmŢ de colectivallŢ -ame.

În acestŢ momentŢ apare însŢ la luminŢ partea a doua din *Mostre de dialectulŢ macedo-românŢ* (Bucur. 1882, pag. 160

în-8), unde d. «Vangeliu Petrescu (Crușovean)» ne dă speci-
mene nu numai de basme, dar încă și de «poesii populare».
Aci, într'o elegiă la pag. 48 figurază următorul final :

luă și iacū dela orfaniie,
se duse Pirlep la o duviane
și se aștirnă la croiere,
tea și 'lū cósă cuparane,
tea și 'lū vindă ti Bairame,
pe la Turci și la d o m n a m e
tea și plătescă la orfaniie ;

ceia ce se traduce :

luă postavū de omū săracū,
se duse 'n Pârlepū la prāvāliā
și se puse la croire,
ca să 'lū facă ghebă,
ca să 'lū vindă la Bairame,
pe la Turci și la d o m n i,
ca să plătescă la saraciā...

Iată dară d o m n a m e, fôrte lămuritū, cu sensulū colecti-
valū de d o m n i.

În aceiași colecțiune, la pag. 120—21, găsimū unū pasa-
giū din balada nōstră despre «meșterulū Manole» tradusū ma-
cedonesce în următorulū modū :

Ca să 'mī rădicați	Tea să 'nī anāltați
Aici să 'mī durați	Aoțe să 'nī adărați
Mănăstire naltă	Monastirū analtu
Cumū n'a mai fostū altă,	Cumū nu mai fu altu,
Că v'oiū da averi,	Că va să vē dau averi,
V'oiū face boierī...	Va să vē facū d o m n a m e...

Apoi în nota dela pag. 153 meritosulū collectorū ne spune
că : «d o m n a m e însemneză domniī, domnitori străini, boe-
rii turcesci».

Cu acēstă ocaziune, revēdēndū mica, dar fôrte interesanta
colecțiune de cāntece poporane macedo-române, publicată de
de-multū de amiculū meū Caragiani, amū găsitū într'una din
ele următorulū versū :

C'unŭ căpitanŭ se se marită,
 Și-unŭ mușatŭ gione cu elŭ s'amintă,
 Și armatele ameale acelŭ s'le lia
 Și pri T u r c a m e tutŭ se da..,

ceia ce este tradusŭ acolo prin :

Cu unŭ căpitanŭ să se mărite,
 Și unŭ frumosŭ june cu elŭ să facă,
 Și armele mele acela să le iea
 Și în contra T u r c i l o r ŭ mereŭ să dea...

(Caragiani, *Româniŭ din Macedonia*, în *Conv. liter.* 1863 p. 387).

Adecă macedo-românulŭ T u r c a m e corespunde din punctŭ în punctŭ actualuluiŭ daco-românŭ T u r c i m e.

Ore nu cumŭ-va acestŭ sufixŭ colectivă -*ame* se va mai fi conservândŭ la Macedo-româniŭ pe ici pe colea numai în poesia poporană, după ce se va fi perdutŭ în graiulŭ de tôte ȕilele?

Nu scimŭ.

Domname și *turcame* sunt singurele cunoscute noue cuvinte macedo-române, în cari se păstrează, dar se păstrează cu perfecȕiune, romaniculŭ -*ame*.

Și ce e nu mai puȕinŭ importantŭ, este că acolo elŭ nu s'a înlocuitŭ ca la noi prin -*ime*, care în morfologia macedo-română își ține rolulŭ restrînsŭ de sufixŭ adjectivalŭ abstractŭ. Așa în Kavalliotis și în Daniilŭ noi aflămŭ *lărgime* (λαρτζήμε) dela *largu*, *lungime* (λοοντζήμε) dela *lungu*, *gresime* (γρεσγήμε) dela *grasu*, *arăcime* (αρατζήμε) dela *rece*; dar nicăiri ce-va ca *oștime*, *țărănime*, *popime* etc. Nicăi chiarŭ *mulȕime* nu există la Daniilŭ și Kavalliotis, ci numai *multétă* (μουλτιάτζα), deși la Bojadschi (ed. 1813 p. 202) se află : «*mulcime* di oameni».

În ori-ce casŭ, *domname* și *turcame* ajungŭ pentru a constata atâtŭ existenȕa primitivă a sufixuluiŭ colectivă -*ame* la toȕi Româniŭ, fie de de'ncolo, fie de de'ncóce de Dunăre, precumŭ și caracterulŭ seŭ romanicŭ generalŭ, iar nu occidentalŭ exclusivŭ, după cumŭ se credea pînă acuma.

Terminându, dacă vomă alătura sôrtea lui *-ame* în cele două mari dialecte române, rezultatul comparaţiunii este dintre cele mai instructive. În dialectul daco-român, acestă sufixă trece printr'o filieră perfectamente paralelă cu trecerea lui în limbile romanice occidentale. De 'ntâiu, se pune în luptă cu ună altă sufixă înrudită : la noi *-ime*, în Occidente *-ume*. După aceia, sufixulă celă antagonistă îşi altoesce treptat sensul colectivală, astă-felă că *-ume* în Occidente şi *-ime* în daco-româna încetăză de a mai fi nesce sufixe curată adjectivale abstracte. În fine, cândă altoirea e completă, *-ume* începe a goni pe *-ame* în Occidente, iar *-ime* reuşesce pe deplină a-lă înlocui la noi. Acestă paralelismă dovedesce că procesulă se face pe o cale normală, limbile ce 'lă îndură, daco-româna şi graiurile occidentale, desvoltându-se fie-care, secolă după secolă, în cuibulă seă propriă printr'ună impulsă organică, liniştită, constantă. Cu totulă altă-felă este în dialectul macedo-român, unde sufixulă *-ame*, cu excepţiunea a vr'o două specimene, dispare fără a se fi luptată cu *-ime*, care remâne acolo pînă astăzi numai adjectivală abstractă. Tragă de aci o consecinţă aceă ce pretindă că noiă astia, după o lungă vagabundare, amă revenită în Dacia lui Traiană abia pe la finea véculă de mijlocă ! Dialectul macedo-român, nu ală nostru, resimte în tôte particularităţile sale, mai cu sémă fonetice şi morfologice, urmele unei puternice sguduiră. Plecândă dela daco-româna, linguistulă îşi pôte explica pe macedo-româna ; plecândă dela macedo-româna, din contra, daco-româna va fi o eternă enigmă.

A se mai vedé cele spuse mai susă în studiulă «Doîna restórnă pe Rösler».

DIN OBICEIELE JURIDICE ALE POPORULUI ROMÂNŪ

DIN DISTRICTULŪ BACĂŪ

după învățătorii sătesci **I. Climescu, I. Curpănŭ, C. Petrovŭ**
și **D. Pătŭ.**

(Fine. — Veđi No. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7—9)

§ 277. Ore se obiceiuesoe pe acolo printre sătenŭ diate saŭ testamenturi?—Și cumŭ se chiamă ele? adică :—«a lăsa cu limbă de mŭrte»?—saŭ și alt-felŭ cumva?

A. Diete saŭ testamente nu se obiceiuescŭ la sătenŭ; ei lasă acela ce se chiamă «cu limbă de mŭrte»: câte o povățuire verbală, de care sunt datorŭ urmașii a se ținŭ întocmai.

§ 278. Diata se indeplinesce ea întocmai, ori-cumŭ arŭ fi făcută?—ori că se nascŭ certe în privința ei și se pŭte strica?—și acesta în ce felŭ de impregiurări anume?

A. Diata verbală a unui omŭ, dată la mŭrtea sa, se indeplinesce întocmai mai în generalŭ; fŭrte rarŭ se ivescŭ certe pe urmă, din a cărorŭ causă se pŭte lesne strica ori-ce dietă, nefindŭ scrisă; și acesta se întâmplă atunci cândŭ mortulŭ a nesocotitŭ pe unulŭ din membrii familiei prin acea dietă.

§ 279. Unde se păstréză diatele, bună ōră a-casă, la popă, saŭ pe aŭri?—cine le aduce la indeplinire?—și cumŭ se face acesta?

A. Nefindŭ scrisă diata, ci numai verbală, se păstréză numai de acei ce aŭ auđit'o.

§ 280. Diatele se facŭ ele prin scrișŭ? saŭ numai din gură?—căți marturi trebuie să aibă?—și ce felŭ de ōmeni trebuŭ să fie marturii?

A. Diatele, cumŭ amŭ arătatŭ mai susŭ, poporulŭ le face numai din gură în modulŭ acesta: chiamă mai întâiu pe unulŭ saŭ pe douŭ pe cari ŭ crede elŭ că sunt mai cu priință, și apoi în prezența aceloră spune cătră femeie saŭ copiii lui ce are de spusŭ.

B. Nu se dă numele de diată decâtŭ numai atunci cândŭ e scrisă pe hărtiă și iscălită de celŭ ce o dă, preemŭ și de 4 marturi, cari să nu fie rude cu moștenitorulŭ.

§ 281. Moștenitorii pot să țină față la facerea dietei, sau nu?—și ce alte obiceiuri se mai păzesc încă într-o asemenea împrejurare?

A. Tocmai moștenitorii și cei mai de aproape stau de față la facerea sa și la spunerea dietei, adresându-se chiară către dînșii, nepăzindu-se nici un alt obicei.

B. Moștenitorul trebuie să țină față la facerea dietei, dacă este aproape; iar de 'i dusă în o călătorie sau altă interesă și nu poate fi față, cei ce o fac nu 'i consideră absența.

§ 282. Cei ce fac diată, lasă ei ce-va și «pentru sufletu»? -- sau pentru lucruri bisericicești?—cuî lasă? — și ce anume?

A. Acelu pusă pe calea de a face diată, întâiu se îngrijesc de sufletul se și de toate cheltuelile ce mai trebuiesc pe urmă, și restul de'mpreună cu cele chibzuite pentru sufletul se le lasă urmașilor celor de mai aproape și cari sunt în stare de a administra acelă avut.

B. Cândă se face vr'o diată, se îndatoréză pe moștenitorii de a căuta pe mortă cu cele religiose, pentru cari se și rezervă prin acea diată o parte din avere, de care nu se poate acoliși moștenitorul decâtă numai cândă își îndeplinesc datoriile sale, iar altă-felă are vorbă cu cele-l'alte rude ce n'au făcută parte la succesiune, cari ilă facă de rușine dacă nu 'și ară îndeplini datoria cu sfințenie.

§ 283. Dacă nu s'a făcută diată, atunci ce moștenesc femeia după mórtea bărbatului? — și ce moștenesc bărbatul după mórtea femeii? — avându ei sau neavându copii?

A. Avându sau neavându copii, de nu s'a făcută diată, atunci soții se moștenesc de a dreptul unulu pe altul.

§ 284. Muma poate ea să dea prin diată averea ei deosebită? — și cuî anume?

A. Muma neavându copii, poate da averea ei prin diată ori-cuî voesc ea și care se obligă că-i va face toate cele necesare, atâtă la mórte câtă și după mórte.

B. Dacă rămâne numai muma și poate că nu-i place mersulă a nici unuia din copiii se, totuși nu poate să 'și dea partea sa rezervată decâtă totă la unulu din acei copii.

§ 285. Neavându copii, bărbatul poate el să dea prin diată totă averea sa ne-

vestei? — și atunci ce se face cu această avere, dacă femeea se mărită pentru a doua oară?

A. Bărbatul neavându copii, poate da prin dietă averea lui nevastei, avându totă confiența într'insa că, chiar măritându-se, îi va face toate cele necesare, atât la morțe cât și după morțe.

B. Bărbatul poate da prin dietă averea femeii sale, care poate să se mărite dacă i s'a dat voie prin acea dietă; iar de nu i s'a dat voie prin testamentul mortului, atunci rudele soțului o ceră în fața judecării să 'i combată violarea ce a comisă, și se ivesc gâlceviri; însă totu cel tare și mare rămâne triumfător.

D. Neavându bărbatul copii, după morțea lui dă totă averea nevastei sale, care o păstrează și după ce trece în a doua căsătorie.

§ 286. Cum și cât timp se jelesce pe acolo după morțea unui soț, copil, sau a unei rude? — cum jelesc bărbații? — și cum femeile?

A. Nu este la popor nici un semn exterior de jale și nici un timp determinat pentru jeliu, nici la soț, nici la soție și nici la copii.

B. În timpul de față nu se pré celebră multu timp de doliu în onórea celui mort, ci sub cuvintu că nu poate trăi așa, că are familiă grea și altele, nu trece 5 sau 6 luni și se căsătorește repede, sau bărbat sau femeie; s'a observat că bărbații sunt mai grabnici a se însura îndată ce 'i a murit femeia, decât femeia, care totu așteptă cel puțin un an.

D. După morțea unui soț sau unu copil, se jelesce trei zile, umblându cu capul gol bărbatul, iar femeia pentru cel mortu se duce în toate diminețele la biserică și 'lu tămie la mormintu. Atât bărbatul cât și femeia nu se căsătoresc pînă după 6 luni de jelanie.

§ 287. În ce chip se adevărește că un om este chiar mort, iar nu numai amorțit sau cu semne pârute de morțe?

B. Poporul are ideie că atunci omul este mort cându i-au înțepenit fălcile și a recit pînă din sus de genuchi.

§ 288. Cine dintre copii rămâne stăpân în casă și peste pământul părintesc? — cel mai mare? — ori cel mai mic dintre fi?

A. Cel mai mic dintre fi rămâne stăpân peste casă și pământul părintesc.

B. Moștenitorul în casa bătrână rămâne, de obicei, copilul cel mai mic de parte bărbătească, sau de multe ori și fata, cându nu'su copiii mulți și acelui mai mic se chiamă *mizină*.

D. După mórtea părinților, celui mai mare dintre frați rămâne în casă pînă la căsătorie și pînă se voru asigura și cei-l'alți frați.

§ 289. Dacă părinții, fie prin diată, fie în viață încă, lasă la împărțelă pre-murtu la unulu dintre copiii, ce facu atunci cei-l'alți? — și cumu o privesce poporul?

B. Cându se întâmplă ca părinții să lase unuia avere mai multă decâtu la alții, atunci celui cu mai multu trebuie să făcă tóte datoriiile religiose mortulu, căci cei-l'alți frați sunt totu-d'a-una cu gura pe dinsulu și nici nu voiesc să 'și aducă a-minte de bunulu lor, măcaru că le-a lăsatu avere, sub cuvintu că n'a fostu dreptu în împărțelă.

§ 290. Săteni cunosc ei óre obiceiul de a lăsa averea la cine-va cu așa tocmelă, ca acela să se bucure de folosulu ei, dar să n'o pótă înstrăina nici într'unu chipu, ci să fie datoru la mórte, sau după unu timpu óre-care, a o da unu alu treilea anume cutare?

D. Se lasă avere la o rudă, fie de departe, cu tocmela de a o ținé, a căuta din cându în cându de sufletulu mortulu, de a nu o înstrăina, ci a o da și acela la unu altulu pe care i-a spusu.

§ 291. Ce felu de despăgubire se dá fiulu, care ese din casa părintescă?

A. Fiulu ce ese din casa părintescă nu i se dá nici unu felu de despăgubire, ci ese numai cu zestrea lui.

D. Fiulu care ese din casa părintescă fără voia părintelui nu ia nimica ca zestre, decâtu numai cându ilu însoră atuncea îi dá 2 boi, pămintu, straie și altele.

§ 292. Cine îngrijesce de averea moștenitorilor nevrísnici și de ei-înși? — ce felu de resplată primesce elu pentru acésta? — sub a cui preveghere o face? — și cui dá socotelă?

A. Moștenitorii nevrísnici și averea lor sunt îngrijiți de cea mai de aprópe rudeniă a lor, fără a fi preveghiatu de nimeni și fără a da socotelă cui-va.

D. De averea moștenitorilor nevrísnici îngrijescu moșii lor sau altă rudă, nepriimindu nici o plată; dar nici socotelă nu dau nimaru, ci se bucură de acea avere pînă crescú copiii mari și se 'nsoră.

§ 294. Dela câți ani în sus începu nevrîsnicii a fi stăpâni pe sine și pe averea lor?

A. Nevrîsnicii nu pot fi stăpâni pe dinșii și pe averea lor pînă ce nu se desbină de îngrijitori, ducându-se în casa lor proprie, cam dela etatea de 18—25 ani.

D. Nevrîsnicii încep a fi stăpâni dela vrîsta de 22 ani, și mai cu sémă dela însurătore.

§ 295. Cum împarte poporul îndeobște rudenii? adecă:—după sânge?—după lapte?—după cuscreni?—sau și alt-fel cum-va?

A. Poporul îndeobște împarte rudenii ast-fel: după sânge, adecă după tați; după lapte, adecă după mume; și 'n fine după cuscreni, adecă după părinții ambilor soți.

D. Poporul împarte rudenii în deobște: din sânge, de lapte, după cuscreni și din botez.

§ 296. Cum împarte poporul îndeosebi rudenii după sânge?—întrebunțeză elî deosebirea între rude de sus, rude de jos, rude de alături?—și face elî vre-o deschilinire între rudenii de viță bărbătescă și acea de viță femeiască?

B. Poporul împarte rudenii după sânge în chipul următor: tatăl, fiul, nepotul și strănepotul; asemenea: fratele, vărul I-iu, al II-lea și pînă la al III-lea; acestea le numesc «rude de sânge»; iar cumnatul, cumnata, cuscrul, cuscrea, le numesc «rude de alătura». Totu asemenea se face deosebire între rudele plecate din tulpină de partea bărbătescă, cari se socotesc «rudă dréptă»; adică să caută bărbatul.

D. Rudenii după sânge se împarte în frați, nepoți, veri primari, veri alii douilea, alii treilea și alii patrulea; iar altă împărțelă între némuri de sânge nu se mai face.

§ 299. Când vinde cine-va o avere nemișcătoare, trebui ore să întrebe mai întâi pe rude ori pe vecini?—și cum se face acésta?

B. Când cine-va este nevoit să vină vr'o avere nemișcătoare, rógă întâi pe rude, dacă nu cum-va voescă să o cumpere dela dinșul; și dacă nu, atuncea dice: «n'amă păcat, căci le-am rugat», și vinde la altul străin.

D. La vinderea vre-unei averi nemișcătoare trebuie să se întrebe pe rudele de aproape, căci ei au dreptul de a cumpăra; când rudele nu cumpără, atunci se vinde la străini.

§ 300. Rudele sau vecinii au ei dreptul de a rescumpăra o avere nemışcătore vîndută, întorcîndu cumpărătorului banii plătiți? — acestu dreptu ilu au ei ore numai atunci cîndu n'au fostu întrebați mai de 'nainte? sau și dacă au fostu întrebați? — cu ce rînduială se face acêsta? — și pînă la ce sorocū anume păstréză ei unū asemenea dreptū?

B. Fiindū-că mai 'nainte vreme se rēscumpăra pămîntulū vîndutū de cătră rude, de aceia ađi, cîndu cine-va vinde cui-va vr'o bucată de pămîntū, e silitū de cătră cumpărătorū ca să prevēdă in actū și clausa că: «dacă dintre rudele mele arū voi să rescumpere pămîntulū, atuncea să aibă a respunde cumpărătorului cutăruia etc.», adică se prevede o sumă exagerată ca prețulū immobilului pe care nu 'i arū da mânia s'o respundă.

D. Rudele au dreptū de a rescumpăra o avere nemışcătore, dacă s'a vîndutū fără scirea lorū sau nefiindū ei in satū, dăndu cumpărătorului banii și alte cheltueli făcute cu scrisurī și cu aldămașū; a-cestū dreptū ilu au pe timpū de unū anū.

§ 302. Câte feluri de cumetrie cunōsce pe acolo poporulū?

A. Doue feluri de cumetrii cunōsce poporulū, adecă: după botezū și după cununiă.

B. Poporulū cunōsce douē feluri de înrudirī de cumetriă: a) celū ce botéză se face cumētru cu tatălū celui botezatū; și b) celū ce cunună se face cumētru cu părinții tinerilorū.

§ 303. Cari sunt legăturile între nași și fini?

A. Legăturile dintre nănași și fini sunt ca între niște rude.

§ 305. Cumū și in câte chipuri se face sau se făcea mai înainte, după spusa bătrănilorū, o înfrățire de cruce? — cumū între bărbați? — și cumū între femei?

A. După spusa bătrănilorū, in vremele mai de demultū se făceaū frați și surori de cruce ast-felū: acei ce voiaū să fie legați pînă la mōrte unulū cu altulū, își făceaū și unulū și altulū cu unū ferū in-roșitū in focū câte o cruce pe brațulū manei drepte, atātū bărbații cātū și femeile.

D. O înfrățire de cruce se făcea din vechime cu voia preotului, care citindu-le niște molifte, se cunosceaū pe urmă ca frați.

§ 307. Se făcea ore vre-o dată înfrățirea de cruce între unū boierū și unū țeranū?

A. După spusa bătrănilorū, se făceaū înfrățirī de cruce nu numai între omeni de aceiași condiția, ci și 'ntre unū boierū și unū țeranū,

ba chiară încă și între un boer și un Țigan să între un Țeran și un Țigan.

D. Infrățirea de cruce nu se face între boer și Țeran.

§ 308. Se făcea óre vre-o dată infrățirea de cruce între bărbat și femeie? — în ce împrejurări anume? — și'n ce chip?

A. Se dice că se făcea infrățirea de cruce și între un bărbat și o femeie, cându avea a întreprinde ceva mai cu semnă secretă, sau cându avea să fugă amindoi în lume.

D. Se făcea infrățirea între femei și bărbați la vîrsta de 50 ani.

§ 309. Căr erau drepturile și datoriile unului către altul între frați de cruce? — și căr erau între surori de cruce?

A. Dreptul și datoriile ce au frații și surorile adevărate, totu aceea drept și datorii avea și frații sau surorile de cruce.

D. Atătu între frați de cruce cât și între surori de cruce erau datorii de a se ajuta și a trăi bine pînă la mórte.

§ 310. Ce spun sátenii despre deosebiri între rînduiala casei țărănesce așa cum fusese în vechime și așa cum este astăzi?

A. După spusa sátenilor, nu este nici o deosebire între rînduiala caselor vechi țărănesce și între rînduiala caselor țărănesce de astăzi.

D. Între rînduiala casei din vechime și cum este astăzi e puțină deosebire la sáteni.

§ 311. Cunoște poporul deosebirea între averea mișcătoare și cea nemișcătoare? — cum le chiamă? — și ce anume este, după părerea lui, fie-care din acestea?

A. Poporul numesce totu soțul de vite avere mișcătoare; iar avere nemișcătoare numesce orice altu soț de avere.

B. Poporul scie că avere mișcătoare se numesce vitele, și nemișcătoare pămîntul. Din aceste dou, pămîntul este mai prețuit de sáteni.

C. Poporul cunoște ca avere mișcătoare vitele, iar nemișcătoare pămînt, casă etc.

§ 312. Cum deosebesce poporul felurile de stăpânire, bună-órá stăpânire deplină sau de veci de către acea vremelnică sau de către întrebuințarea unui lucru pentru folosul seú, și altele? — și cum se chiamă fie care din acestea?

A. Poporul numesce stăpânire proprieă sau de veci pe acela pe

care n'are a mai lua-o niminea dela dînsul și dela urmașii lui, afară numai cându unul din ei arū voi; iar stăpânire vremelnică o numesce pe aceia pe care o are numai pină la unū timpū determinatū.

B. Poporulū nu cunósce altfelū de vîndare decătū de veci, căci in orī-ce altū casū đice: «Ia se hrănesce și elū, dar nu'ī a lui».

§ 313. Ore căte chipurī de a căpēta avere sunt cunoscute poporului? bună-óră: apucarea unū lucru cu stăpānū saū fără stăpānū, gāsirea, dāruirea, cumpērarea, moștenirea și altele? — și cumū se chiamā fie-care din acestea?

A. Chipurile de a căpēta avere, cunoscute și plăcute poporului, sunt: munca, gāsirea, dāruirea și moștenirea, Adică prin muncā poporulū e bine incredințatū că se face avere; gāsirea, dāruirea și moștenirea de asemenea poporulū le crede că mijlóce sigure de a face avere.

B. In timpulū de față nu-ī sunt cunoscute poporului decătū douē chipurī prin carī potū să capete avere, adică: saū că'ī remāne moștenire părintescā, saū că cumpērā; unī își mai lătescū stăpānirea, in anulū acesta nișelū, la anulū mai multū, pinā ajunge să scótā pe celū săracū, iar de celū bogatū nici că se agață cine-va.

§ 314. Ce felū de cuvinte aū sătenīi pentru numirea deosebitelorū felurī de invoeli, bună-óră *tocmēlā, tîrgū, împrumutū, chiriā, schimbū* și altele? — și prin ce anume se deosebesce fie-care din ele?

C. Cuvintele ce aū sătenīi la deosebitele felurī de invoeli, sunt: *tocmēla* saū *tîrgulū*, adică: unulū đice una și altulū alta, pinā «se lovescū»; *împrumutulū*, adică: unū felū de invoială de a se ajuta unulū pe altulū, cu óre-carī condițiunii și pinā la unū timpū hotărītū, cu banī saū cu altū soiū de producte; *chiriā*, adică o platā bānescā pentru a ședē intr'o casā, saū pentru a transporta ceva cu caī saū cu boi dela unū locū la altulū; și in fine *schimbulū*, adică totū unū felū de invoială între doi, pentru a da unulū saū altulū o vitā pentru alta saū unū lucru pentru altulū, mai dāndū saū mai luāndū unulū saū altulū banī saū alt-ceva, pentru a se putē face schimbulū.

§ 315. Nu sunt óre đile in anū, cândū să'enīi facū mai cu deosebire invoeli unī cu alțiī?

A. Đilele fixate pentru yarmaróce sunt ca đile hotărīte pentru óre-carī felurī de invoeli.

§ 316. O're socotesce poporul, că e păcatu' său rușine ori faptă rea, ca să nu-și pînă cine-va cuvintul său să nu-și îndeplinescă-o făgăduelă ?

A. Poporul socotesce ca păcatu' și ca rușine neșinerea de cuvintu' și ne'ndeplinirea făgăduinței.

§ 317. Cându' se cumpără cai sau vite, vîndătorul chezeșuesce elu' despre nescusecururi ascunse ale acestora ? — și cându' cusururile în urmă esu' la ivelă, ce se face atunci ?

A. Cându' se cumpără cai sau alte vite și cumpărătorul cere chezășiă, vîndătorul îi dă, dacă simte că pôte da ; iar la din contra, dacă se face vîndarea fără chezășiă, se potu' ivi pe urmă ori-ce cusururi ale vitelor, căci nu se mai pôte face nimica.

§ 318. Se obicnuesce o're între sătenii schimburi cu țarine, cai și altele?—ce felu' de obicnuri se păstrează în ast-felu' de împrejurări ? — și dacă unu' asemenea schimb se pôte strica mai în urmă ?

A. Între sătenii, se obicnuesce a se face schimburi cu țarine sau cu vite, și se pôte strica schimbulu', dacă au avutu' vorbă la facerea lui că, de nu-î va conveni pînă în cutare timpu' unuia sau altuia, să întorcă schimbulu' înapoi.

B. Între sătenii se facu' schimburi de vite, de pămînturi sau și altele ; pentru vite nu facu' nici unu' felu' de înscrisuri, și prin urmare se potu' nasce neînțelegeri, însă fie-care ȳice : « au trecut 24 césuri, nu se mai pôte întorce » ; acésta î-a făcutu' ca la pămînturi să nu se mai facă invoeli próste, ci facu' acte, întărite de autorități, cari dacă's definitive, nu se mai potu' strica.

C. Între sătenii se obicnuesce schimburi cu vite și țarine ; și acésta se întâmplă cându' se află vr'unu' omu', mai osebitu' dintre sármani, care avéndu' vr'o vită mai bună, voesce a o schimba cu alta mai próstă pentru a mai lua și bani ca să-și întîmpine nevoile. Această regulă se păstrează și cu schimbarea țarinelor. Cându' vr'unu' omu' bogatu' e vecinú cu altu' sáracu', atunci bogatu' dă în schimbú sáraculu' unu' altu' locu' alurea, și locul sáraculu' ce-î vecinú cu elu' ilu' îea celú întáiu.

D. Se obicnuescu' schimburi de pămîntu', vite, case și altele, și se potu' întorce pînă la o septemána.

§ 320. Cându' se vinde vre-unu' bunu', se socotesce o're că s'a vîndutu' și altu' lucru care e legatu' de dînsulu' ? — bună-óră : vîndéndu-se calulú, vîndutu-s'a și friulú ? — sau vîndéndu-se vaca, vîndutu-s'a și donița de mulsú ?

A. Cându' se vîndu' vite, bună-óră cai, boi și vaci, se vinde im-

preună cu dinsele numai aceia ce au în cap: căpăstru sau funia.

C. Pe aici este un obicei stabilit că: cându cine-va vinde vr'unu cal, trebuie imediatu să dea și frăul calului; cându vinde vr'unu bou sau vacă, asemenea trebuie să vîndă și funia cu care aru fi fostu legate acele vite.

§ 321. Cându cumpărătorul plătesce vîndătorului prețulu învoit, ore este obiceiul ca să-î mai dea ce-va peste preț: pentru bună norocire?

A. Cându se vinde vre-o vită, peste prețulu vitelor vîndătorul și cumpărătorul mai beu vinu sau rachi, aceea ce se chiamă «adămașu», plătind și unul și altul de o potrivă.

D. Cându cumpărătorul plătesce prețulu vitei, este obiceiul de a da amîndoi câte o oca vinu pentru buna învoire, dîcîndu: «D-șeu să-ți facă parte de vite!» celu altu: «și d-tale de bani!» și alte dîceri.

§ 322. Ce felu de părere au omeni despre o comoră?—și cumu se urmăză la găsirea unei comori, fie pe pămîntul se, fie pe alu altuia?

A. Oamenii numescu comoră bani puși în pămîntu de cine-va în vre-unu timp ore-care, și pentru găsirea lor pândesc, unde au prepus, spre a vede eșindu vre-o pară ca de focu din acelu loc, și dacă se întămplă de vedu, se apucă de săpatu.

§ 325. Cându vre-unu lucru, fie elu alu cui-va sau alu nimănu, se alipește de vre-unu lucru străinu, ore se face prin acăsta alu stăpănu lu lucrulu de care s'a alipit, sau nu?—bună oră: alu cui este pămîntul pe care vre-unu riu prin prundire îl alipește de unu pămîntu străinu?

B. Unu pămîntu cându prin prundirea unu riu se alipește lîngă unu pămîntu străinu, atuncea devine stăpănirea acelu.

D. Cându vre-unu riu strică din pămîntu, lăsăndu prund, acelu prund este totu alu acelu cu pămîntul; iar dacă este între riuri, rămăne obștescu.

§ 326. Cându vîndătorul predă cumpărătorulu vre-unu lucru mișcător, ce felu de obiceiuri se întăbuințeză în acăstă împrejurare?

A. Cându vîndătorul predă cumpărătorulu vre-o vită, nu se întăbuințeză nici unu obicei altul, decătă îi taiă câte-va fire de pîru dela capu sau dela cōda vitei și, dănd'o în mîna cumpărătorulu, îi dîce: «D-șeu să-ți facă parte!»

B. Cându se face vr'o vîndare asupra vre-unu lucru, atuncea se face întău tocmea, în urmă aldămașu, și apoi se dă arvonă.

§ 327. O vinđare se socotesce ea ca săvîrșită prin singura învoială între părți, chiar înainte de a se da lucrul la mână?—ori numai după predarea deplină a lucrului?

A. O vinđare nu se socotesce ca săvîrșită, pînă ce nu se dă lucrul la mână cumpărătorului.

B. O vinđare se consideră bună făcută chiar înainte de a se da lucrul în stăpînire, și acesta se face cu legătura de arvonă, adică se numără la aldămașu ceva din preț, și celălalt ce s'ar încerca să nimicască vinđarea trebuie să pîrdă arvona sa cumpărătorului s'o răspundă îndoitu.

§ 328. Ce este *aldămașul*?—cum se face?—cum alt-fel se mai numește?—și cine îl plătește: vinđătorul ori cumpărătorul?

B. Aldămașul se numește hiritisirea ce se face în urma tocmelii, și care constă din următoarele: părțile se duc și cer bătură spirtosă, vin sau rachiu; se dă întâiu de cătră cumpărător, care cinstesce pe vinđător, și acela 'lă felicitază dîcîndu-i: «dea D-đeu să ai parte de... (obiectul cumpărat) atăt d-ta cât și urmașii de urmașii d-tale, și să fi sănătos și să 'lă stăpînesc!»; apoi dă și vinđătorului totu atăta bătură, și cistind pe cumpărător, acesta 'lă felicitază: «și d-ta să dea D-đeu să ai parte de bani, unde vei pune un bănu să scoți o mie, spor și isvor să dea D-đeu!» Însă arvona este pecetea la tocmela ce au avut, precum și marturia ce se mai întămplă față.

C. Aldămașul este un semn de bună norocire. Cumpărătorul și vinđătorul se învoiesc a plăti împreună vinul sau rachiu ce bîu ca aldămaș. Ei se felicitază ca: vinđătorul să trăască a mai face vite sau lucruri de acele ce ar fi vîndut, iar cumpărătorul să trăască să mai câștige bani d'a mai cumpăra asemenea obiecte sau vite.

D. Aldămașul este ca mărturia și se plătește de amîndoi.

§ 329. Ce înseamnă *darea mînei* sau *datul mînei* la învoeli?—adecă, este acesta de neapărată trebuință?—și de ce fel de cuvinte se însoțesce?

A. Datul mînei la ori-ce fel de învoeli înseamnă un fel de legătură și este de neapărată trebuință; și cînd se dă mîna, se rostesc cuvintele: «noroc să dea D-đeu!»

B. La vîndări se bate și mîna, dar acesta nu e de nevoie, ci numai o dovadă că li' cu totă inima să facă tirgul și o parte și alta;

sau se întâmplă ca unul să fie pré môle la cuvintă, și prin bătăia mânei i se pune în mișcare sângele și'lă face să fie mai animat; asta se face în urmă de totu, cam pe la istovulă tocmelei, și în cele din urmă țice unul : «norocū să dea D-đeu!» (bătendū palma); și se răspunde de celū altū : «să dea D-đeu!», iar alū treilea vine și le desparte mâinile prin mâna lui, țicendū : «să dea D-đeu norocū»; asta să chiamă că a tăiatū, adică a adeveritū tocméla.

D. Darea mâni la tocmele este de neapărată trebuință, căci atunci e săvîrșită pe deplină tocméla cu mulțumirea lorū cândū își dau mâna, iar altulă taiă țicendū : «norocū să dea D-đeu».

§ 330. La învoeli se junghia ore unū *porcū grasū* ? —sau ce altū obiceiū mai este?

A. La ori-ce învoeli béu aldămașū, ne mai fiindū altū obiceiū.

B. Nicī la o învoială nu se junghia vr'unū porcū sau altū-ceva, decâtū numai la pețiri, adică învoeli de căsătorie, și atunci se taiă paseri și se frigū și cōste grase de rimătorū. Acestū obiceiū este atâtū de usitatū, încatū cei bătrân' țicu flăcăilor : «Ei! ai de gândū, măi cutare! ca astă séra să mănânci cōste fripte la fata cutăruia?» adică cândū ajunge la cōste, atunci 'i logodna făcută.

§ 331. Câte și ce anume trebuī să se iacă, pentru ca, după îndeplinirea tuturorū a-celora, o învoelă să fie privită ca pe deplină săvîrșită ?

D. Învoiala pe deplină săvîrșită este atunci cândū aū datū bani, aū datū mâna, aū luatū aldămașulū și aū luatū și hărtia dela vre-o autoritate, sau chezașia prin alți ómeni cunoscuți de gospodari.

§ 333. Copaciulū, a cărui tulpină se află pe hotarulū dintre doē pămînturi, ore se socotese ca lucrulū d'avalma alū amîndurora?

A. Copaciulū ce s'arū afla cu tulpina între doue pămînturi se socotese ca lucrulū amîndurora.

D. Copaciū a cărui tulpină se află pe hotarulū dintre doē pămînturi se socotese dreptū în douē ramurile sau fructele.

§ 334. Ale cui sunt șanțurile dintre doē pămînturi?—și cum se numesc ele? bună óră șanțū. *hindicū, rîpă* sau altfel ?

A. Nu se obicnuesce la noi pină acumū a se face șanțuri printre pămînturi.

B. Cândū între doue pămînturi se află șanțū în locū de gardū, acelū șanțū se face de amîndoi stăpăni pămînturilor, și prin ur-

mare nu p^ote s^ă fie c^or^tă între ei; acelu gard^u se numește *șanț^u* cât^u nu se dăramă, iar dac^ă se rupe din mal^u iea numele de *rîpă*.

§ 335. Al^u cui este ursul^u s^ău vre-un^u alt^u vⁱnat^u, impușcat^u pe p^ămⁱnt^u str^ăin^u ?

A. Vinatul^u mai însemnat^u impușcat^u pe p^ămⁱnt^u str^ăin^u este acelaia cu p^ămⁱnt^u.

B. Nimⁱnea nu vin^ez^ă pe p^ămⁱnt^u *boierescă* f^ăr^ă a fi invoid^u, și acea invoire consist^ă : s^ău c^ă pl^ătesce ceva în banⁱ, ori c^ă are înțelegere s^ă duc^ă vr'o capr^ă impușcat^ă s^ău niscaⁱ vulpi jupuite, adic^ă pei de vulpi.

§ 336. Ce fel^u de semne de hotar^u se obișnuesc^u pe acolo? — și cum^u sⁱnt ele numite, bun^ă-^or^ă : *movilă, gorgană, p^êtră, dălmă*, și altele?

A. Semnele de hotar^u ce se obișnuesc^u sⁱnt : niște țarcuri umplute cu p^ămⁱnt^u și petr^oe mari, nepurt^ănd^u alte numiri decât^u semne de hotar^u.

B. Semnele prin cari se despart^u st^ăp^ăni^rile mari se alcătuesc^u dintr'un^u g^ărduș^u, imprejur^u plin^u cu țarin^ă : iar hotarele mai mici dintre r^ăzeși se despart^u prin bolovanⁱ s^ău țaruși b^ătuți ad^ânc^u.

D. Semne de hotar^u se obișnuesc^u pietr^o, gropi, moșir^oe, ciuhe, brazde trase cu plug^u.

§ 337. Copaciⁱ se întrebuițez^ă ei ca hotare? — și atunci ce fel^u de semne s^ău creștături se fac^u pe ei?

A. Prin p^ădurⁱ se întrebuițez^ă și copaciⁱ ca semne de hotar^u, făc^ênd^u-se pe dinșiⁱ câte o cruce.

D. Copaciⁱ se întrebuițez^ă ca hotar^u, făc^ênd^u ca semn^u o cruce.

§ 339. Ce fel^u de semne se fac^u pe deosebite lucruri și pe vite, pentru ca s^ă se scie ale cui sⁱnt? — și'n ce chip^u se fac^u aceste semne?

A. Pe lucruri și pe vite mari unⁱ le însemnez^ă cu un^u fer^u ars^u în foc^u ; iar pe oi și capre, precum^u și pe vitele mari acei ce nu a^u fer^u, le însemnez^ă prin felurite t^ăeturi la urechi.

D. Semnele pentru vite este pișcătura la ureche, la corn^u, și in-ferare.

§ 340. Asemeni semne sⁱnt ele de moștenire într'un^u n^em^u, ast-fel^u c^ă trec^u dela tat^ă la fi^u? — ori c^ă fie-care om^u p^ote s^ă-și-le închipuiască dup^ă plac^u?

A. Asemenea semne sⁱnt cam de moștenire într'un^u n^em^u, și prin urmare nu și le p^ote închipui fie-care dup^ă plac^u.

§ 344. Crăcile unui pom, cari atărnă pe pământul străin, este ore datoru vecinului să le sufere? — și cine este în dreptu să culégă ródele din acel pom?

A. Crăcile unui pom, cari atărnă pe pământul străin, pómele sunt date în doué.

§ 345. Săténulú are elú voe de a trece peste pământul vecinului, dacă în altú felú nu póte să vină la pământul seú? — și cari sunt obiceiele în acéstă privință?

A. Săténulú neputéndú trece la pământul seú pînă ce nu va trece peste alú altuia, este învoitú, nefindú nici unú altú obiceiú în acéstă privință.

B. Săténulú póte să trecă pe pământul vecinului, ca să mérgă la alú seú, cândú nu'í póte cauza nici o păgubire, și anume cândú vecinulú n'a seménatú saú după ce a strinsú recolta, ca ast-felú să nu trecă peste seménătura saú recolta vecinului seú.

§ 346. Săteni se invoescú ore, ca vre-unulú din ei să pășuneze vitele sale pe pământul altuia?—saú să le adape cu apă de pe pământul străinú?

A. Săteni se invoescú, ca vitele lorú să pășuneze pe pământul străinú; iar pentru adăpatú nu se invoescú.

D. Nu potú săteni, fără invoire regulată, să pășuneze vitele pe pământul altuia saú să adăpe la apa ce s'arú afla pe alú vecinului.

§ 350. Ce felú de rinduială se ține la plata datoriilorú? — se plătescú ele în bani? saú în lucruri? ori în muncă? — și dacă se plătescú în lucruri saú în muncă, cine ore le prețuesce pe acestea?

A. Datoria se plătesce numai în bani și prin muncă, alú cărui prețú este fixatú și cunoscutú de toți.

§ 351. Datoria se plătesce ea mai obicínuitú d'o dată? — saú rindurí-rindurí?

A. Datoriile se plătescú și de o dată și rindurí-rindurí.

B. Cele mai multe daturí dintre săteni se plătescú rindurí-rindurí, deși condiția a fostú să se plătescá odatá.

§ 354. Ce felú de lucruri de ale săténului sint scutite de ímplinire pentru datoriá după obiceiulú poporului de acolo?

A. Lucrurile ce sunt scutite de ímplinóla sunt casa, pământul de clăcășiá, 2 boi și o vacá.

B. Poporulú crede că zestrea femeii din casá nu póte fi ímplinitá, și acea zestre consistá în perini, lăvicere și alte lucruri de ínvălitú;

însă s'a obicinuită și poporul de josă a crede că nu'î pôte sequestra doi juganî (boi), o vacă și hrana din gura copiiloră.

§ 355. Câtă dobândă se obicinuesce pe acolo ? — și dobânda se iea ôre în banî ? — sau și în alt-felū de lucru ?

A. Dobânda obicinuită se iea în banî, și atâtū de mare câtū se potū împăca.

B. Intre sătenî se urméză împrumuturî micî, de al-de doi-trei galbenî pînă la ðece, și pe timpū fôrte scurtū, și se iea unū procentū ca 50 banî la galbenū pe lună de cătră ômenîi cei mai avarî; iar de ordinarū câte unū leū vechiū la galbenū pe lună. Astū procentū se iea în banî 'nainte, sau în muncă cu boîi de o ði, de doue, după cumū cresce dobânda.

C. Dobânda ce se obicinuesce pe aici este mai osebitū unū leū vechiū la galbenū pe fie-care lună. Dobânda se plătesce mai cu sémă prin muncă.

D. Dobânda se obicinuesce 3 lei la sută pe lună.

§ 357. Cu ce tocmelă împrumută țeranîi unulū altuia grăū, ovăsū și alte lucrurî ? -- și carî dintr'însele se înapoiază éráși în lucrurî întocmai de același felū ?

B. Nu se pré urméză împrumuturî de cereale între sătenî, căci dela cei numiți cămătarî s'aū deprinsū și cei mai puținū avuți a da porumbū mai multū pe muncă de prașilă pentru vara anului viitorū, și punū condițiă că dacă în cutare vreme debitorulū arū numera banîi pe acelu porumbū să fie scutitū de muncă; acea asigurare 'i-o daū celui ce iea păpușoiū (porumbū) printr'unū înscrisū deosebitū; se înțelege că prețulū chilei e ridicatū așa de susū de nu'î dă pôte mâna nevoiașului ca să plătescă la timpū, și ast-felū remăne bunū de muncă după obligațiă ce a luat'o.

D. Țeranîi se împrumută între ei cu grăū, păpușolu, orđū, ovésū, și se dă înapoi totū atăta câtū aū luatū.

§ 360. Ce scopū are darea arvunei? — cumū se mai numesce? — cine o dă? — cam câtă în alăturare cu prețulū peste totū ? — și'n ce împrejurări anume arvuna se pôte da înapoi ?

A. Arvuna se dă cu scopulū de a nu se strica o invoială; ea se dă după voe de cătră cumpăratorū, sau de cătră celu care provôcă o invoială; dacă dătătorulū de arvună strică învoiala, rămăne păgu-

bașu de arvonă ; iar dacă strică primitorul de arvonă, trebuie s'o dea îndoită.

C. Darea arvunei are de scop să ca lucrul cumpărat să nu se mai întoacă înapoi de către vîndător. Arvona o dă cumpărătorul.

§ 361. Crede oare poporul că o învoială se poate strica pentru că va fi fost cu înșelăciune ? — ori pentru nevrînicia sau lipsa de minte a unuia din cei ce se învoiesc ? — sau pentru că n'a fost aldamaș ? — ori pentru nepotrivela prețului, fiindu pre-mic sau pre-mare ? — cu alte cuvinte, cari anume și câte sunt pricinile pentru stricarea unei învoeli ?

A. O învoială nu se poate strica numai atunci cându e făcută în iarmaroc și cându la facerea ei s'a hotărît de a nu se mai strica ; iar în ori-ce alt-fel de casu se poate strica, neconvenindu nnuia sau altuia.

C. Poporul crede că o învoială se poate strica atunci cându aru fi făcută c'unu nevrînicu sau cu vr'o femeie fără scirea bărbatului.

§ 362. Câți marturi trebui să fie la încheierea unei învoeli ? — ca ce felu de omeni trebui să fie marturi ? — și dacă sunt respătiți ei prin ceva pentru mărturia lor ?

A. Nu este obicei hotărît ca la facerea unei învoeli să fie marturi, și mai alesu unu Nr. hotărît ; și chiaru cându se întămplă, nu li se dă nici o respătă pentru mărturia lor.

C. La încheierea unei învoeli trebuie să fie 3—4 marturi. Acești marturi se caută a fi mai osebitu dintre omeni mai bogați și dintre acei cu bună pntare. Unii din acești marturi sunt respătiți cu câte ceva, măcaru cu ceva băutură, vinu, rachiū, căci alt-felu nu voru a se pune marturi ; iar alții se punu marturi fără vre o respătă.

§ 363. În ce felu de împrejurări se întrebunțeză la săteni chezaș'a ? — lesne oare se prindū ei a fi chezași pentru cineva ? — care e raspunderea chezașului ? — și care este respătă lu ?

C. La săteni se întrebunțeză chezeșia în casuri de datorii : cându cine-va se împrumută cu bani dela altul, în casu cându cine-va recomandă vr'o slugă altuia, și în casu cându cine-va se obligă a munci la altul. În asemenea casuri, dacă cine-va are cunoscuți bunū sau prieten, lesne își găsesce chezași ; iar la din contra îi găsesce cu greū, sau de locū. Raspunderea chezașului este, ca să plătescă elū banii, să facă elū munca, sau să caute altū servū și să

plătéscă ceea ce arū fura servulū recomandatū cui-va și pentru care a garantatū.

§ 364. Ce este *glóba*?—pentru ce se dá? —se dá ea numai în bani? sau și'n lucruri? ori póte și în muncă?—câtū póte fi ea de mare?—și cumū se implinesce?

C. Glóba este amenda ce se implinesce dela cine-va pentru casuri de bătăi, insulte etc. Acéstă amendă se implinesce nu numai în bani, ci și în obiecte, dacă vinovatulū n'are bani cu ce să plătéscă. Glóba póte fi pină la 5 lei noi; însă în unele casuri se implinesce și mai multū.

§ 365. Iși mai aduce a-minte poporulū de cea-ce se chiăma în vechime *bani de ciobote*, sau în alte locuri *trépăde*?—și cumū anume povestese despre acéstă?

D. Nu se scie pe aicea chiarū din vechime de *bani de ciobote* și altele.

§ 367. Ore se obiceiuesce vre-unū felū de mezatū după obiceiulū poporului, alt-felū decumū se face după legea cea scrisă?

A. După obiceiulū poporului nu se obiceiuesce nici unū felū de mezatū, ci numai acelu după legea scrisă.

C. Pe aici se mai obișnuesce unū felū de mezatū după obiceiulū poporului afară de legea cea scrisă, și iată cumū: Cândū vre-unū locitorū are nevoie ca imediatū să'si vindă vr'o vită din causă că e stérpă, sau că'i betégă, mușcată de lupū, ursū etc., sau că'i bătrână, ori că elū are nevoie de bani și n'are mușteriu la care s'o vindă, atunci stăpánulū acei vite rógă pe câți-va gospodari cunoscuți, ca să prețuescă acea vită și s'o cumpere aceștia, asociați și de alții dacă se mai găsescū. Acestia, după ce o cumpără, o taiă, cântărescū carnea, o impartū, apoi taiă pielea și iarăși o impartū. În urmă impartū prețulū vitei la No. asociațilorū, plătindū fie-care câtū i se cuvine. Acéstă regulă o numescū pe aici *hópsă*, đicându-se că: «a datū vita de hopșă». Cândū vita e bolnavă, trebuindū a o tăia numai decătū, atunci se dá și pe datoriă.

§ 368. Cumū se face cândū se dăruiesce cui-va vre-unū lucru mai de prețū?

C. Omulū ce a botezatū cui-va vr'unū copilū, face o masă, poftindū acolo pe mai mulți sătenī. Cumétrulū seū, căruia 'i-a botezatū, aduce o covată cu colaci, în care mai pune o basma pentru cumétru, o casincă sau unū șalū pentru cumétra, unū șirégū de smochine, o oca orezū,

o litră săpun. Săra după ce şedă la masă, beu, mănâncă cu toţi mesenii pofliţi acolo, apoi după finirea bucatelor, punându nisca friptură saă plăcinte pe masă, cumătrulă celă cu colaciă caută ună omă mai bună de gură şi'ă rógă să iea covata cu colaciă în mână. Acesta, după ce o iea, o duce înaintea cumătrului şi cumetrei ce au botezată, le spune o felicitare, rugându pe D-ău să le ajute a mai boteza mulţi copii şi a 'i şi cununa, 'i rógă prin felicitare să primăcă covata cu colaci şi să dăruiască finului loră ce 'i va lăsa inima. Atunci naşulă copilului saă cumătrulă părinţilor copilului dăruiesce o vită finului. După acăsta dăruiescă şi mesenii câte ceva parale, precumă şi naşulă dăruiesce, încă înainte de a dărui vita.

D. Lucrurile de preţ, bună órá vacă, boi, oi şi altele, se dăruiescă din preună cu colaciă şi luminări.

§ 369. Cari sunt dăile saă întâmplările, cândă ţăranii obicinescă a face daruri?—şi cui anume le facă?

C. Dăile saă întâmplările cândă ţăranii obicinescă a face daruri mai sunt şi atunci cândă móre cui-va femeia, vr'unei femei bărbatulă, saă le móre vr'ună copilă ori vr'o rudă, atunci dăruiescă vite şi paseri. Aceste daruri unii obicinescă a le face totă la rude de ale loră, iar alţii dăruiescă la săraci.

D. Dăile pentru daruri sunt la Moşi, Pasci, Sf. Vasile, Crăciună, Tómma la desgropări, dându-se aceste daruri la rudele cele mai sărace.

§ 370. Se facă óre daruri şi prin scrisă?—saă numai din graiă?

C. Pe aici se obicinesce a se face darurile numai din graiă, fără înscrisă.

§ 374. Ce felă de rinduială se păstrăză pentru întrebuinţarea apei dintr'ună puţă străină?—şi dacă toţi acei ce se folosescă de elă trebă să iea parte la curăţirea şi la dresulă lui?

D. Dintr'ună puţă străină se póte scóte apă de cătră ori-cine, numai să nu'ă strice; iar pentru curăţirea lui sunt datorii acei ce l'au făcută.

§ 375. Cumă este privită de cătră poporă întrarea fără voce într'o pădure străină după ciuperci, nuci, mătură, póme şi altele?

D. Se obicinesce a se duce străinii în pădure după ciuperci, póme şi altele.

§ 376. Cândă vinéază cine-va pe pământū străinū saū pescuesce în apă străină, ce face atunci stăpânulū locului?

A. Cândă vinéază cine-va pe pământū străinū, saū pescuesce, stăpânulū locului, prindēndū pe acela, îi iea uneltele cele cu cari vinéază.

B. Nici unū sătēnū nu pôte vîna în vr'o pădure saū pescui în vr'o apă curgētōre fără să fie invoitū; pentru pescuitū trebuie să dea câte 3 puî mari pe vēră la proprietate.

D. Se obișnuesce a se pescui și a se vîna pe pământulū altora fără a se face vre o pretențiă.

§ 382. Cumū privesce poporulū, cândū se amestecă cine-va în tîrguēla altuia, dândū unū prețū mai mare?

A. Poporulū privesce fōrte reū pe acela care se amestecă în tîrgulū altuia dândū unū prețū mai mare.

§ 385. Cândū doi saū mai mulți aū între dînșii prigoniōre saū judecată pentru o avere mișcătōre, se obișnuesce ōre de a se pune acéstă avere mișcătōre în păstrare la unū altū omū pînă la deslegarea judecāții? — și ca ce felū de omū trebuī să fie unū asemenea păstrătorū?

D. Cândū doi saū mai mulți aū judecată pentru vre-o avere mișcătōre, o ține stăpânulū pînă va cāștiga unulū din toți, și atuncea o dă.

§ 389. Ce se face cu zălogulū, dacā datoria nu s'a plătitū la sorocū?—și ce se face cu lucrulū pusū la păstrare, dacā stăpânulū lūi nu vine la timpū să și-lū iea înapoi?

D. Zălogulū, dacā nu vine la sorocū de a-lū lua, se refuesce înainte primarului și, prețuindu-se zălogulū, se desface cererea.

§ 393. Cândū cine-va culege rōde de pe pomulū altuia saū struguri dînr'o vie ca să le mănânce, se socotesce acēsta ca furțișagū?

A. Cândū cine-va culege pōme saū struguri din viia altuia, se socotesce și acēsta totū ca furțișagū.

§ 398. Cari saū de câte feluri sunt în poporū temeiriile de a băuui, că cutare a-nume și nu altulū care-va este «celū cu pricina», adecā a săvîrșitū fapta rea ce se urmăresce?

A. Temeiriile ce are poporulū cândū bănuesce pe cine-va pentru vre-o faptă sunt: cândū cunōsce vre-unū semnū la celū bănuitū; cândū s'a aūditū de acela ceva apropiatū de acea faptă; cândū s'arū fi lăudatū bănuitulū că are să facā asemenea faptă; cândū l'a prepusū în timpulū cândū se făcea fapta, adică după glasū, strae și al-

tele; și totu o dată acela să mai fi fostu veditu vre-o-dată cu aseme-nea fapte.

D. Temeiurile de a bănuî sunt asupra ómeniloru celoru rei cari au mai făcutu fapte rele.

§ 400. Ce dicu țéranii, cându ómenii străini, Greci, Bulgarî sau alte némurî, cumpără pămînturi în țéră ?

A. Cându óre-care ómeni străini de ori-ce națiă și religiă cumpără pămînturi în țéră, țéraniloru părându-le reu dicu că : cu chipulú a-cesta va veni o dată o vreme, cându urmașii noștri să nu aibă de unde să și capete o bucățică de pămîntu.

G H I Ó G Ă .

O PAGINĂ DIN ISTORIA ARMATUREI ROMÂNE

DE

B. P. H A S D E Ū.

O fóiă din capitală a publicatú dílele trecute o scrisóre dela unú d. I. Cristea din comuna Floresci în districtulú Tutova, care se începe așa :

«Arendașulú moșiei, Iancu Constandachi, supranumitú «Iancu *G h i o a g ă* după instrumentulú cu care ne omórá, a mai «omorítú și acuma în bătaia pe unú locuitorú etc.» (*România liberă* dela 29 oct. No. 1606).

Nu scimú, dacá d. Constandachi meritá saú nu porecla pe care o pórtă, dar' ceia ce scimú este că porecla d-sale meritá de a fi studiată.

Maî întâiú, ea ni-a adusú a-minte o baladă a lui Alexandri, întitulată «*G h i o a g a* lui Briarú» :

In mijloculú câmpiei întinsă, ce se perde
Sub zarea albăstriă cu-a ei comórá verde,
Culcatú pe spate șede voiniculú bivolarú
Briarú, ce n'are 'n lume decâtú unú *grosú stejarú*,

*Ună bună și scumpă tovarășă de lupte crâncenite,
Cioplită în chipă de ghiogă cu făliș oțelite....
(Conv. Liter. 1876 p. 369)*

In poesia noastră poporană, pe Toma Alimoșu îl atacă :

. . . Manea celū spetosū,
Cu cojocū mare, mișosū,
Cu cojocū întorsū pe dosū,
Și cu ghiogă nestrujită,
Numai din toporū cioplită

Intr'unū altū cântecū bătrânescū, veteranulū Burcelū spune
lui Stefanū celū Mare :

Dómne, punū mâna pe peptū
Și mă jurū să'ți spunū cu dreptū!
Pin'a n'ajunge plugarū,
Aveamū falnicū harmăsarū
Și o ghiogă nestrujită,
Cu piróne fîntuită,
Care cândū o învîrtiamū
Prósca prin dușmanī făccamū :
Câte optū pe locū turtiamū ! . . .

D. Cihac este singurulū, întru câtū scimū noi, care s'a încercatū (*Dict.* II p. 120) a găsi originea cuvîntului ghiogă, și o află anume în planta *ghiorghinū* «*crataegus oxyacantha*, *aubépine*», adecă ceia-ce, cu unū termenū botanicū mai cunoscutū, se chiamă românesce «păducelū».

Pentru a ajunge la acéstă etimologiă, d-sa începe prin a cita versulū poporanū :

Nici n'amū ghiogă din pădure,

după care versū, fiindū elū isolatū, arū puté cine-va să-și închipuésca, în adevărū, cumū-că se vorbesce despre unū arbustū sau o flóre. Acelū versū însă, legatū cu celū ce-ī precede și cu cele ce-ī urméză, iată cumū sună în doina de unde l'a pescuitū d. Cihac :

Eū n'amū flintă, n'amū secure,
Nici amū ghiogă din pădure,

Dar' câți dinți eă amă în gură,
Îs făcuți pe mușcătură.

(Alex., *Poesii pop.* ed. 2 p. 319)

E vorba dară nu de o mărăcine, ci de o armă ofensivă paralelă cu *flinta*, cu *securea*, cu «dinți facuți pe mușcătură».

Iată ce-î *ghîoga*!

Plecându dela o citațiune într'adinsă trunchiată, d. Cihac ajunge la definițiunea de o vedită rea credință, cumă-că *ghîoga* ară fi ună «rondin d'aubépine», adecă «cîomagă de păducelă».

O dată nemeritū aci, d-sa conchide că cuvîntulū e slaviculū, căci planta în cestiune se chiamă în limba paleo-slavică *glogŭ*, bohemese *hlohovka* «băton d'aubépine», serbesce *glogovina* «bois d'aubépine», unguresce *galagonya* etc., de unde, printr'o procedură pe care d. Cihac nu nî-o lămuresce și care nu este nici măcarū discutabilă, s'aă născutū în același timpū *ghiorghinŭ* și *ghîogă*, ba încă — mai dîce d-lui— totū-o-dată și numirile proprie *Glogova*, *Glogovénu*, *Glogovî*.

Săracă «ghîoga lui Briarū», pe care Alexandri o credea «unū grosū stejarū», era retezată din modestulū păducelū; și totū cu faimosulū păducelū vitejii lui Stefanū celū Mare :

Câte optū pe locū turtia!

unde par'că auđi pe Virgiliū :

... sternentes agmina clava.

(Virg. *Aen.* X, 308)

Faptulū este că ghîogă n'are a face nici cu *crataegus oxyacantha*, adecă cu păducelū, saă fie și cu «ghiorghinū» dacă-î place mai bine d-lui Cihac, nici cu vre-o altă speciă de mărăcină, bună numai d'ora pentru așa numitele garduri viue. Chîarū la Slavî ghîoga nu se cîopla din acestū arbustū, ci din stejarū : dovédă rusulū *dubina* «ghîogă» dela *dub* «stejarū».

Din slaviculū *glogŭ* «păducelū» derivă — aci d. Cihac are dreptate—numirile proprie ca *Glogova* saă *Glogovénu*, în carî *gl* s'a conservatū intactū ca în tôte cuvintele române de o pro-

venință adevărată slavică : *glasă*, *gléznă*, *oglinďă*, *glóbă*, *glótă*, *glodă*, *glumă* etc. Din acelu *glogă*, sau chiar din forma serbescă *glogovina*, anevoe s'ară puté trage românul *ghiorghină*, care sună mai multă grecesce; dar se trage fără îndoelă un altă cuvîntă romănescă, pe care d. Cihac nici nu-lă cunoșce : «*golgotina*, das Unkraut» (Clemens, *Walach. Wörterb.* Hermannstadt, 1823, p. 31), pronunțatū de poporū și *bolbotină*. Cătū se atinge însă de ghiógă, apoi nemicū nu pôte fi mai latină.

Singurul dictionarū neetimologicū, în care noi amū găsitū definițiunea acestui cuvîntū, este «Vocabularulū» lui Ionū Costinescu, la pag. 484 : «ghiógă, măciucă, bîsdógă, bătă «scurtă și grósă, *goudin*, *gourdin*».

Latinesce *ghîoga* se traduce prin *clava*.

Precumū pe lîngă *clavus* «cuțu» latina avea forme vulgare *clovus* și *clobus*, în carī *o* din *a* se datoresce influinței labiale a consónei ce urméză și de unde derivă la Italianī *chivo* și *chiodo*; totū așa, din același causă, pe lîngă latinulū *clava* trebuia să fi existatū forme vulgare *clova* și *cloba*, de unde pare a fi imprumutatū vechiulū germanū *cholbo*, actualulū *Kolbe*, englesulū *club* «măciucă», pe lîngă carī a nu se uita celto-cimriculū *cwlbren*, adecă *cwlb-pren* «măciucă de lemnū», iarășī cu vocala labială.

Dar' fie *clova* sau *cloba* în latina, fonetica română ne duce de acolo la unulū și același rezultatū. Din latinulū *naevus* Româniī aū făcutū *negă*, pe care d. Cihac'ă nesocotitū de totū în Dictionarulū seū. Din latinulū *favus* cu deminutivulū *favulus* Româniī aū făcutū *fagă* și *fagură*, ceia-ce scie și d. Cihac (*Dict.* I p. 86). Din latinulū *nebula* Româniī aū făcutū *negură*, iar din latinulū *rubus*—*rugă*, italianesce *rovo* și *rogo* (Cihac, I p. 178, 235). În același modū din latinulū *clova* sau *cloba*, trecîndū *cl-* în *chi-* ca în *chiară* = *clarus*, *chiemă* = *clamo*, *chiaie* = *clavis* etc., s'a născutū la Români *chiógă* «năucă», de unde apoi *ghiógă* prin asimilațiune cu silaba finală, eși scăderea inițialului *c* la *g* se putea întâmpla și fără acțiune asimilativă,

celū puținū d. Cihac o admite în *ghiócă* «écale, écaille, conque, «coquille, du latin *cochlea, coclea* (κοχλίαις) transposée en *cleoca*» (*Dict.* I p. 109).

Prin urmare, sub raportulū foneticū ca și sub celū ideologicū, românulū *ghiógă* represintă perfectamente pe latinulū *clava* «măciucă».

«Glosariulū» reposașilorū Laurianū-Massimū (pag. 266) amestecă într'unū chipū de totū ciudatū pe *ghiógă* «măciucă» nu numai cu *ghiócă* «cójă de nucă saū de ou», dar încă și cu flórea *ghiocelū* = *glaucellum*, despre care noi amū vorbitū deja altă dată (*Col. l. Tr.* III p. 377). Este interesantū însă că, afară de semnificașunea de «măciucă, bătă etc.», autoriū afirmă că *ghiógă* mai însemneză românesce «gămăliă, căpēșină, capētū de acū saū de altū lucru». Dacă acestū sensū s'arū dovedi ca existândū în realitate la poporū, atunci, pe lingă *ghiógă* din latinulū *clava* «măciucă», noi amū mai avē o altă *ghiógă* din latinulū *clavus* «cușu», cari ambele se vorū fi confundatū apoi într'o singură formă feminină, după cumū și latinesce se confundaū une-orī *clava* și *clavus*. Germanulū *Kolbe*, de asemenea, întrunesce ambele țelesurī de «măciucă» și de «gămăliă», iar rusesce din *bulava* «măciucă» s'a născutū deminutivulū *bulavka* «acū cu gămăliă».

Așa dară, de'mpreună cu *arcū* = *arcus*, *săgētă* = *sagitta*, *fustū* = *fustis*, *buciumū* = *buccina*, *flamură* = *flammula*, *scutū* = *scutum*, *armă* = *arma* etc., străbunilū noștri din Italia aū adusū străbunilorū noștri din Dacia și pe *ghiógă* = *clava*, care era generalmente din stejarū, cu nodurī în vîrfū, «trinodis clava» în Ovidiū, și «cîoplită numai din toporū» saū «nestrujită» după expresiunea poporană, adecă «nerasă», «inrasa», întocmai ca în versulū din Silius Italicus :

Ille et pugnacis laudavit tela Salerni
Falcatos enses, et quae Buxentia pubes
Aptabat dextris inrasae robora clavae...

(Sil. *Punic.* VIII, 582-5)

Astă-dī însă, dispărēndū treptatū pînă și suvenirea vechei

tactice ostășesci, «ghióga» a început și ea a se perde la noi, rămânându mai mult în limba poetică. Dicționarele din Transilvania : celū Budanū, alū lui Sava Barcianu, alū lui Iser, alū lui Clemens etc., n'o aū de locū. La Macedo-romāni, de se va mai fi conservāndū unde-va, arū trebui să aibă forma de *cliógă* sau *ghiógă*...

Acuma, dreptū post-scriptum, una din minunățiile limbei umane. Amū vedutū mai susū că Romāniū aū moștenitū pe *ghiógă* din latinulū *clava* «măciucă», iar Germaniū aū împrumutatū aceiași vorbă latină, de unde, între cele-l'alte, englesulū *club* «măciucă». In epoca lui Cromwell, cândū se începuse lupta între puritanī și regaliști, cel de'ntāiū organizāră nescē adunārī menite a pregāti strivirea adversarului, cărora de aceia le-aū și datū numele de *club*'urī, adecă «măciuce». De aci originea *cluburilor* de astăzi. Pe cândū romānulū *ghiógă*, eredele dreptū alū latinulū *clava*, se face din ce în ce mai nevedutū, englesulū *club*, fratele seū mai micū și nelegitimū, transformāndu-se prin civilizațiune în «une maison splendide tenue au nom d'une association de personnes riches» (Littré, p. 649), se lășesce falnicū pe suprafața Romāniei. Cine ore arū crede că așa dișele «clubulū liberalū» sau «clubulū conservatorū» nu sunt, din punctulū de vedere alū genealogiei lingvistice, altū ce-va decātū «ghiógă liberală» și «ghiógă conservatōre»!

ПЗМЗНТѢСКЗ. ШИ НАМ ДАТЪ ѠДИХНЗ МАРѢИНОЛОЪ МѢЛЕ. ДВѢ КЗ М
 ЗНЧЕ, | ПРОРОКВЛ. НЕ ДАХЪ СОНЪ ВЧИМА МОИМА. И ПРОЧЪ : АША ШИ ЁВ
 ВУВА ШИ НОВАТЕ КВЦЕТАМ КА ~ | ВЗВЪ МАРѢИНѢ СФЗРШИТЪЛШИ, КА ШИ
 ЧЕЛА ЧЕ ЛТРОЖ Л АПЗ АЗХНЗ ШИ МАРЕ СЗ Ѡ ЛНОАТЕ. ШИ ДѢКЗ ОУ-
 СТЕНѢЩЕ. ПЪРВРѢ ШИ ДЕСЪ КВСТЗ МАРѢИНИИ. АША ШИ ЁВ МАИ МИКЪ ШИ
 МАИ ПЛЕКАТЪ | ЛТРЕ РОБИИ ЛШИ ХС. АЛЕЗАНДРЪ ДСКАЛЪ АМЪ ЛЧЕНСТЪ КЗ
 ВРѢРЕ ПЗРИНТЕЛШИ. ШИ КЗ АЦЮ | ТОРЮЛЪ ФЮЛШИ. ШИ КЗ СЗРГСАЛЪ АХЪЛШИ
 СРНТЪ. ВЗВШИ ШИ СФЗРШИТЪЛ. СЛАВА ЛШИ ДВМНЗВЗ. ОУНЪЛЪ Л ТРОЦЪ.
 АЗДАТЪ ПЪРВРѢ ДЕ ТОАТЕ ДУХННЛЕ АКЪМЪ ШИ Л ВѢЧИ ВѢЧНОЛЪ. АМИНЪ.

Дела зиждуре лѣмни. аи зсрг. | тарз дела лтрспаре дмнзлши захчд.
 лченстсас а скрѣ ачѣстз карте, мѣца : мр | ши сав сфзршит.
 мѣц : Сеѣ : кд. дн.

«Láns et Glória et CHonor altissi | mi ex Caello Dei. | Vnus
 Redemptor et Spírí | tus Sanctus Amen.

«Ego Preceptor Alexandrus Scripsit Librum Istam. Anno. Dmy,
 1694. mense sep : dye. 22.»

Polonesce :

*Fz Xige Ja bylem przewodnyk ziezycia
 siebskego na Wlosky jezzyk: naymie
 Alexandra Bahalara Krury
 byl zetwowa pod zya. 30.
 Oyc z gramacie*

Acéstă notiță ne spune dar că traducătorul și scriitorul celor
 doue cărți, *Penticostarulū* și *Triodulū*, a fostū unū *Alexandru Da-*
scălulū, care traducea în ultimul deceniu alū secolului alū XVII-lea.
 Ea nu ne spune însă nimicū mai multū despre autorū, adecă unde
 a scrisū și din ce limbă a tradusū. Este însă foarte probabilū că
 a tradusū din slavonesce, de unde s'aū trasū aprópe tóte cărțile
 nóstre bisericesci pînă în acestū secolū; acéstă probabilitate este
 susținută și de citațiunea slavonă ce se face chiarū în corpulū noti-

ței reproducuse. Scriitorul nostru, precum rezultă din aceeași notiță, scie foarte puțin latinesce, deși voesce a face luxu cu sciința sa poliglotică : scriind cele câte-va cuvinte latine, cari se cetesc după notița română, a făcutu mai multe greșeli decâtu cuvinte. Nu putem spune dacă totu așa sciea și polonesce, căci notița reproducă de noi se termină cu câte-va cuvinte scrise în acea limbă, pe care noi n'o înțelegem.

Cunoscem un altu manuscris alu acestui scriitor : o *Psaltire* românească cu textul slavice *en regard*, proprietate a Bibliotecii centrale din București. Volumul este asemenea în folio, de III-195 foi, bine conservat.

Reproducem mai întâiu, de astă dată în transcripțiune cu litere latine, prefața cătră cetitoru :

« *Cătră totu pravoslavnicu cetitoru întru Hristosul iubitu.*

« În ce chipu dorște cerbulu la izvóre de ape, pravoslavnice cetitoru, într'acestu chipu dori și sufletul meu spre acestu lucru
« Dumneșcescu ; însă cu îndemnare și cu poruncă și cu totă cheltu-
« éla sfințit sale părintelui Episcopului Kir Ilarion ot Rîbnic. Deci
« aducându-mi a-minte de robul celu necredinciosu carele cu talan-
« tulú, să nu'lu ascundú nice să'lu îngropú în pământu, precum acela,
« cu totă nevoință și cu totă osârdie m'amú apucatú și amú scrisú
« și amú tălcuitú de pre limba străină pre limba Ungro-vlahiei, ca
« să pótă a precépe totu Sinodulú pravoslavniciloru mai pe lesne și
« descoperitú, spre folosul a totu dialectu bisericescú. Deci tu, Pra-
« voslavnice, cetindú acéstă sfântă carte, ia sama cuvintelorú, că de
« mare folosú îți sînt : mulți dascăli aú deprinsú a dice : *sud* i *sudba*
« totu una, ce nu e așa : *sudba* să dice tocmala, iar *sud* judecata ;
« și iar dicú *zacon* i *zavét*, legea, și acésta nu socotescú, că *zacon*
« legea, *zavét* legătura, precumú dise Dumneșeu cătră Noe : *се пола-*
« *гаю завѣтъ мой а҃г҃г҃ на облацѣхъ* : iată pulu legătura mea, nu lé-
« gea curcubéu spre nori ; și alte multe ca aceste deprinseră a grăi,
« carí eú precumú amú socotitú amú pusú ; și nu te mira de a-
« céstă, cine precumú știe dice, că și mai de multú aú scrisú și aú
« tălcuitú pentru mai chiarú și mai alesú învățătorii răsăritulu :
« Vasilie Mare, Grigorie Bogoslov, Ión Zlatoustii și alți mulți, cum-

«pănindū scriptura, și dogmatele sfinte a limpiditū; așa și acumū
 «s'aū limpeditū spre pricepére a totū omulū, pentr'aceea te rogū,
 «bune cetitorū, de ți se va păré ceva într'acéstă carte vre o lune-
 «care, din măhnirea saū din văluŃala gândulū, iertării să mă spo-
 «dobești, că n'aū scrisū mâna ceréscă, ingeréscă, ce mâna grea, pē-
 «cătósă, însărcinată de multe pécate, că ȃice : de veți ierta greșéla
 «ierta-se-va și vóuē; cu ce măsură veți mēsură, mēsură-se-va vóuē,
 «i proci; ce cu duhulū blândéței să îndereptezi, să fii și tu iertatū,
 «dăndū laudă și mărire a lui Dumneȃeu unuia în Troiȃă, în véci de
 «véci, amin.

«Intru totū de bine voitorū
 «rugătorū de spăsenie tuturorū
 «Alexandru Dascălulū.»

La finea volumulū, scriitorulū nostru se încércă éráși, cași 'n
 cele-l'alte lucrări ale sale, de a ne face să credemū că scie latinesce,
 prin următórea curiositate :

«Laus dei in ex Celso Glória Sancti Trinitatis | cuod uidit Ini-
 «cium et finem cum adiutorio ipsi.

«Chunc librum scripsit ego ex lingua Ráce in | lingua Valachica.
 «Alexandrus Preceptor. Anno | Dni, 1697. mens : sep : | die 26.»

Inainte de prefaȃă cătră cetitorī, publicată mai susū, figuréză o
 prefaȃă cătră episcopulū Ilarionū de Rîmnicū, pe care scriitorulū o
 subserie romănesce :

«АЛЕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑ ΚΡΗΝΙΣΚΑΘ ΑΥΑΪΣΤΑ Α ΠΡΑΪΗ ΡΕΚΗΝΙΚΑΘΗ Ω ΩΛΤ».

Așa dară, chiarū de nu va fi fostū Olténū, ceŃa ce nu se scie, to-
 tuși Alexandru Dascălū trăia în Rîmniculū Vilcei.

Manuscriptulū în cestiune aparȃinuse mai întâiū monastirii Bi-
 striȃă, unde l'a vėȃutū d. A. Odobescu, care 'lă și menȃionéză în tré-
 cėtū în *Revista Romănă* pe 1862, reproducēndū acolo pe pag.
 118—120 unū specimenū de modulū interlinearū cumū Alexandru
 Dascălū traduce Psaltirea din slavonesce.

Cu acéstă terminămū fugitiva nóstră notiȃă despre necunoscutulū
 scriitorū din Oltenia de pe la finea secolulū XVII, căruia i se da-
 torescū trei texturi romăne destulū de interesante : unū *Triodū*, unū
Penticostarū și o *Psaltire*.

APENDICE LA NOTIȚA D-LUI BIANU

de

B. P. HASDEŪ.

Fac-simile polonă, reprodusă în fórté interesantulă articolă ală d-lui Bianu, se citește așa :

Te Xiege Ja bylem przewodnyk Z ięzyka
Sierbskego na Wlosky ięzyk : naymie
Alexandra Bakalarz Ktury
byl Ze lwowa rodzyn po
oycu y po matce.

Adecă :

« Acestei cărți eă amă fostă traducătoră din limba serbă în limba «romănescă, anume Alexandru Dascălă, care a fostă din Lemberg de «némă, după tată și după mamă.»

Scriitorulă nostru de peste Oltă era dară de origine Rutenă din Galiția, saă póte Polonă trecută la ortodoxiă, care însă cată să se fi aședatū de de-multă între Români, ast-felū că nu mai sciea bine polonesce, căci textulă de mai susū e de totū necorectū ca gramatică și ca ortografiă.

JUDECATA VULPEI.

SNÓVĂ CULÉSĂ DIN GURA POPORULUI

de

P. ISPIRESCU.

Unū omū odată mergea la tréba lui prin nisee munți. Alătorea drumulū aude unū glasū milogindu-se și grăindū:

«Fă-ți milă și pomană, creștine, și mă scapă dela peire.

— Cine ești tu, și unde te afli ?

— Ia, aici, aici, în văgăuna asta. Fă bine, așa să trăești, și dă la o parte pétra de d'asupra.»

Omul caută în dreapta, caută în stânga, și dă de văgăună, d'asupra cării era un petroiū mare.

Ce să veți d-ta? Acolo era culcușul unui balaurū. Pe când ū se afla elū incolăcitū și dormia, étă că unū colțū de pétră, grosnicū de mare, se desface din munte, și prăvălindu-se la vale, cade dreptū peste văgăuna balaurului și-lū inchide acolo. Șérpele, svic! în sus, svic! în jos, ca să iasă. Ași! unde era pomana aia? Pétra mare, astupa intrarea văgăuneī, de nu rămăsese locū deschisū nici câtū să bagī degetulū. Se vircolia balaurulū în ghiara morții de fōme, de sete și de ostenélă, și ca să scape d'acolo era peste póte.

Rugăciunile șerpelui înmōiă inima omului, și acesta, înduioșitū de nenorocirea bietului șérpe, se pune de caută o pârghiă, se luptă cu bolovanul de pétră, și încetū, încetū, ilū dete nițelū la o parte de d'asupra văgăuneī, atâtū câtū putu șérpele să iasă.

— Bogdaproste! că mai vēquī odată lumina sórelui, mai potū să resuflu și eū în voe; țise balaurulū. Gătesce-te acuma, omule, că amū să te mănāncū. Nu mai pociū, uite, de fōme, sīnt lihnitū dela inimă.

— Ce stai tu de vorbești, balaurē? D'apoī eū țī-amū făcutū bine. Asta să-mī fie óre rēsplata?.

— Bine, nebine, nu voiū să sciū. Rēsplătire la noi nu scrie.»

Și de odată se încovrigă împrejurulū omului și-lū cuprinse, de acesta nu se mai putea mișca din locū.

— Stăi, frate; mai țise omulū. Ast-felū țī-e dreptatea? Eū nu mă cunoscu vinovatū cu nimicū. Să mergemū la judecată.

— Să mergemū, dacā veī judecată. Darā eū iți spuū că o să perđi. Totuși, ca să nu poī a te plānge că te-amū māncatū pe nedreptū, aidemū și la judecată. Numai grābesce pași, că mi-e fōme de totū.

Și mai slābindū pe omū din chingī, acesta apucā pe cāmpū cu pași grābiți și tremurāndū de fricā. În calea lorū întâlnescū un boū pāscēndū, și se îndreptară cātră dīnsulū.

— Boule! prinse omulū a țice: Écă, écă, écă, din ce amū scăpatū pe șérpele āsta, și écă, écă, écă, ce umblā elū să-mī facā. Cu dreptulū e?

— Da! pré cu dreptulū, rēsponse boulū. Ascultā: eū slujescū pe omū de cândū eramū vițelū. Nu e destulū că 'mī lua laptele, cândū eramū micū, de răbdamū de fōme, căci n'aveamū ce suge; nu e destulū că, dupā ce m'amū măritū, trăiamū mai multū cu țilele, fără să'mī dea nutrețū d'ajunsū, érā eū trāgeamū la plugū, la carū și la tóte poverile la care mă puneā elū, fără să cārtescū; acumū, ci-cā amū îmbātrānitū

mă lasă pe câmp să mă hrănesc, ca să mă mai îngrașu nițel, și apoi să mă vinđă la măcelar. Așa este — dreptatea omului.

— Auđi, omule ? întrebă balaurul.

— Auđu, răspuse omul. Dară să scii că eu nu sînt mulțumit de judecata bouului. Să mergem și la altul să ne judece.

— Poți tu să mergi câtă vei pofti. Eu una sciu că mî-e fόμε. Inșă, ca să nu mai aibi cuvîntu de pricinuire, aide, fie, să-mi facă pomană cu tine să mergem și la altu judecător.

Omul, cu inima câtă unu purice de frică, o iea înainte pe drum, și întîlnind un cal într'o livede, îi dîse și lui :

— Calule, etă ce amă făcutu balaurului acestuia, și etă cum vrea să-mi răsplătască. Cu dreptul e ?

— Da, da, cu totu dreptul, răspuse calul. Dară tu, omule, cumă faci dreptate pe pămîntu ? Nu care cum-va ôre te socotesci a fi mai brézú? Noi slujim la stăpănul nostru din tată în fii; cându eram micu, copiii lui se jucau cu mine și î purtam în spinare. După ce m'am măritu, din câte primejdii nu l'am scăpatu, și câtă amă mai muncit, amarnicul de mine ! Mai de multe ori flămăndu decâtu sătul, ajunsesem într'unu rîndu să zac pe coste de tόμε și neingrijire. Acumă mă găsesce că pré sînt bătrănu. Mi-a datu drumul să pascu în voe, pînă să-și găsească timp, să-mi dea cu parul în cap, să mă omóre, ca să-mi iea pielea. Ast-felú este resplata omenască pe pămîntu.

— Auđi tu, omule ? dîse balaurul.

— Auđu, răspuse omul. Și cu tôte acestea eu nu sînt mulțumit de judecată. Să mergem și la alu treilea să ne judecăm. Ascultă-mi și astă rugăciune, să te ție Dumneđu !

— Eî apoi te-ai pré trecut ! Multe ai voi d-ta. Și deși-mi vine leșinú de fόμε, etă mă înduplec și de astă dată, numai și numai să nu'ți pîai remăie nici unu cuvîntu de bîrfelă și să-ți tacă fleónca. Aidem și la alu treilea judecător.

Maî mergendu ei ce mai merse, întălniră o vulpe.

— Vulpe, începu omul a dîce, etă ce bine amă făcutu eu balaurului acestuia, și etă ce rău va să-mi facă elú mie. Cu dreptul e? Judecă tu!

— Ce ai dîsu, ce ai dîsu ? întrebă vulpea.

Omul își mai spune încă o dată focul ce-lú ardea.

— Ca să judecú, trebuie să mergú la fața locului, să vėđu cu ochii mei și să auđu cu urechile mele. Altú-felú nu sciu să judecú.

Se învoiră și plecară câte trei la fața locului. Și ajungendu aici, începu omul să spue șiritenia pricinei :

— Écă, ici în văgăuna asta ședea balaurul încolăcitú, și pietroiulú ásta năprasiculú, căđendu din munte, îi astupa eșirea. Trecendu p'aici

șerpele mă rugă să-lă scapă de peire. Eă, prostulă, vruă să-ă facă bine, mă luptaă, deduă bolovanulă nițelă la o parte și-ă făcuă locă să ésa. Elă, daca eși, mă coprinse, cumă il veđă, încovrigându-se preste mădularele mele, și voesce să mă mănânce.

— Așa este, balaure?.

— Așa, da! Fiindă că astă-felă cere dreptatea.

Vulpea se gândi nițelă și răspunse :

— Măi, frate, deslușiți-mă bine, că euă nu pricepă așa advocațesce. Spune, omule, șiritenia din capulă locului, și arată-mă și cu mâna.

Omulă începu din noă să spuie, și cu gura, și să arate și cumăna :

— Étă în văgăuna asta de ici, pe care o veđă cu ochiă, sta șerpele în colăcituă și astupatuă acolo de Pietroăluă ăla marele....

— În văgăuna asta ăiseși ? Întrerupse Vulpea. Ce, smintituă ești mă? Nu se pôte una ca asta; spune dreptă, omule.

— Dreptă spuiă.

— Așa este, balaure?

— Tocmaă precumă spune omulă.

— Fie, că mie nu-mă vine să cređă că pôte să încapă o așa namilă de trupă într'o atâtă de micuță văgăună. Trebuie să veđă cu ochiă mei ca să cređă.

Șerpele vru să încredințeze pe Vulpe. Se descovrigă de pe omă, se târascce, se strecoră în văgăună, încetuă, încetuă, încolăcindu-se ca să încapă.

În vremea asta Vulpea face ună semnă cu ochiulă omului. Acesta o pricepe.

Și tocmaă cândă balaurulă ăicea Vulpei :

— Acumă veđă?

— Văđă.

— Eă, cređă?

— Cređă.

— Judecă după dreptate.

— După dreptate judecă...

Omulă puse umărulă, se opinti cu desnădăjduire, dete pétra la locă, și clap! acoperi văgăuna din noă.

Vulpea ăise :

«Așa cere dreptatea!»

CUVINTELE CREȘTINE ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

NOTE FILOLOGICE

de

G. CHIȚU.

(Urmare. Veđi No. 7—9)

CREȘTINŪ. — CREȘTINĒTATE. — PĂGÂNŪ. — PĂNGĂRIRE.

Vorbele din acēstă rubrică sunt din cele mai semnificative și mai caracteristice pentru geneza și istoria internă a creștinismului la Români.

Scimŭ din analele Bisericei, că poporul romanŭ, ȃicŭ *poporulŭ*, încă din secolii I, II și III al erei creștine, îndată adică ce îmbrățișase sânta lege a Mântuitorului omenirii prin recunōscerea și adoptarea principiilor generale, numia pre Acela la a căruia lege se 'nchina, nu *Christus* sau *Cristus*, după forma grecēscă $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ (unsulŭ), ci *Chrestus* și *Crestus*, «Crestŭ», după forma populară a limbei romane rustice de atunci. Așa ne spune Lactantius ¹⁾: «Sed exponenda hujus nominis ratio est propter ignorantium errorem, qui cum immutata littera, *Chrestum solent dicere*». Totŭ așa sântulŭ părinte alŭ Bisericei Tertullianŭ ²⁾ și Suetoniŭ (Claud. XXV): *Chrestiano, Chrestiani*, etc.

Ētă dēră de unde vine, că Româniŭ, ca totŭ poporul Romanŭ din secolii I. II. și III, s'aŭ numitŭ pe sine *Creștinŭ*, *Creștinŭ*, dela *Crestus*, érŭ nu *Cristinŭ*, nici *Christianŭ* sau *Hristianŭ*, ca Slaviŭ și ca Greciŭ.

In adevērŭ, Greciŭ, dela alŭ lorŭ și prin alŭ lorŭ $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, s'aŭ

(1) De vera sapientia et religione IV. 7. Edit. Cellarius, Lipsiae.

(2) Apologeticus, III: «sed et cum perperam aut *Chrestianus* pronuntiat a vobis (nam nec nominis certa est notitia penes vos).»

numitū *χριστιανός, χριστιανοί*; Slavii, totū prin Greci și dela Greci s'au numitū *Krūstīanŭ, Krūstīanŭ, Hristiani* etc.; ȕr Romāniŭ, și numaŭ Romāniŭ, și-au păstratŭ cu religiozitate terminulŭ popularŭ de *Crestŭ*, numindu-se *Creștinŭ*, nu *Christianŭ*. Maŭ aflămŭ ce-va asemenea la Francesi, ca restŭ alŭ elementuluŭ latinŭ popularŭ în Galia, în *chrétien, chrétienté*. La Romāni *creștinătatea*, ca și la Francesi *chrétienté*, însemnăză colectivitatea creștinilorŭ : «*tótă creștinătatea laudă pre Domnulŭ*».

Totuși însă, și în fața unorŭ asemenea probe irrecusabile despre anticitatea și romanitatea termenuluŭ *Creștinŭ*, d. Cihac are încă cutezanța a înscrie și acéstă vorbă curatŭ romană-creștină între vorbele slavone, cu carŭ d-sa gratifică pe Romāni, spre a puté ajunge neapératŭ la scopulŭ ce și-a propusŭ, a proba adecă «*fără scirea lui Dumneđeŭ*» : 1° că limba română are $\frac{4}{5}$ părți vorbe slavone, și 2°, că Romāniŭ au fostŭ creștinați dela Slavoni.

De vomŭ trece acumŭ dela partea etimologică materială a vorbelorŭ *Crestŭ, Creștinŭ, Creștinătate*, la partea morală și literară a lorŭ, parte multŭ maŭ interesantă decâtŭ cea de'ntăiŭ din punctulŭ de vedere alŭ genezii și istoriei interne a Creștinismuluŭ la Romāni, atunci ce vedemŭ ?

O mulțime de idei și expresiuni, de credințe și de simbolice maxime, carŭ își au sorginlea și focarulŭ în doctrina primitivă a lui Cristŭ, propagată chiarŭ de Apostoli în prima ferbințelă a luptei și a victoriei; probă că acea doctrină n'a fostŭ transmisă Romānilorŭ de barbari, carŭ i-au copleșitŭ multŭ maŭ târđiŭ.

Așa la Romāni *creștinŭ* și *creștină* n'au însemnatŭ și nu însemnăză numaŭ unŭ adoratorŭ alŭ lui Cristŭ, unŭ partisanŭ alŭ Bisericeŭ lui, ci însemnăză totŭ-d'o-dată unŭ *frate* și o *soră* în Cristŭ, unŭ *omŭ* și o *femeiă* în sensulŭ celŭ maŭ bunŭ, o ființă morală *par excellence*. Essemble : vino mă *creștine*, și 'mă ajută colea că-ți oiŭ ajuta și eŭ mâine... mulți *creștini de Romāni* au venitŭ la noi astă-đi... o *creștină de femeiă*... *creștina*

mea (femeia mea) este a-casă... ascultă, *creștină*, ce-ți spune bărbatul... te svătuesc *creștinesce* etc. etc. Într'un text român din secolul XVI scriitorul exclamă : «o, fericăți de soții, bărbații și *creștinele...*» ¹⁾ Nemică mai italică ! «Come «în altri dialetti d'Italia, per es. nel toscano, *cristiano* si-gnifica *uomo*. Più curiosamente, in Siciliano significa ancora «*marito*, ed al femin. *moglie*.» ²⁾ Italianul ȃce : «Parlate *cristiano* se volete che v'intenda». «Cela m'obligea à «luy dire qu'il parlast *chrestien*, s'il vouloit que nous l'en-tendissions», ȃce ună vechiă scriitoră francesă. ³⁾ Óre tóte acestea ne-aă venită dela Slavă, d-le Cihac ?

Apó cãndă este vorba de Domnu-ȃeă (*Dominus Deus*) creștinescă, cãte locuțiuni și espresiuni române par' c'ară fi copiate de pe textele latine ale Sãnșiloră Pãrinșă ai Bisericeă din secolă I, II, III etc., cum bună-óra : *Mare e Domneȃeă ! Bună este D-ȃeă ! Ce mi-o da Dumneȃeă ! Cumă o vrea D-ȃeă ! Vede Dumneȃeă !* latinesce creștinesce : *Deus magnus ! Deus bonus ! Quod Deus dederit. Deus videt. Deo commendo. Deus mihi reddet...* ⁴⁾.

Deră cãndă este vorba de frãșia creștinescă, de egalitatea și iubirea frãșescă, de acea sublimă virtute evangelică, nu credă să fiă ună poporă în Europa care să consacre în ideă și espresiune acéstă delicateșă a sufletului, ca să ȃică așa, mai multă decãtă Romãniă. Prima menșune a limbei nóstre se incepe la Bizantină prin celebrulă : «torna, torna, *fratre*» din Teofilactă ; iar rabinulă Benjamină de Tudela din secolulă XII ne spune cã Romãniă din Macedonia numiaă *frăț* pînă și pe Evrei ! Nu mai vorbimă despre «frãșia de cruce», și despre unele espresiuni ca : *a infrățită grăulă* = s'a multiplicată, a germinată și fecundată. Totulă în societate și în natură se presintă minșii și inimeiă Romãnului sub imaginea celei mai evangelice *frăție*.

(1) Hasdeă, Cuvente den bătrâni, t. 2. p. 467.

(2) Rivista di filologia e d'istruzione classica, t. 3 p. 329.

(3) Apud Nisard, Curiosités de l'Etymologie, p. 168.

(4) Tertullianus, Apologeticus.

Să venim acum la *păgân*. Ca și vorba *creștin*, vorbele *păgân*, *păgânătate*, *păgânime*, sunt totuși atâtea cuvinte populare, cari probază că Romanii creștini din ambele Dacii se distingeau și voiau a se distinge de acei Romani cari nu îmbrățișară creștinismul introdus cu atâta entuziasm prin cetățile populate de inteligență, de clasele mai culte ale societății, și cari se refugiau prin sate și prin localități mai izolate. Dela vorba *pagus* «sat» (care și acesta este lat. *satum, sata*) vine *paganus* «sătén, rural» cu sensu de idolatru, latinu politeist, necreștin, necreștinat încă, fr. *pays, paysan* și *payen*. Era naturalu ca în primii secolii ai propagandei creștine, «rural» sau «sătén», *paganus*, să fiă sinonim cu «necreștin», pentru că știut este că în toți timpii și în toate țările reformele și teoriile cele noue mai întâiu prin cetăți și capitale își găsesc aderinți, erau satele și câmpiile rămân mai în urmă, mai înapoi de progresul ideelor la ordinea zilei. Locuitorii de prin sate au fost și sunt totuși d'una mai conservatori, mai retardari. De aci, în speciă, «sătén», «rural», *paganus*, însemna în epoca de fere și de luptă a creștinismului, învingătoru mai pe totă linia în urbi și cetăți, «idolatru», «necredinciosu la legea nouă». Așa ce-va se vedu mai deună-dă în Franca între 1871 — 75 în Camera dela Versailles, unde acei proprietari cari, venind din provinciă, nu erau destulu de democratizați și inițiați la avinimentulu Republicei, ca cei din Paris, Marsilia, Bordeaux etc., ci erau mai conservatori, mai esitanți în adoptarea instituțiilor republicane, a «legii noue», căpătaseră dela colegii loru epitetulu de *ruraux*, adică «sătén», *paganus*, dar în același timp «nerepublican», «nereformist».

Interesantul însă în cestiunea noastră este : că Românii din Dacia, avându dela începutu cuvintulu *păgân* în sensulu și în forma cea mai perfectă latino-creștină, căci românulu *păgân* vine din lat. *paganus* cu *-ân* din *-anus* întocmai ca în *bătrân* din lat. *veteranus*, e o probă irrecusabilă că, deja cu câțiva secolii înainte de venirea și creștinarea Slavonilor

Bulgarilor și Ungurilor, străbunii nostri erau adevărați creștini și scieau să distingă prin anume terminu pre cei necreștini.

Deci d. Cihac este de o tristă rea credință cându pune și acestui cuvintu, eminate latinu și româno-creștinescu, o căciulă slovenescă în capu, și sub forma de *poganu* îl trece în catalogul seü de vorbe slavone în limba română! Cu atâtü maı culpabilu, cându scie saü arü trebui să scie, că și *poganu* slovenescu este împrumutatu din limba latină, și cându chiaru marele slavistu Miklosich a recunoscutu că vorba română *păgănu* este d'a-dreptulü latină.

Din *păgănu*, care însemna și însemnă încă «necredinciosu», «necreștinu», «profanu», Românii au făcutu *păngărire* și *păngăritü*, macedo-romănu *păngănire* «a profana», «profanatu». În forma daco-română *păngărire* în locu de *păgănire*, e interesantă propagațiunea nasalei și apoi trecerea lui *n* dintre vocale în *r*, întomaı ca în *căruntü* = lat. *canutus* saü *măruntü* = lat. *minutus*.

Dela Români dară și numai dela Români noi avemü pe *creștinü* = *chrestianus*, pe care totü dela Români și numai dela Români amü învățatü a-lü distinge de *păgănu* = *paganus*, și din aceiași sorginte romană și numai romană ne-a venitü cuvintulü *păngărire* pentru ca să putemü califica prin elü ceia ce face d. Cihac cu limba română.

O RECTIFICARE.

În articolulü d-lui G. Chițu din numërulü trecutü alü *Columnei* p. 458 rindulü 8 din josü, din eröre s'a pusü : «Macedoromâniı nicı au vorba *mormintü*, ci numai *locü*», pentru care să se citească : «Macedoromâniı nicı au vorba *pămintü*, ci numai *locü*, pe care o întrebuinteză și 'n sensü de gröpă funerară».

Red.

ȘUGUBEȚŪ ȘI ȘUGUBINĂ.

Unŭ restŭ din influința juridică a Slavilorŭ asupra limbei române

DE

B. P. HASDEŪ.

În studiulŭ nostru despre «Zglobiŭ» (*Col. l. Tr. III p. 246*) noi amŭ vĕduțŭ deja, cĂ d. Cihac, slavisĂndŭ cu toptanulŭ vorbele cele mai neslavice ale limbei române, nu scie totuși sĂ nemerĂscĂ originea cuvintelorŭ celorŭ adevĂratŭ slavice.

Aci vomŭ da unŭ alŭ doilea specimenŭ dintre cele multe.

În tomulŭ II pag. 119 alŭ «Dicționarului» seŭ, d. Cihac pune cuvĭntulŭ *șugubetŭ*, pe care'lŭ traduce prin «double (fig.), à double sens, Équivoque, malicieux, plaisant, drŕle (plutŕt en mauvais sens).» Aci «double» și «à double sens», ca și «Équivoque», sunt inventate ĩntr'adinsŭ pentru a putĂ trage pe *șugubetŭ* din slaviculŭ «*sugubŭ*, duplex, *sugubiti*, duplicare, flectere etc.» În orĭ-ce casŭ, cea ce citĂzĂ d. Cihac din d. Odobescu : «veverițele șugubețe», nu pŕte sĂ ĩnsemneze : «les Écureils doubles», nici «les Écureils à double sens», nici «les Écureils Équivoques». *Șugubetŭ* este «malin» și «mauvais plaisant», ĩatĂ totŭ. Apŕ o datĂ ĩnarmatŭ cu ĩndemĂnateculŭ «double», din acelea-și vorbe slavice d. Cihac, ĩa pag. 395, derivĂ *șugubina*, pe care nu sciŭ de ce o masculinisezĂ sub forma de *șugub* și *șugubin*, explicĂnd'o prin «double pĂchĂ»; ĩar ca probĂ citĂzĂ din «Ūricarulŭ» d-lui Teodorŭ Codrescu (t. 4 p. 404) : «cĂnd vor afla femeii saŭ fete cu pricini de *șugubini*», cea ce traduce : «des femmes ou des filles qui avaient commis un double pĂchĂ.»

Să deschidemă mai întâi «Uricarul», pentru a examina acolo întregul pasagi, din care d. Cihac extrage abia o liniă. Écē-lū : «Slugile vornicești, unde vor afla femeī saū fete «cu pricinī de șugubini, să nu fie volnicī a lua ce-va, atât «dela fată cât și dela bărbat, fără gūdecata Ispravnicului de «ținut, și pe vorbe omenești fără dovadă să nu vinuescă pe «vre-o femeie saū fată, să le ocărască.» Unde óre va fi vedēndū aci d. Cihac «un d o u b l e péché»? Ș'apoī ce'ī aceīa «un d o u b l e péché»? Și'n sfișitū, ca ce felū de națiune arū fi Romāniī, cândū numai și numai la dīnșil s'arū găsi o categoriă specială de «d o u b l e s péchés»?

Dacă e ce-va dublu, este falsificarea, căci d. Cihac falsifică sensul și forma în același timp. In «pricinī de șugubini», pluralulū *șugubini* vine din singularulū *șugubină* întocmai precumū pluralulū *pricinī* vine din singularulū *pricină*. Masculinulū «șugubin» este o creațiune a d-lui Cihac, ca și masculinulū «șugub», pe care d-sa îlū pescuesce cu naivitate într'o eróre de tiparū.

Pasagiulū de mai susū e extrasū dintr'unū «Aședāmintū» moldovenescū alū lui Constantinū Mavrocordatū dela 1741. Din elū se vede că șugubină se numīa pe atuncī o relațiune nelegitimă între unū bărbatū și o femeīa saū fētă, pe carī Statulū îi pedepsīa printr'o amendă; iar prin urmare șugubēțū era unū felū de *Don Juan*. Cu strīngerea amendelorū de acestū soiū erau însărcinați nesce funcționari numiți *șugubinari*, «personne chargē de juger ces délits»,—dice d. Cihac, aducēndū trei pasage totū din «Uricarul» d-lui Codrescu.

Maī întâiū, care este forma cea veche a acestorū cuvinte?

Intr'unū actū slavonū dela Ieremia Movilă din 1603 se citește : «прогож и ви старосте да не имаєте владватъ въ того селѣ ни «глобници а ни дешѣбники», adecă : «de aceīa nicī voi, «starostiī, să nu supērați acelū satū, nicī globniciī, nicī de «șugubinariī» (*Archiva istor.* t. 1 p. 117). Intr'unū aședāmintū fōrte prețiosū dela Mironū Barnovski din 1628, scrisū romānesce, citimū : «îmblă di șugubinariī în tótă vrēmea

«de facū n'păştii a femeii și a fete de ómenii bunii și a sárace
«de facū pradă și i bagă în fieră»; apoi totú acolo mai depar-
te: «deșugubinariii ca să n'aibă a umbra pentru deșu-
«gubinele numai într'o lună pentru anú în luna lui Septem-
«vrie» (*Arch. ist.* I p. 175—6). Este învederatú dară că pe la
începutulú secolului XVII *deșugubină* și *deșugubinarú* însemnau
în legislațiunea română, celú puținú acea din Moldova, în-
tocmai cea ce peste o sută de ani era *șugubină* și *șugubinarú*.

Cuvintufú a fostú însă cunoscutú și 'n Țera-Románescă,
unde ne întimpină, sub forma lui cea corectă, deja în crisóve
dela Mircea celú Mare, bună óră: «ГЛОБА ЛИ СА ЦЕГЪ СЪТВОРИТИ
НИ ДОУШЕГОУБИНА», adecă: «de se va întâmpla glóba saú
dușegubiná» (Venelin, Влахо-Болгарскія грамоты, Petersb.
1840, p. 27).

Ei bine, în limba paleo-slavică ДОУШЕГОУБИНА vrea să đică li-
teralmente «perdere de sufletú», ДОУШЕГОУБЪЦЪ «perđetóru de
sufletú», serbesce ДУШОГЪБАЦ «perditor animae» (Karadžić, *Lex.*
ad voc.), dela ДУША «anima» și ГОУБИТИ «perdere». Publicândú
în *Archiva istoricá* așeđámintulú lui Mironú Barnovski despre
«deșugubine», eú amú indicatú acéstă etimologiă, atâtú de
simplă, deja la 1865; iar eruditulú episcopú Melchisedecú a
repetat'o apoi la 1869 (*Chronica Hușilorú*, p. 64). D. Cihac
însă a preferitú a se întemeia numai pe «Uricarulú» d-lui Co-
drescu.

Cu sufixulú -s'vo în locú de -ina, «dușegubina» figuréză în-
tr'unú crisovú dela Ștefanú celú Mare din 1472: «ДА ИМАЮТ
«НАШИ ГЛОБНИЦИ ОУЖАТИ НАМ НАШЪ ГЛОВОУ УТ ДУШЕГЪСТВО И УТ
«ВОЛОЧЕНІЕ ДУШКОУ», cea ce eú amú tradusú altă dată, luându-mé
literalmente după Miklosich (*Lex.* p. 182: ДОУШЕГОУБЪСТВО ho-
mucidium), prin: «ca să ıea globașii nostri pentru noi glóba
«ce ni se cuvine pentru morđii de omú și pentru rápirii de
«fete» (*Arch. ist.* I p. 124), dar unde vedú astáđi că *dușegub-*
stvo, chíarú prin punerea sa lîngă «rápirii de fete», póte să nu
fie «morđii de omú», ci mai curándú *deșugubină* din Mironú
Barnovski și Constantinú Mavrocordatú, adecă orı-ce rela-

ține nelegitimă între bărbat și femeie, considerată ca «perdere de suflet» din punctul de vedere al canoanelor bisericești.

În ce anume consista *dușegubina*, ni-o spune și mai lămurit un act de la episcopul Mitrofan al Hușilor din 1617, pe care multă vreme l-am avut în casa mea. Melchisedec îl traduce din slavonesce așa : « Scriem și dăm «scire cu această a noastră scrisoare pentru viața panului Dimitrie Goia, marele dvornic al țerei de jos, din târgul Hușii, ce de d-lui s'a cumperat, erau altele pentru *deșugubine* ce au dat omeni de bună voință lor pentru greșelile lor. «O viață la Dricu, ce o a cumperat d-lui cu dreptii sei bani «de la fiul reșosatului Bărboiu, ce a fost mare dvornic de țera de jos, și o viață de asemenea la Dricu, ce i-a dat o feciorul lui Pătrașco croitorul pentru o *deșugubină* ce a făcut cu o femeie, și de asemenea o viață de la Horjea, ce a fost vornic de Huși, care viață a fost luată de Horjea de la necesă făcătoare de rele, cari făcuse multe prădăciuni și au plătit capetele sale cu această viață, după acela Horjea a cădat cu o muier și a făcut o borțosă, și nu s'a putut îndrepta, ci a plătit *deșugubina* sa cu această viață; însă această viață era prețuită mai mult decât *deșugubina*, ci Dimitrie Goia marele dvornic s'a sculat și a pus omeni buni de au prețuit această viață cu cât au găsit omeni buni că trece peste această *gubină*, iară dvornicul i-a dat lui bani... galbeni gata; «și de asemenea o viață de la Ionașcu clobotarul, erau pentru vină de *deșugubină* pentru o femeie, și o viață de la Malin pentru o moarte de copil, etc.» (*Chronica Hușilor*, p. 65-6).

Este dară mai pe sus de orice îndoială, că *deșugubina* în vechea legislație română avea înțelesul bine determinat de «liaison sexuelle illicite».

Poporul însă, neavând nevoie de a conserva acest sens strictamente juridic al cuvântului, care nici nu se constată pentru *dușegubețu*, ci numai pentru *dușegubină*, a fost totodată condus pe nesimțite a suprima prima silabă. Vom

începe prin această supresiune. Din primitivul *duşegubină*, deja pe la începutul secolului XVII, precum am văzut, s'a făcut prin metatesă *deşugubină*. Inițialul *de* confundându-se cu prepozițiunea *de*, ca și când ar fi vorba «de şugubină», a fost menit să dispară. Confuziunea din partea poporului era aci cu atât mai firăscă, cu cât însuși d. Cihac cade în ea pe nesciute când citează după «Uricar» (t. 5 p. 270): «ori pâr-călabi, ori globnici, ori de şugubinari», în loc de: «deşugubinari», fiindcă inițialul *de-* i se păruse a fi o prepozițiune. Totu așa din turcul *dimişki*, neogr. *δουτσκιον* «satin de Damas», părinții nostri făceau *muşki*, luându pe *di-* drept prepozițiunea *de* (Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, t. 1 p. 224). În acest chip s'a născut *şugubină* și *şugubetșu*, din cari acest din urmă ne întimpină nu o dată în vechile tipăriture din Moldova, astu-fel că lesne putem să urmărim acuma sensul poporan al *şugubetșului*, după ce constatarăm mai sus sensul cel juridic al *şugubinei*.

Exemplele abundă în operele mitropolitului Dosofteu, cea mai sigură oglindă a graiului moldovenesc de pe la finea secolului XVII.

Așa în «Sinaxarul» dela 1683, t. 2 f. 43 v.: «odinioară un neguțătoriu cu aur multă trecîndu pre-acolé, l'au ucis un şugubățu (УДѢНЖВАРЖ ОУН НЕГЕЦЬТОРЮ КЪ АШ МѢАТЬ «ТРЕКЪНДЪ ПРѢКОЛА, АШ ОУЧИСЬ ОУН ШГРВЪЦЬ). Totu acolo, t. 1 f. 98 r., ne întimpină forma *şugubetșu* în loc de *şugubetșu*, dar cu același sens de «criminal»: «ѡрѡ ШГРВЪЦЬСЬ СЪ «ТШРВШЪ ШІ СЪ АНЦІХІМЪ...»

În «Parimiile» din același an 1683, partea I. f. 124 v., voind să arate că la păgâni «criminalii» invocau pe Saturn, Dosofteu dice: «Şugubetșii avé pre Cron, lătinéşte l' «chema Saturnus (ШГРВЕЦІЙ АВА ПРѢ КРАНЬ, ЛАТИНАМЕЛ КЕМА «САТШРНЕСЬ).» Și acolo de asemenea, afară de *şugubetșu* mai găsim forma cu *i*, fără schimbarea sensului, part. 1 f. 4 v.: «ce-taté cé cređutá Sionul, plină de gudețu, întru caré dereptaté au

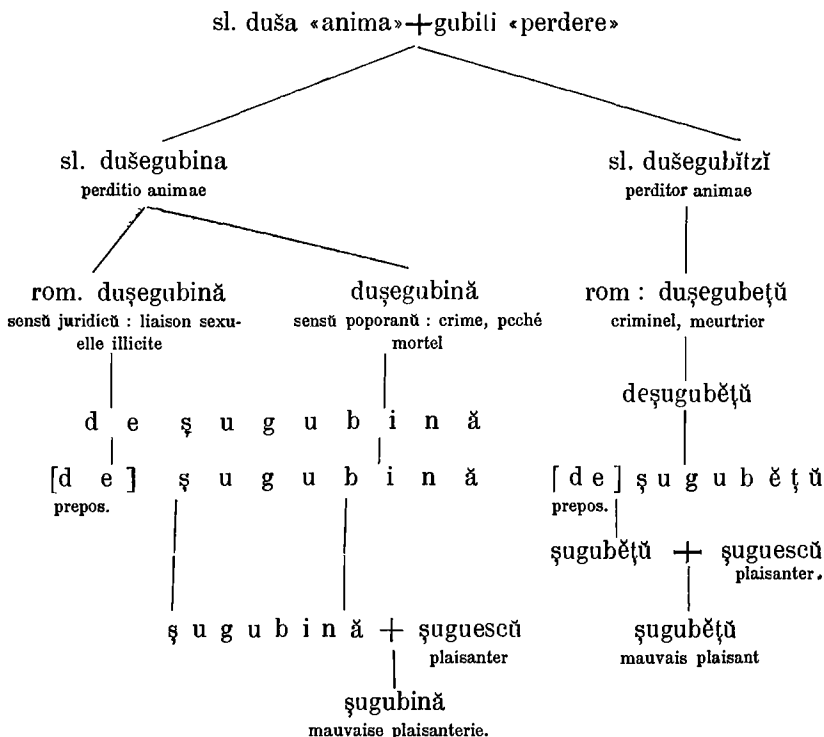
«adormitū într'însă, iară acmu'sū șigubețū (іаръ акмєсь ши-«гсбєць)».

În fine, în «Psaltirea» slavo-română dela 1680, Dosofteiu ne dă chiarū verbulū «a șugubeți» cu sensū de «a ucide», anume în psalmulū 105, f. 139 r. : «și să'n șugubeți «pămîntul lor în sînge (шѣ сз'ншгсбєцѣ ꙗзмѣнтєлє авр ꙗснѣ)», slavonesce : «но ѡ'кїѣна вьсть зємла...», lătinesce : «et interfecta est terra...», grecesce : «καὶ ἐφονοκτο-νῆθη ἡ γῆ...»

Acuma ce mai face d. Cibac cu etimologia d-sale dela *șugubă* «duplu»? Celū puținū, arū fi trebuitū să consulte «Vocabularulū» lui Costinescu, în care la pag. 578 arū fi aflatū o definițiune excelentă, care probéză că la Munteni, dacā nu s'a conservatū *șugubetū*, încai *șugubină* păstréză pînă astădî pe alocurî sensulū celū primitivū : «*șugubină*, crimă capitală, păcatū de mórte, crime, péché mortel». În Moldova, ca și 'n unele părți din Țera-Românescă, *șugubină* a scăduțū astădî mai multū la sensū de «mauvaise plaisanterie», ceia ce corespunde la Moldoveni lui «*șugubetū*» ca «mauvais plaisant».

Acestū sensū își are și elū rațiunea sa de a fi, datorindu-se anume întălnirii ambelorū cuvinte pe terenulū românescū cu vorba *șuguescū* «plaisanter», pe care Miklosich (*Die slav. Elem. im Rumun.* p. 53, cfr. *Lex. palaeosl.* p. 1139) o crede — lucrulū nu e încă sigurū—a fi de origine slavică. Puse alături în gura poporului, cuvintele *șugu-bină* saū *șugu-betū* și *șugu-escū* nu puteau să nu se influințeze reciprocamente, avēndū tótă aparința de a fi înrudite, ca și cândū arū diferi numai în sufixurî. În acestū modū, prin acea etimologiă poporană despre care noi amū vorbitū pe largū într'unū altū studiū (*Col. l. Tr. III* p. 544), sensulū de «plaisant», propriū numai vorbei *șuguescū*, s'a altoitū lui *șugubetū*, de unde a trebuitū să trecă și la *șugubină*. Să observămū că *șuguescū* și *șugubetū* sunt de o potrivă pré-puținū respândite în afară din Moldova.

Iată dară genealogia :

Deci, prin influința dreptului canonic serbo-bulgar, paleo-slavicul *dušegubina* «perdere de suflet» și *dušegubitzī* «perdător de suflet» s'au introdus în limba română, unde însă nu s'au înrădăcinat decât după o refacere totală curată românească în sens și în formă : printr'o ciocnire fonetică cu prepozițiunea *de* și printr'o ciocnire ideologică cu vorba *șuguescū*, astă-fel că pe ale noastre *șuguběțū* și *șugubină* numai studiul texturilor din secol în secol le mai poate readuce astăzi la prototipul lor străin.

Acuma, doue observațiuni finale :

1°. Să nu credă cine-va că legăturile sexuale nelegitime vor fi ajunsă numai în România a procura un venit fiscal, ba încă destul de important, mai cu sémă în Moldova, unde—dice cronicarul Urechia (*Letopis.* ed. I t. 1 p. 104; ed. 2 t. 1

p. 138) — cei doi vornici mari judecau «de morți de om și de șugubini», avându sub autoritatea lor o întregă droiă de funcționari speciali, meniți a adulmea aceste «perderi de suflet». Întocmai așa documentele spaniole din evul mediu menționează adesea globa «pro homicidio et pro fornicio» (Du Cange, *Gloss. med. lat.* ed. Carpent. t. 3 p. 371; cfr. Cibrario, *Econ. politica del medio evo*, t. 1 p. 345).

2°. Ca și *zglobiū* și atâtea alte vorbe române de provenință slavică, *șugubină* și mai ales *șugubățu* au aerul de a fi foarte vechi la noi și de a fi căpătate printr'un contact imediat cu Slavi, pe când în realitate ele datază cel mult din secolul XIV și se datoresc exclusivemente limbei oficiale a Bisericii. Nu suntem siguri dacă există măcar o dece cuvinte peste tot în graiul nostru poporan, cari să ne fi venit prin vre-un fel de înrudire sau cel puțin de intimitate etnică între elementul slavice și elementul român. Slavismii la noi sunt ca arabismii la Turci sau ca latinismii la Poloni...

NOVACESCIÎ.

BALADE POPORANE INEDITE DE PESTE CARPAȚI

adunate

de Dr. AT. MARIENESCU ¹⁾.

II.

GRUIA LUI NOVACŪ

și

FATA DE LATINŪ DE SUB RACHITA.

Colo 'n dél
In Staridél,
La cerdacu
Lui Novacu,

Este-o masă 'n patru colți,
De lungă de nouă coți,
Și e mândru poleită
Cu postavuri învălitate ;

(1) Vezi *Columna* No. 6 pag. 854-58.

(2) O variantă a acestei admirabile balade poporane s'a publicat în *Familia* 1871 Nr. 82.

Ș'astă masă e întinsă,
De mulți óspeți e cuprinsă,
Cât abia încap ei toți,
Că 'ndesată'i de nepoți,
De nepoți și veri primari,
Toți vînjoși și ómeni tari,
Și 'ndesată'i de surori,
Verișóre și nurori,
Ca păharele cu florí.

Dar' la masă cine'mă șede?
Novac cel bĕtrán se vede
Cu frate-seu Radivoiu,
Ómeni de'i vechi amîndoi;
Și toți mîncă, și toți beu,
Numai Gruia eată reu,
Că-i negru de supĕrat
Și-i cu sufletu 'ntristat.

Dar' Novac cînd ilu vedea,
Cătră Gruia-așa ȓicea :
«—Verișorii dragi d'ai tei
Și dragi nepoței mei,
Toți se veselesc și beu,
Numai tu, taichii! cați reu,
Niçi nu beí, niçi nu mînânci,
Ci suspini și te usuci;
Ce ești, taichii! supĕrat ?
Aú ȓi-e voe de 'nsurat ?»

Gruia trist îi respundea :
«—Fire-ar după voia mea !
Eú mi-s, taică, de 'nsurat,
Că mustéța mi-a 'nfiat,
Și toți virstniceii mei
Aú acuma coconei
Și îi pórtă 'n brațe cu ei,
Numai eú, taică-am remas
Să-mi petrec tot în necaz,
Să fiú în sát de miraz
Și de risul fetelor,
De vorba nevestelor !»

Cînd Novac îl auȓia,
Cu máhnire îi grăia :
«—Auȓi, taichii! puiul meú,
Să te lași de gîndul teú ;
C'am gîndit eú la 'nsurat,
Noă țĕri am și umblat,
Noă țĕri tót romănesci
Ca să te căsătorești,—
De potrivă'ȓi n'am aflat,
Că nu ești de însurat :
Tóte fetele te bat !»

Gruia, cînd l'a auȓit,
Tot mai reu s'a necăjit
Și din gură i-a grăit :
«—Să creȓi, taică, că-s fecior
Cu-orí-ce fată să mă 'nsor !»

«—Décă, Gruia, ești fecior
Și ești vrednic să te 'nsor,
Ean să-mi tei o săbiórá
Șă mi-o faci o cununórá :
Cu dinȓi s'o 'ncovi 'n două !»

Gruia din scaun săria,
Săbióra 'ncoviia,
Lui Novac așa îi grăia :
«Décă-s bun de 'ncoviát,
Voiu fi bun și de bĕrbat !»

Și Novac atunci zîmbia,
Sta pe gînd și socotia,
Și lui Gruia îi ȓicea :
«—Bine dar ; te-oiu însura,
Décă tu imi vei lua
Mie norișórá
ȓie nevestiórá
Pe cea fată de Latin,
De Latin de moș bĕtrán !
La marginea mĕrilor,
La poiana codrilor,
Sub o tufă de răchită
Fata zace adormită

Cu costiță învălîtă;
Să te duci și să ți-o veđi,
Inșă vremea să n'o perđi,
Ci din somn să o trezesci,
Și de-ți place, s'o pețești...
Dar' nu ești de înșurat :
Tóte fetele te bat !»

II.

Gruia nici măi răspundea,
Ci în staul se grăbîa,
Și-și scotea un călușor
Ca un mánz de sprinteior,
Care cure iepuresce
Și s'aruncă ogăresce,
Și el bine 'l înșela,
Paloșul și'l măi lega,
Ș'apoî iute 'ncăleca.

Și mergea el, tot mergea,
A noua ți ajungea
La marginea mărilor,
La poîana codrilor;
Și pe fată o ochîa,
De pe cal se scoborîa.
De un arbore-l lega,
La răchită se ducea,
Și pe fată o vedea :
Inima îi tresărîa,
Mintea pe loc îi stetea
Și de ea reu se spărea !

Apoî sta și cugeta :
O va deștepta saú ba ?
Decă nu și-o va peți,
Tatăl seú ce va gâdi ?
Dară inima'și călca !
Cu piciorul o lovîa
Și din graú aș-a-î grăia:
«—Că nu-î vreme de dormit,
Ci e vreme de 'mpistrit,
Ș'am cu tine de vorbit !»

Și cea fată de Latin,
De Latin de moș bătrân,
Incepea de se trezia
Și din trup se măi lungîa :
Gruia-atuncîa se spărea
Și de frică tremura,
Par' că friguri îl prindea !
Ea 'ncepea de se scula,
Din culcuș se ridica :
Dómne, gróznică era !
Că-î e capul
Cât calpacul,
Și e lată pela frunte
De trei palme cam mărunte :
Sprincenele ca fuiórele,
Ochîi marî ca tăfererele,
Buzele ca clisele,
Dinții ca cosórele,
Măselele ca pivele;
Și de șépte palme 'n pept,
Și pe-atâtea înderept;
Mănele-s ca bernele,
Unghiele ca secerele,
Picíórele ca bolvanele;
Iară pėru-î despletit
Măi tot trupul i-a 'nvălit :
Măi grozavă-î decăt mórtea,
Măi uritá-î decăt nóptea !

Când la Gruia ea privîa,
Se vedea că se mânia,
Și atuncea-î cuvînta :
«—Heî voînice, dumnéta
Ce la mine ai venit ?
Ți-ai pus gâdul la perit ?
Cum vreî dar' să ne luptăm ?
Aú în luptă ne luăm ?
Aú în săbii ne tăiăm ?»

Gruia când o auđia,
Íi părea că amorîia,
Dară totuși îi grăia :

«—Să ne luăm pept la pept
Ar fi doră mai drept :
Săbile-s înșelătore,
De vieți repunătore,
De țării ascundătore !»

Fata în palme schipă,
Mănicele-și sufulca,
Cu un paș la el era,
Și din graiu așa-î grăia :
«—Țipă-ți sabia din mână,
Să cercăm țaria 'n vînă !
Și te ține voinicesc,
Să te-apuc un pic fetesce !»

Mănile pe el punea,
Și în brațe mi'l strîngea
De ósele 'i pîrăia,
Și-î sunară pe sub pele
Ca un burduș cu-alunele !
Apoi sus mi'l rădica,
La pămînt mi'l arunca,
Pînă 'n genuchi 'l băga !

Gruia 'n brațe-î se perdea :
Reci fiori îl coprîndea,
Sângele-î din nări curgea,
Ochii i se 'mpăngină;
Dar' de iclén ce era
Cu-umilire se ruga :
«—Mai slăbesce-un pic cumine,
Că de când mă lupt cu tine,
Calul ierbă n'a păscut,
Calul apă n'a beut !»

Dară fata-î pólă lungă,
Pólă lungă, minte scurtă :
Pe Gruia mi'l slăbăia,
El la cal mi se grăbăia,
Și în șea se arunca,
Calului pîntenî îi da,
Și uita de-a'l deslega :
Ș'apoi calul ca nerod
Imi pleca cu lemn cu tot !

III.

Iar Novac ce mai făcea ?
El pe gânduri se punea,
Și'ncepea de se teme
Că cea fată de Latin,
De Latin de moș bētrân,
Pe Gruia 'l va strica;
Și în calea lui pleca.

Când pe Gruia 'l întalni,
N'a putut de-a'l mai opri :
Par' că calul i-a turbat;
Și Novac l'a întrebat :
«—Sau că curi ca să ajungi ?
Sau că fugi ca să te-ascunzi ?»

Gruia-abia se mai oprîa,
Și 'n necaz îi respundea :
«—Fire-aî, taică, n'ai mai fi!
Că nu'i fată de-a peți !
De-ar fi tóte ca și ea,
Dracul s'ar mai însura !
Nu m'ai mînat să mē'nsori,
Ci m'ai mînat să m'omorî !»

Și Novac atunci zîmbăia,
Bine séma o sciea,
Și din graiu așa 'i grăia :
«—Nu ești, taichiî! de 'nsurat:
Tóte fetele te bat!
Dară dă-mi tu calul mie :
Taica să-ți arete ție,
Cum o 'nvinge într'o luptă
Și mi-î face mórte cruntă !»

Caii atunci își schimba,
Cătră fată se grăbăia,
Gruia cât-va tremurând,
Dar' Novac tot fluerând,
Codri'n urmă-î resunând.
Și Novac când ajungea,
De pe cal se scoboria,

De-arbore mi'l p ip onia;
 Și aflând'o adormită
 In cosiță învilită,
 Cu piciorul o boldia,
 Șapte pași o asviră !
 Fata că se deștepta,
 Iar' Novac îi cuvînta :
 «—Scolă, fată, la resoău
 Să luptăm noi amîndoi !
 Vin te luptă cu bătrânul,
 Nu sta 'n glumă cu copilul !»

Fata iute se scula,
 Cu restita întreba :
 «Sevai, tu Novac bătrâne,
 Te-ai urit să mai mînci pîne ?
 N'ai făcut socota bine
 De-ai pornit cu reu la mine !
 Cum vrei dar să ne luăm :
 Aă în luptă ne luptăm ?
 Aă în săbii ne tăiam ?»

Și Novac atunci ăicea :
 «—Dacă-î după voia mea,
 Luptă dréptă să luptăm
 Ca taria s'o cercăm !»

Dar' nici vorba și-o gata
 Pină fata-l apuca,
 Și 'ncepea de-a se lupta :
 Pe Novac reu îl stringea
 De sudorile 'i curgea,
 Ochii d'un pumn îi ieșia !
 Când Gruia îl vedea,
 Spăimîntat se repeăia
 Cu cel paloș pîn' la ea ;
 Dar' Novac îl ocăria :
 «—Că n'am plecat la fugit,
 Ci-am ajuns la biruit;
 Bagă-ți paloșul în tēcă,
 Că nu-î ea ca să mă 'ntrecă !
 Hei ! tu fată de Latin,
 De Latin de moș bătrân,

Mă strîneseși cam muieresce,
 Să te prind eă bărbătesce,
 Să veți bătrânețele
 Că 'ntrec tinerețele !»

Ei cercară-a se trînti,
 Nu putur'-a se clinti,
 P'urmă fata-î cuvînta :
 «—Dă bătrâne dumneta
 Mai nainte de ce-oiă dal»
 Dar' Novac o îmăbia :
 «—Se n'ai tocmai grijea mea.
 Dă nainte dumnéta !»

Fata-atuncia 'l apuca,
 În pămînt pėriū îi da,
 Pină 'n genuchii îi băga ;
 Dar' Novac mănios striga
 «Fiă scrófă mama ta,
 Slab mai poți a te lupta !»
 Și atunci se opintesce,
 Din pămînt se șerpuesce,
 Cu tării o trîntesce,
 Șapte coste de'i frîngea,
 Mațele de-î corăia !
 P'urmă iar' o rădica
 Și de nouă o arunca ;
 Tot așa, așa ținea
 Pină sorele sfinția,
 Fata-atuncia mai slăbia,
 În pămînt el o băga,
 Pină 'n gușă-o afunda,
 Și din gură-o blăstema :
 «Să-mi mori fată de Latin,
 De Latin de moș bătrân !»
 Iute paloșul scotea,
 Capul fetei mi'l cionta
 Și la Gruia-l arunca ;
 Dară Gruia când vedea
 Că din limbă flechetia,
 Din măsele că scrișnia,
 De trei pași napoi trecnia ;

Iar' Novac așa'i ȃicea :		Capu 'n el il rădica,
«—Număi capul i-a sărit,		Și atunci încăleca,
Trupul pe loc i-a udit !...		Cu Gruia-a cas' pleca,
Nu ești, tăichii ! de 'nsurat :		A casă să povestescă
Tóte fetele te bat !»		Astă horă voinicescă,
Novac paloșu 'mplânta,		La boeri ca dumnévóstră !

MANUSCRIPTULŪ ROMANESCŪ DIN 1574

AFLĂTORŪ LA LONDON ÎN BRITISH MUSEUM.

DESCRIERE ANALITICA

DE

B. P. HASDEŪ.

(Urmare. — Veđi Nr. 2, 3, 4, 5, 6 și 7—9)

III.

ISTORIA INTERNĂ.

Aci vomŭ examina :

a) Raportulŭ Evangliarului din British Museum cãtră tóte cele-l'alte texturi evangelige române, pe câte le cunoșcemŭ, tipãrite pînă la finea secolului XVII ;

b) Particularitãțile linguistice ale acestui monumentŭ.

Și decî mai întãiu :

a) Istoria internă literară.

Avemŭ la dispozițiune urmãtorele edițiuni ale Evangliarului, totale sau parțiale, anterióre anului 1700 :

1° «Carté ce se chêmâ Eyagghelie cu invățaturã», de dia-

conulŢ Coresi în asociaŢiune cu doi preuŢi din BraşovŢ, tipărită totŢ acolo între 1580—81, in-f.;

2°. «Carte romănescă de învăŢatură dumenecele preste an», de mitropolitulŢ VarlamŢ alŢ Moldovei, Iaşii, 1643, in-f.;

3°. «NoulŢ TestamentŢ sau împăcaré au légé noao a lui Is. Hs.», de ieromonaculŢ Silvestru, BělgradŢ (Alba-Julia), 1648. in-f.;

4°. «Bibliia adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi şi ale cei noao lége», Bucuresci, 1688, in-f.

AlăturândŢ texturile, începemŢ prin a constata, că acelŢ dela 1648 şi acelŢ dela 1688 nu oferă nici o asemănare cu alŢ nostru. Iată unŢ şirŢ de specimene, pentru cari alegemŢ într'a-dinsŢ pasage ce-va mai lungi :

1574 :

Mat. V. 29—30 : Să ochiul tău dreptŢ să-blăznéşte-te, ia'lŢ şi 'l lépădă dela tine ; mai bine-Ţi e să piară uin mădulariŢ al tău, nu totŢ trupul aruncatŢ să fie în matca focului. Şi să te măna ta săblăznire deréptă, tae-o şi o aruncă dela tine; mai bine-Ţi e să piară un mădulariŢ al tău, nu totŢ trupul . . .

1648 :

Deci să te va opăci (sc. : săblăzni) ochiul tău cel drept, scoate'l Ţ şi'l lăpădă dela tine, că mai bine'Ţ ia-ste ca să piăae unul diin mădularele tale, decât tot trupul tău să fie aruncat în focul gheennii. Şi să te săblăznéşte măna ta deréptă, tae-o şi o lăpădă dela tine, că mai bine-Ţi e ca să piăae unulŢ din mădularele tale, decât tot trupul tău să s'arunce în ghe-enă...

1688 :

Iară de te va blăzni ochiul tău cel dreptŢ, scoate'l Ţ şi'l lépădă dela tine, că mai bine e Ţie ca să piară unul den mădularele tale, şi nu tot trupul tău să să bage în gheena. Şi de te săblăznéşte măna ta diréptă, tae-o şi o lépădă dela tine, că mai bine e Ţie ca să piară unul den mădularele tale, şi nu tot trupul tău să să arunce în gheena . . .

Mat. V 39—41 : Să te neşine lovire în buca deréptă, întorce lui şi alaltă; şi să vrure

Să te-are lovi cme-zului de-a derépta, întoarce lui şi céia-

Cel ce-Ţu va da palmă preste falca ta cé diréptă, întoarce lui şi céialtă; şi celui ce va să

să se judece cu tine și veșmântul tău să ȳa, lasă lui și cămașa; și să te neștine luare cu sila o milă, pasă cu nusul doao...

Mat. VI. 14-16 : Să amu lăsare tu oamenilor greșalele lor, lăsava și voao tatălú vostru deîn ceri; e să nu lăsare tu oamenilor greșalele lor, nece tatălú vostru deîn ceri lăsava voao greșalele voastre; e cându vă postiți, nu fiți ca acoperiții ce se întristéză....

Mat. VII. 9-II : Sau cine de voi ȳaste omú, ce elú, să ară cére fiúlu lui pâine, au doară piatră da-va lui? sau de va cére péste, doară șarpe da-va lui? De amu voi, hitléni fiindú, știți daré dulce a da feciorilor voștri, cu câtú mai vrătos tatălú vostru deîn ceri dá bunătate?...

Mat. XIII. 37-9 : Cine sémână cé sémânța bună, ȳaste fiúlu omenescú; e agrul ȳaste lumé; e bună sémânța, aceșté sântú fii împără-

l'altá; și cine va vré să sâ părăscá cu tine și veșmântulú tău să ȳa, lasă și celú de suþra; și să te-are sili cine-va o milă de loc, pasă cu el doao...

Să veți erta oamenilor greșalele lor, erta-va și voao tatál vostru cel diîn cerú; ȳarâ să nu veți erta oamenilor greșalele lor, nece tatál vostru nu va erta voao greșalele vóstre; darâ cândú postiț, nu fireț ca cei fâțarnici triști (*sc.* : mǎhniț) că'ș smolescú fața lor...

Sau cine ȳaste dentru voi om, dela carele are cére feciorul lui pâine, au da-i va lui piatră? și de are cére péste, au sérpe i va da lui? Decí, fiind voi rǎi, știțú da bune fiilor voștri, darâ cu câtú mai mult tatál vostru celú diîn cerú va da bune celorú ce cer dela elú?...

Cela ce sémână sémânța bună, ȳaste fiúlu omenescú; ȳarâ agrul ȳaste lumé; sémânța cé bună, aceșté sântú fii împărății;

să părăscá cu tine și veșmântul tău să ȳa, lasă lui și înbrăcăminte; și care te va podvodári o milă de loc, pasă cu el doao...

De veți lása oamenilor greșalele lor, lăsava și voao tatál vostru celú cerescu; ȳarâ de nu veți lása oamenilor greșalele lor, nici tatál vostru nu va lása voao greșalele voastre; și cândú postiți, nu vă faceți ca cei fâțarnici posomoráți, că'ș stricá fetele lorú...

Sau cine ȳaste dentru voi om, carele, de va cére feciorul lui pâine, aú da-i-va lui piatră? și de are cére péste, au șarpe i va da lui? Decí, fiindú voi rǎi, știțú dári bune a da fiilor voștri, cu câtú mai multú tatál vostru cel den cerú va da bune celor ce cer dela elú?...

Cela ce samână sémânța bună, ȳaste fiúlu omenescú; ȳarâ țarina ȳaste lumé; și sémânța cé bună, aceșté sântú fiii împărăției; ȳa-

teşti; e plévele sântü fii
nepriitorîului; e vrăj-
maşul ce o sémnă ias-
te dracul; e seceră-
ciună, sfrăşitul vécului
iaşte; e secerătorii, în-
gerii sântü....

iară neghinile sântü
fi hichanului; İara
vrăjmaşul ce le să-
măna pre İale İaste
diiavolul; secerătura
sfărşeniİa vécului İa-
ste; İarā secerătorii în-
gerii sântü...

rā neghinile sântü fii
hiclénului; İarā vrăjma-
şul cela ce au sămă-
natü pre İale, İaste dia-
volul; İarā secerătura
sfărşeniİa vécului İaste;
İarā secerătorii İngerii
sântü...

Mat. XVIII. 15-17 : E să gresire ũie fratele
tău, pasă şi oblicéşte
elü adinsere şi acela
singurü ; şi să te ascul-
tare, afla-veri fratele
tău; e să nu tine ascul-
tare, İa cu tine İarā u-
nul sau doi, că deİntre
rostorele a doi sau a
trei mărturii sântü totü
graİul ; e să nu ascul-
tare ei, spune la besé-
recă ; e să de besérecă
İncepurā a nu socoti,
fie ũie ca uin păĝānū...

İarā să greşi fratele
tău ũie, pasā şi cİartā
pre elü İntre tine şi İn-
tre elü sāngurü : să te
va asculta, aİdobāndit
pre fratele tău; İarā să
nu va asculta pre tine,
mai İa lāngā tine İncā
unul sau doi, că deİn
ĝura a doi au a trei
mārturii să İntāreşte
tot cuvāntulü ; İarā să
nu va asculta şi pre ei,
spune sāborului ; İarā
de nu va asculta nece
sāborulü, fie ũie ca
unü păĝānū...

İarā de va greşi fra-
tele tău ũie, pasā şi cİar-
tā pre elü İntre tine şi
İntre elü sāngur : de te
va asculta, aİ dobāndit
pre fratele tău ; İarā de
nu va asculta, mai İa cu
tine İncā unul sau doi,
că pren ĝura a doi au
a trei mārturii va sta
tot cuvāntul ; İarā de
nu va asculta şi pre ei,
spune sāborului; İarā
de nu va ascul[ta] nice
sāborul, fie ũie ca cel
pāĝān...

Marc. III. 24-7 : De
va İnpārāİiİa de İa-şi
İnpārİi-se, nu poate sta
İnpārāİiİa acēİa ; şi de
va casa de İa-şi İnpār-
İi-se, nu poate sta acēİa
casā ; şi de va dracul
scula-se, İnsuşi de e-
luşi İnpārİi-se, nu poa-
te sta, ce frāşenie are :
niİaenē nu poate va-
sele tarelui să İntre İn
casa lui să İapescā, de
nu va le a İntaİu tarele,

Şi macarü şi İnpā-
İāİiİa de sā va İnpār-
İi, nu poate sta İnpā-
İaİiİa acēİa; şi macarü
şi casa de sā va İnpā-
İechē, nu poate sta
casa acēİa ; asa şi sa-
tana de sā va scula
pre sine şi sā sa İn-
parechİİaze, nu poate
sta, ci are sfrāşānie :
nu poate nime vasele
celü tare, İntāndü İn
casa lu , să le jāhu-

Şi İnpārāİiİa de sā
va İnpārİi pre sine, nu
poate sta İnpārāİiİa a-
cēİa ; şi mācar casā de
sā va İnpārİi pre sine,
nu poate sta casa a-
cēİa ; şi satana de au
stāİut pre sine şi s'au
İnpārİit, nu poate sta,
ce are sfrāşenie : nu
poate nimeni vasele
celü tare, İntāndü İn
casa lui, să le jāhu-
İascā, de nu va lega

și atunci casa lui pră-
da-va...

iască, de nu va lega
întâi pre cel ă tare,
și atunci casa lui va
jăhui....

întâiu pre cel tare, și
atunci casa lui va
jăfui...

Luc. VII. 1-4 : În
vrémé acéia vine Is. în
Capernaumă ; uîn vătahă
oare-carele, u robă bolia
rău, vré să moară, ce-i era
lui cinstit ; auzi de Is. ; tre-
méseră cătră'nsul bătrâ-
nii ovrești, rugară elă ca
să mérgă să măntuiască
robul lui ; ei méseră cătră
Is., rugară elă, grăiră...

Îară cum sfârși toate
cuvintele lui întru au-
ziré oamenilor, în-
tră în Capernaum ; iară
sluga unui sutaș era bolnav
de muriré, carele-ă era
lui dragu ; iară el auzind
de Is., trimise la el bătrâ-
nii Iudeilor, rugând pre
elă să vie să vindece sluga
lui ; iară ei veniră cătră
Is., rugară pre el foarte,
zicând...

Îară de vréme ce sfârși
toate cuvintele lui întru
auziré oamenilor, întră
în Capernaum ; iară sluga
unui sutaș bolnav fiind vré
să moară, carele era la elă
cinstit ; și auzind de Is.
trimise la elă bătrâni Iude-
ilor, rugându pre el ca să
vie să măntuiască pre sluga
lui ; iară ei venindă cătră
Is., rugară pre elă foarte,
zicându...

Luc. VII. 11-16 : În
vrémé acéia mergé Is. în
cetate ce se chema Nain,
și cu nusul mergé ucenicii
lui mulți și nărod mult ; și
ca se apropiară cătră poarta
cetăției, și iată purta uîn
mortă, fecior născută un
mumăniei lui, și acéia era
văduo, și nărodul cetăției
multă cu ă ; și văzu ă Dom-
nul, și milă-i fu de ă, și
zise ei : nu plănge ; și se
apropie, pipăi-se de pată ;
purtătorii stătură ; și zise
tănărului : ție grăescă,
scoală ; și șezu mortul și
începu

Și fu a doo zi, mergé în
orașul ce se chema Nain,
și cu ucenicii lui mulți și
mulțime multă ; iară cum
se apropiară poarta orașului,
și iată ducé un mort care
era numă un născut mu-
mei sale, și ă era văduo,
și mulțime multă de în oraș
cu ă ; și văzând pre ă Dom-
nul, i să féce milă de ă,
și zise : nu plănge ; și
apropiindu-să să atinse de
săcriu, iară ceia ce'lă ducé
stătură ; și zise : voinice,

Și fu a doo zi, mergé în
orașul ce se chema Nain,
și cu elă mergé ucenicii
lui destui și mulțime multă ;
iară cum se apropiară poarta
orașului, și iată săscoté
afară un mortă un născut
fiu mumei lui, și ă era
văduo, și mulțime multă
den oraș cu ă ; și văzându
pre ă Domnul, i să făcu
milă de ă, și zise : nu
plănge ; și apropiindu-se
să atinse de coșciugă,
iară ceia ce'lă ducé stătură ;
și zise : voinice, și șazu
mortul și în-

a grăi; și'l déde elū
mumăniei lui; luară
frică toți, și slăviia
Dumnezeu, grăiia că
prorocū mare sculă-se
întru noi și cercetă
Dumnezeu oamenii lui...

ție zicū, scoală; a-
tuncé șazu mortulū și
incepu a grăi; și'lū
déde pre elū mumei
lui; și-ī luo frică pre
toțū, și slăviia pre
Dumnezăū, zicând :
cu adevărū prorocū
mare s'au sculatū în-
tru noi și socoti Dum-
nezăū pre oamenii săi...

cepu a grăi, și'l déde
pre elū mumei lui; și
luo frică pre toți, și slă-
viia pre Dumnezău, zi-
cândū : că prorocū
mare s'au sculatū întru
noi și cum au socotit
Dumnezău pre noro-
dulū lui...

Luc. VII. 24-7 : In-
cepu a grăi Is. cătră
nărodū de Ioannū : La
ce mersetū în pustie să
vedeți? aū trestie de
vântū plecată? dară la
ce mers'ați să vedeți?
au omū în veșminte
moi înbrăcatū? aceia
ce-sū în veșminte slă-
vite și înbrăcate, în-
tru împărății sântū;
dară la ce-ați mersū
să vedeți? au prorocul?
adevărū grăescū voao :
și mai mare de proroc
acesta ăaste, de elū
scrisū ăaste : ăatā eu tre-
mite-voi ăngerul mieu
naintē fēței tale...

Incepu a grăi mul-
țimei de Ioanū : Ce ați
eșitū în pustie a ve-
dé? trestie de vântū
clătinată? dară ce ați
eșitū a vedé? omū în
veșminte moi înbră-
cat? ăatā carii să în-
bracā în veșminte
scumpe și în dulceți
trăescu, în curțile cra-
ilorū sântū; dară ce
ați eșit a vedé? pro-
rocū? adevărū zicū
voao, că mai mare
decătū prorocul aț vā-
zut; acesta ăaste de
carele e scrisū: ăatā eu
trimiț solul mieu ăna-
intē fēței tale...

Incepu a grăi mulți-
mei de Ioanū : Ce ați
eșitū în pustie a vedé?
trestie de vântū clătin-
du-să? dară ce ați eșit
a vedé? omū în veș-
minte moi înbrăcat?
ăatā cei cu veșminte
slăvite și în desfătă-
ciune fiindū, la împără-
ții sântū; dară ce ați
eșitū a vedé? pro-
rocū? adevăr zic voao :
și mai multū decătū
prorocū; acesta ăaste
de carele e scrisū : ăatā
eu trimiț solul mieu
ănaintē fēții tale...

(va urma)

ORIGINEA FAMILIEI CALIMAHŪ

DOUĂ ACTE

comunicate de

TEODORŪ CALIMAHŪ.

Interesanta cronică moldovenescă a spătarului Canta (*Lctopiscŭte*, ed. I, t. 3 p. 183), vorbindu despre Domnia lui Ioanŭ Teodorŭ Calimahŭ űice între cele-l'alte :

«Acestŭ Domnŭ aŭ fostŭ din părinŭi feciorŭ lui Teodorŭ Calmășulŭ, carele aŭ fostŭ din maziliŭ ceŭ de gŭos ; patria lui aŭ fostŭ în űinutulŭ «Orheiului...»

Stimatulŭ nostru amicŭ d. deputatŭ Teodorŭ Calimahŭ a bine-voitŭ a ne comunica în originalŭ, dintre documentele sale de familiă, următorele doue acte, cari pe de o parte confirmă originea curatŭ românescă a acestui nēmŭ, ajunsŭ la tronŭ prin nesce adevărate merite, dar care în acea épocă a grecizării oficiale a Romăniei fusese silitŭ de a se preface din Calmășŭ în Kalimake, iar pe de altă parte rectifică pasagiulŭ de mai susŭ din Cronică, arătându-ne că cuibulŭ Calmășilorŭ era în Bucovina la Câmpu-lungŭ, iar nu la Orheiŭ în Basarabia.

Red.

I.

Ion Grigorie Ghica Voevod milostitu boűitu gospodarŭ zemli Moldavskoi, facem űtire cu acéstă carte a Domniŭ mele tuturor cui se cade a űti, pentru satul Stănceűtiŭ dela ocolul Botoșenilor, care satu aŭ fostu a lui Dumitrașco Stroiciŭ Spătar dela părinűii sēi ; űi Stroici Spăt. mai în trecuűi anŭ aŭ fostu zălojit acel sat la *boiērul nostru Toader Calmășul* (Калмаша) *Vornecul de Câmpul-lungu*, dreptu 100 lei bani gatr. apucându-se cu zapisŭ pînă într'unŭ anŭ ca să deă baniŭ și să'șŭ scótă satul, și trecēnd câűű-va anŭ, elŭ baniŭ n'aŭ mai dat. Iară acmu în Domnie nōstră apucând Toader Calmășulŭ Vorneculŭ pe Stroiciŭ Spăt. ceruű'aŭ ca să i deă baniŭ cu dobânda lor, jălu-

ind Toader Calmășul cum acei bani 100 de lei l-au fostu luat dela un Turcu neguțitoriu, și neputându Stroiciu ca să mai dea banii, s'au suit camăta întocma cu capetele, și au dat 200 lei la neguțitoriu de unde luase acei bani, și din venitul moșiei încă nimică n'au luat, fiind o moșie fără venit. Deci stând ei la gîudecată la Dumnelor boierii cei mari, așe li s'au curmat gîudecat ca să rebde Calmășul de dobânda banilor și Stroici de venitul moșiei, și să dea Stroiciu banii drepti 100 de lei lui Toader Calmășul; ce ne avînd Stroici banii să dea, au scos acel sat la vîndare și l'au vîndut acel satu boierului nostru cinstit și credincios Dumisale Sandului Sturze Vel Vist. dreptu 150 de lei, ș'au plătit banii Vornecului Calmășului acei 100 de lei ce au fostu datoriu; numai Vornecul Calmășul plîngîndu-se de mare pagubă ce au tras din pricina lui Stroici, că este păgubaș de 100 lei dobânda banilor, ș'ar hi mai cu dreptate să rămăie tot la dînsu acestu sat cu prețul ce s'au vîndut, l-au învoitu și Dumnelui Vel Vist. și au priimit de l-au întorsu banii Vornecul Calmășul acei 150 de lei ce au fostu datu Dumnelui, și au rămas satul Stăncestiî dréptă cumpăratură la Toader Calmășul Vornecul, precum am vedut și zăpisul lui Stroici care l'au dat Dumnelui Vel Vist. și sîmnat din dos și cu slova Dumiséle Visternicului, scriind cumcă și-au luat banii deplin dela Vornecul Calmășul și l-au dat satul, care zăpis dacă l'am vedut, și Domnie mea am cređut; și am datu și am întărit de mai sus numitului boierului nostru lui Toader Calmășul Vornecul pre acel de mai sus pomenit satul Stăncestiî, cu vecini căți s'or afla de baștină acelu sat, pecum scrie zăpisul lui Stroiciu, ca să-l fie lui și dela Domnie mea dréptă ocină și cumpăratură și uric de 'ntăritură cu tot hotarul și cu tot venitul neclătit și nerușit stătoriu în veci, și nime altul să nu se amestece piste acéstă carte a Domniî mele.

Létu ⁷²³⁸~~19~~27 Septemvrie 28

Io Grigorie Ghica Voevod.

II.

**Cu mila lui Dumneḑeu Ion Constandin Mihaiŭ Gehanŭ Racoviḑa
Voevod Domnŭ țerei Moldovei.**

De vréme ce dumnélui *Ianachie Calimache* (КАЛИМАКЕ) ce au fostŭ *Marele Tărdziman*, fiind că au slujitŭ mai înainte vréme la Pré-inălțata Pórtă la multe trehuință și folosul țerei, iată darŭ avéndŭ Dumnélui la țară acésta săliștea Stănțești și Epurenii dela ținutul Botoșeni, 150 vite și 500 oi și 1000 stupi cu baniŭ Dumisale cumpérate, să aibă pace vitele de cuniță când s'ar întâmpla să fie, oile de goștină și stupii de desetină, cu nici un fél de dare să nu se supere. Așjderea și pentru 20 ómenii streinii dintr'alte părți de locŭ ce va avé, acei ómenii încă să fie ertați de birŭ și de tóte dările și angariile orî-câte ar fi pre altă țară, niméruŭ nemică să nu dea ; și să fie în pace de conace, de podvozi, de cherestea, de cai de olacŭ și de alte beilicuri de tóte, cu nemică să nu se supere; și pentru ca să fie ei cunoscuți dentr'altă țară, li se vorŭ da și peceluituri roșii scrise pe féțele lor; și pe drépte bucatele lor ce vor avé acești ómenii, oi vor da goștina de óie câte 4 parale, și la cuniță încă vor scuti de omŭ câte 3 vite, nice unŭ banŭ cuniță nu vorŭ da. Dreptŭ aceea poruncimŭ Domnia-mea Dumilor-vóstre boierii și voué slujitori carii veți umbla ori cu ce féllu de slujbe a Domniei méle la acel tinutŭ, vedénd testamentul Domniei méle toți să urmați după cum poruncimŭ mai sus, întru nemică nice un félŭ de supérare să nu dea la nice unele de câte poruncimŭ mai sus. Că cine s'ar ispiti a face mai multŭ supéră p'aste acest testamentŭ a Domniei méle, unii ca aceia cu grea certare se vor pedepsi. Într'altŭ chipŭ nu va fi. Și poftimŭ și pre alți luminați Domni, pre cari Dumneḑeu va alége în urma nóstră a fi Domnŭ și stăpânitoriu țerei Moldovei, ca mai virtos să întărăscă pentru a lor vecnică pomenire.

Ion Constandin Voevodă.

Locŭ de pecete

Létu $\frac{7259}{1751}$ Iulie 28

NU E IN TÓTE ȚILELE PASCILE

ORIGINEA CREȘTINISMULUI LA ROMÂNÎ

de

B. P. HASDEÛ.

Cândü și cumü s'a întrodusü creștinismulü la Români? étã o întrebare, la care texturile curatü istorice nu ne respundü mai nemicü saü abia ne respundü în doui peri, dar pe care o póte lumina pe deplinü studiulü comparativü alü grafulü nostru.

Scumpulü meü amicü George Chițu, în notele sale filologice despre «Cuvintele creșline în limba română» (*Col. l. Tr.* III p. 452 etc.) sfășiã cu multü spiritü și cu o remarcabilã agerime de cugetare aserțiunea d-lui Cihac, cumü-cã străbunil noștri aü fostü creștinați prin ucenicil faimoșilorü Cirilü și Metodiü. Eü din parte'mi më voiü mărgini a scãpëra o singurã scãnteia, cu care sperü, dacã nu a reduce în cenușã, celü pușinü a pîrli apostolatulü Slavilorü între Latiniil dela Dunãre.

D. Baronzi (*Limba română*, p. 55), d. Hințescu (*Proverbele Românilorü*, p. 141) și Dicționarulü Laurianü-Massimü (ad voc. *Pasca*) citëzã pe «Nu e totü-d'a-una Pasci» saü «Nu e în tóte țilele Pasce» fãrã nici o altã explicațiune.

Acëstã explicațiune însã ni se oferã dela sine în acele texturi, în caril proverbulü nostru se aflã pusü în descrierea unei situațiuni.

Așa la Ispirescu (*Legende* I. ed. 1882, p. 269):

«Pasã-mi-te ouële astea eraü de diamantü, care făcea de țece ori

«atâtă câtă îi da lui pe ele negușitorul. Elă însă era bună bucurosă
«că lua și atâtă, căci scăpa de sărăciă, elă și cu toți ai lui. Cumpără
«de astă dată haîne pentru copii, căci erau goi. Mai luă nesce unelte
«și dichisuri de ale lui pentru muncă și pentru casă, că nu credea
«că o să fie *întôte ȓilele Pasce* să totă găsescă la
«ouă d'astea scumpele...»

Apoi în capă-d'opera reposatului Filimonă (*Cioroi vechi și
nouă*, p. 242) conversașionea între doi peșcheri :

«— Cocóne Dinule, facemă vre-o trebșoră astăđi ?

«— Mă mai întrebă ? dór n'oiu fi venită aci de florile mărului.

«— Așa cređă și eă ; dar voiamă să sciă, căci mai amă și alte trebă
«de făcută.

«— Ei bine, ia spunemă, ce o să'mă ceră ca să'mă cumperă moșile
«stăpănului meă ?

«— Cincă la pungă, după învoela cea veche.

«— Te-ai dedulcită de la moșia Resucita, dar nu
«este *în tóte ȓilele Pasce*...»

În fine, Antonă Pann (*Povestea vorbeă*, ed. 1 t. 3 p. 71, ed.
2 p. 58) aduce pe : «Nu e totă-d'a-una *Pascile*» alătură cu :
«Cui nu'î place să trăescă ca găina la móră!»
dându-ne a înșelege că ară plăcé orăși-cui, dar nu în tóte ȓi-
lele se întâmplă ună astă-felă de berechetă.

Să observămă mai întâi ca singularul *Pască*, care core-
spunde latinului *Pascha* = gr. Πάσχα = paleosl. Παχα etc., nu se
aude mai nicăiri și mai nici o dată la poporulă română, ci
numai pluralulă *Pasci*. Acestă plurală însă, tocmai prin aceia
că este de o întrebunșare aprópe exclusivă, a devenită la noi
singulară. Chiară în proverbulă ce ne preocupă se ȓice : «e
Pasci», «e Pasce», «e Pascile», iar nu : «sunt Pasci». «Nu-su
în tóte dillele Pasce» din Dicșionarulă Lauriană-Massimă (t. 2
p. 295) este o corecșione gramaticală, de care poporulă nu vrea
să scie, preferindă pe negramaticalulă : «nu e în tóte ȓilele
Pasci». Fenomenulă póte să fie de origine romanică, judecândă
după pluralulă francesă *Pâques*, întrebunșată de asemenea ca
singulară : «à Pâques prochain», «quand Pâques sera venu»,
«on đit Pâques est haut quand il est tard» (Littré). Acestă

coincidență româno-francesă e cu atât mai interesantă, cu cât nu ne întimpină la cei-l'alți Neo-latinî: sp. *pascua*, ital. *pasqua*, portug. *pascoa* etc.

D. Cihac pune pe alu nostru *Pasci* cându între elemente latine, cându între cele slavice, cându între cele grecesci, și totu așa l'arū mai fi pututū băga între cele ebraice. Filiațiunea cea corectă este, că acéstă vorbă dela Evrei a trecutū la Greci, dela Greci s'a introdusū în latina, din latina a venitū la Români. Cătū pentru Slavi, cari ilū datoréză Bizantinilorū, cuvîntulū *Pascha*, afară numai dóră de Ruși, este chiarū astăđi prépușinū respânditū în gura poporului, fiindū înlocuitū prin termenî indigeni ca *wiel'anoc* «mare-nópte» la Poloni, *hody* «serbători» la Bohemi, *vaskrs* «învuare» la Serbi, *velikdeni* «mare-đi» la Bulgari etc. In acéstă privință dară d. Cihac póte fi fórte liniștitū.

D. profesorū G. D. Teodorescu, în «Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român» (Buc. 1874, p. 10 etc.), cându urmăresce în alu nostru *Crăciunū* pe latinulū *Saturnalia*, are dreptate mai multū numai sub raportulū cronologicū. Crăciunulū se serbéză pe la finea lui decembre, și totū pe la finea lui decembre se serbaū Saturnaliele. Așa este. Inșă cele doue trăsuri caracteristice ale Saturnaliorū la vechi Romanî: prânđuri pline de veselie și emanciparea sclavilorū, nu aparținū Crăciunului, ci anume Pascilorū. Pascele era điuva cea de frunte a voioșiei, «dominica gaudii» după cumū o numiaū unii. In evulū mediū, cu sensū de «a bancheta» saū «a face chofū» se đicea «a fi în Pasci», «*esse in Pascha* = «cupulari» (Du Cange, *Gl. med. Lat.* ed. Carp. t. 5 p. 117). Pe de altă parte, la Pasci împěrații deschideaū temnițele, grațiândū pe c i osândiți, după cumū ne-o spunū St. Ambrosiū, St. Gregoriū de Nissa, St. Iónū Chrisostomū și alții. «Les particuliers— đice abatele Martigny—imitaient la libéralité des souverains en rendant la liberté à leurs esclaves, et bien que la juridiction des tribunaux fût suspendue pendant les solenn. es pascales, elle avait néanmoins son cours

«pour tout ce qui concernait la manumission des esclaves» (*Dict. des antiqu. chrétiennes*, p. 505).

Prin voe bună și prin frățică între toți, prin fericirea generală, Saturnaliile re'nviau la Românii «véculă de aură» ală lui Saturnă; dar o re'nviuare scurtă, care ținea abia câte-va zile, urmată apoi de felă de felă de grijă de peste ană. Cine se înșela a crede că totă așa va să petrecă fără încetare, poporulă romană îl aducea a-minte cu ironia că : *Non semper erunt Saturnalia*, «proverbium quo significatur, non semper prosperis rebus uti licere» (Forcellini, t. 4 p. 36).

Făță cu acésta, trebuie ore să mai arătămă cu degetulă originea romănului : «Nu e totă-d'a-una Pascile?»

Străbunulă proverbă latină, ni l'a conservată Seneca. Descriendă întristarea și desperarea advocăților la închipuită înmormintare a împăratului Claudiă, sub care dînșii trăiau atătă de bine, elă țice : «Jurisconsulti e tenebris procedebant, «pallidi, graciles, vix habentes animam, tanquam qui quum «maxime reviviscerent. Ex his unus quum vidisset capita con-«ferentes et fortunas suas deplorantes causidicos, accedit, et «ait : dicebam vobis, non semper Saturnalia e-«runt» (Sen. *Apokolok*. XII).

Tradusă curată romănesce în stilulă țeranului, acésta în-sémnă :

«Vechilă eșiau de prin vizuinele loră, sarbedă, șubređă, abia «avendă sufletă, ca și cândă acumă s'ară fi sculată din grópă. «Unulă din ei, vedendă pe cărcotași cu capetele plecate și «văitându-și norócele, se apropiă și le țice : ore nu vă spu-«neamă eă că n'o să fie totă-d'a-una Pascile?»

Proverbulă celă saturnalică ală vechiloră Romăni, din punctă în punctă cu aceia-și schimbare a serbării pagane în festivitaea pascală, s'a păstrată intactă nu numai la Romăni, dar încă departe, fórte departe de noi, tocmai pe cea mare insulă dintre Italia și Spania. În limba sardă se țice pînă astăđă : *Ogni die non est Pascha*, cea ce vrea să țică—adaugă Spano—«non continuamente si hanno gli

stessi favori e fortuna» (*Proverbios sardos*, Kalaris, 1852, p. 65).

În «Principie de Linguistică», noi am urmărit modul, în care un grai se poate naște din fusiunea altor două graiuri. Ei bine, două religii se amestecă într-o singură religie pe aceiași cale pe care două limbi se transformă într-o singură limbă : cele două religii, ca și cele două limbi, trebuie să trăească mult timp pe același teritoriū. În Dacia dară, ca și pe aiuri în lumea latină, Romanii pagani și Romanii creștini cată să fi viețuit un lung șir de ani în aceleași orașe și sate, une-orî în aceeași familie. Romanul, când suspina după bucuriile trecute, era deprins din moși și strămoși a țice : «non semper Saturnalia erunt». Dar o dată creștinat, nu-l mai era permis să invoce pe Saturn, și totuși nu putea să uite proverbul, cu care crescuse din lăgăn. Atunci dintre toate serbătorile creștine el căuta să-și alăge pe acela care, prin vioase prânzuri și prin scuturarea lanțurilor robiei, să se apropie mai mult de trăsăturile cele caracteristice ale Saturnaliilor. Era Pascale. Iată cheia enigmei. De aci, procedura fiind identică, același fenomen în limba noastră și în limba sardă. Românii însă par a fi și mai credincioși amănturilor tradițiunii latine, dacă am admite că pluralul Pascii în loc de singularul «Pască» se va fi furișat după norma pluralului Saturnalia.

Va țice 6re d. Cihac, că Bulgarii au întrodus creștinismul și în Corsica ? Dacă nu d. Cihac, o va susține, poate, d. Gaster, de 6ră ce d-sa—vom aduce în parentesi o coincidență corșico-română—nu se sfiesce a crede (*Revista pentru istorie*, I p. 22), între multe altele, cumcă românul *bocetă* «nu este altă ceva decât slavul *вочити*, care însemneză lamentare întocmai ca și cuvântul român, întrebuintat pe câtă știu numai «sub formă de *bocetă*, *boacetă*, pl. *boacete*, și ca verb : a *boci*, «dar nici o dată simplul *boace*.» Dec ! Mai întâi, d-sa uită că există și simplul *boace*, anume macedo-românul *μροάτςε* «vox» (Mikl. *Ruman. Unters.* II p. 26). Ală doilea, d-sa uită că

slavonesce nu se află *кочити*, dar *к у аги*, care n în emné ă «a lamenta», ci numai «a mugı ; iar serbulu o т «a face gură», «a se certa», este unŭ împrum itŭ dela Românı. Alŭ treilea, în fine, d-sa uită că *bocetulu* nostru, cu unŭ altŭ suf xu, dar totŭ din latinulŭ *vocem*, se g̃s sc ub forma de *vocero* și n Corsica, unde așa se chiamă cântecŭ de jale la o înmormintare». Ori-ce arŭ đice d. Gaster, Românı *bocesc* atatu de lătimesce, încătŭ îl audŭ tocmai Corsicanii, alături cu acei Sarđi cari aŭ conservatŭ împreună cu noi pe «Ogni die non est Pascha» = «In tóte đilele nu e Pascile = Non semper erunt Saturnalia»

Să ne'n!elegemŭ dară bine. Slavii au fostŭ cei de ntău a propaga la noi o r t o d o x i a. Da. Građiă acestei propagande, limba slavică așa đisă bisericescă ni s'a impusŭ de pe la finea evului mediŭ că limbă oficială, a cariı urme se recunoscŭ și se vorŭ recunósce totŭ-d'a-una în grafulŭ românŭ, jucă dŭ la Latiniı din Dacia același rolŭ ca urmele limbei oficiale latine la Bohemi sau la Poloni. Nu Slavii însă, nu și nu. aŭ activatu prima nóstră cunoscinđă cu creștinis mulŭ. Sublima doctrină a Evangeliului aŭ străbătutŭ la Dunăe o-dată cu legiunile Romei, sub a cărorŭ aquilă se luptaŭ br tŭ la brațu Românı paganı și Românı creștini, unı cu *Jo'e*, cu *Mrc riu*, cu *Venere*, cu *Saturnaliere* etc., cei-l'alți cu *Cristu*, cu *ángeri*, cu *sánti*, cu *Sâmb ăta*, cu *Duminica*, cu *Pascile* și așa mai încolo, pînă ce, după o seculară acđiune și eactiune amb le credințe s'aŭ amalgamatŭ într'unu singurŭ otu, în care însă pentru ochii istoricului chiarŭ astadi mai tră scu ambele.

C R O N I C A.

Ună profesoră din Neapole, d. Luigi Volpe Rinonapoli, ne trimite o broșură de 12 pagine, intitulată :

Saggi romeni (Serie I.—Saggi filologici). 1. *Il Romeno e l'Italia*, Napoli, 1882.

Constatăm că autorulă înveță romănesce, și acéstă respândire a limbei nóstre în străinătate este deja pentru noi ună câștigă morală, chiară dacă prima'î lucrare n'arū avé absolutū nici o valóre.

D-sa ne trimite în același timpū unū volumū de poesii, intitulatū : *Evanescenze*, în care între cele-l'alte se află tradusă *Hora Unirii* de Alexandri, și este adresatū Romăniei următorulū sonetū :

ROMANIA!

O România ! O dulce teara !
D. N.

Amo, o terra romena, il tuo linguaggio
Di cui balbetto già le prime note
La tua storia di prove e di coraggio.....
Le mura venerate abbenchè ignote !....

E coi fiori che schiude il novo Maggio
Mi rompono dal cor voci devote
A pregarti frustraneo il brutto oltraggio
Dello straniero, e sue mal arti vòte !....

Amo i tuoi figli ardimentosi e saldi,
I tuoi figli poeti e pensatori,
I tuoi figli gentili al par che baldi,

E verrà di che, asilo e pane e amori
Chiedendoti coi miei versi più caldi,
Saluterò piangendo i tuoi colori !

Napoli 1882.

Și fiindă-că vorbimă de Italia, cată să înregistrămă aci cu o adincă durere prematura mórte a lui Napoleone Caix, profesoră la Scóla de Inalte-studie dela Florența, stínsă în flórea vârstei, după ce ajunsese deja fórte cunoscută prin număróse lucrări asupra limbilorő romanice. Caix petrecuse mai multe septemăni în Bucuresci și înțelegea pe deplină românesce. Sunt acumă vr'ó șépte lune, elă ne anunța că prepară o lucrare lingvistică «de rebus daco-romanicus».

Intr'ó scrisóre din 8 decembre, ilustrulă Ascoli ne scrie : «Il povero «Caix è morto, come Ella probabilmente già conosce. Così giovane e »così bravo !»

DD. Émile Picot, vechiă și fórte cunoscută amică ală Românilorő, în colaborațiune cu d. George Bengescu, ună june Română cu o rară aptitudine pentru cercetări bibliografice, de care nu de-multă a dată o probă strălucită prin «Bibliographie de Voltaire», aă publicată acumă la Viena ună mică volumă întitulată :

Alexandre le Bon, prince de Moldavie (1401—1433). Fragment d'une Histoire de la Moldavie depuis les origines jusqu'à la fin du XVe siècle.

Lăsândă la o parte câte-va erorī secundare și unele lacune de împlinită, este ună excelentă resumată sistematică de totă ce se scie pînă acumă despre Moldova în prima jumătate a secolului XV.

Finea anului 1882.

OPERELE D-LUI B. PETRICEICU-HASDEU

1. *Vięta și scrierile lui Luca Stroici*; București, 1861, în 16. *Epuisé.*
2. *Filosoția portretului lui Tepeșu*; București, 1864, în 16. *Epuisé.*
3. *Analise literare externe*; Wolf, Raiceviți, Eutropius, Palauzow etc. București, 1864, în 16 *Epuisé.*
4. *Micuța*, o nuelă satirică; București, 1864, în 16. *Epuisé.*
5. *Ión Vodă celú cumplitú*; cu unú portretú și 10 gravure; București, 1865, în-8. pagine 246. *Epuisé.*
6. *Schylock, Gobseck și Moise*; studiu literarú; București, 1866, în-8.
7. *Talmud*; studiu filosoficú; București, 1866, în 8.
8. *Industria națională față cu principiulú concurenței*; studiu politico-economicú; București, 1866, în-8.
9. *Răsvan-Vodă*; dramă istorică în 5 acte în versuri; București, 1868, în 8.
10. *Istoria toleranței religiose în România: protestanți, catolici, mahometari, lipoveni și jidani*, edițiunea 2. București, 1865, în 8. — Prețulú 2 franci; pe hărtia velină — 3 franci.
11. *Satirulú*, diarú umoristicú; București, 1866, în-fol. *Epuisé.*
12. *Arhiva istorică a României*; București, 1865—1867, în 4, 4 tomuri mari; prețulú 40 franci.
13. *Poesii*; București, 1873, în 8.
14. *Istoria critică a Românilorú*; tomulú 1-ii, a 2-a edițiune. Tomulú 11 sub presă. În-4 mare în-2 colóne fără linie. Prețulú tomulú I—24 franci.
15. *Principie de filologia comparativă*. Cursú ținutú la Facultatea de Litere din București. Au esit numai patru lecțiunú, pag. 108. — 4 franci. Pe hărtia velină 6 franci.
16. *Fragmente pentru istoria limbéi române. Elemente Dacice. I. Ghiuj*.—București, 1876, în-8, pe hărtia velină, tipăritú în 100 exemplare, 3 franci.
17. *Fragmente pentru istoria limbéi române. Elemente Dacice II. Ghiob*. — București, 1876, în-8, pe hărtia velină, tipăritú în 100 exemplare. — 3 franci.
18. *Baudouin de Courtenay și dialectulú slavo-turanicú din Italia. — Cum s'aú întrodusú slavismele în limba română?* — Notiță lingvistică. —București, 1876 în-8, pe hărtia velină, tipăritú în 100 exemplare. — 2 franci.
19. *Dina Filma, Gotii și Gepizii în Dacia*. — Studiu istorico-lingvisticú. București 1877, în-8, pe hărtia velină, tipăritú în 100 exemplare. — 2 franci.
20. *Columna lui Traian*. Revista mensuală pentru istoriá, lingvistică și psihologia poporană. 7 tomuri.
21. *Trei crai dela Resăritú*; comediă în 2 acte. București, 1879, în-16 2 franci.
22. *Originile Craiovei* 1230—1400. București, 1878, în-8. 4 franci.
23. *Cuvente den bătrâni*. Tom. I. Limba română vorbită între 1550-1600. Studiu paleografico-lingvisticú; 448 pag. în 8 maj.
24. *Cuvente den bătrâni*. Tom. II. Cărțile poporane ale Românilorú în secolulú XVI, Studiu de filologiá comparativă. Pagine XLVI și 768 în-8 maj.
25. *Cuvente den bătrâni*. Suplementú la tomulú I. Controverse. Pagine a—u și CX în 8 maj.
26. *Cuvente den bătrâni*. Tom. III. Istoria limbéi române. Făsc. I, pag. XVI, 160.